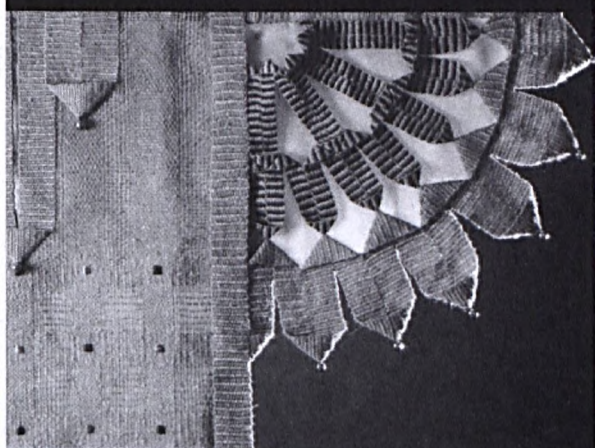

Kritikai szemle, Pécs
2004. október, 4. szám

ecno

ÖRÖKSÉG

- 2 Cseri László**
A Zsolnay-örökség repedései
- 5 Aknai Tamás**
A név nem lényegtelen... — A Zsolnay Örökség Kezelő Kht.
- 10 Rádóczy (f) László**
Vili bácsi
- 12 Csáki Klára**
Az álomból valóság — Egy restaurálás története

FEKETÉN - FEHÉREN

- 14 Koszits Attila**
Vajúdó fesztiválhegyek
- 17 Balogh Robert**
Léggömbök a denevérek vadászterületén — Držić: Dundo Maroje.
- 18 Gönczy László**
Még néhány lépés... — Földvári Napok, 2004

PORTRÉ

- 20 Koszits Attila**
Négy évtized — Bornemissza Mária jazz-énekes

FEKETÉN - FEHÉREN

- 22 Patartics Zorán**
A példamutató Porta Barbakán
- 27 Szemle**
27 Plakátkiállítás Hegedűs Linda és Wéber Tamás munkáiból (Balogh Robert)
28 Eszter, Tünde, Jóska és Miklós a Diploma után (Aknai Katalin)
28 Pécsi textil (Husz Mária)
29 A 25. Vizuális Kísérleti Alkotótelep Pakson (Merhán Orsolya)
31 Gyenis Tibor válogatott munkái 1999-2004 (Aknai Katalin)
32 Ishida Tomoko képzőművész és Seike Akila fotóművész kiállítása (Fejős Miklós)
32 A PTE Művészeti Kar hallgatóinak kiállítása (Görföl Balázs)
33 Aradi művészek Pécssett (Aknai Tamás)
35 Pécs — Kalmár Lajos fotós kötete

UTOLSÓ OLDAL

- 36 In memoriam**
Bükkösdi László

Tartalom

**Az Echo megvásárolható
Pécssett az újságos pavilonokban,
valamint az alábbi helyeken:**

Idegennyelvű Könyvesbolt (Jókai tér)
Írók Könyvesboltja (Király u.)
Közgazdasági és Jogi Könyvesbolt (Rókus u.)
PTE Művészeti Kar, Diákiroda
Művészetek Háza
Filharmónia Dél-dunántúli Kht. pécsi iroda
Pécsi Galéria • Pécsi Kisgaléria
Dante Café
Parti Galéria és Szépségtár
Pécsi Kulturális Központ Információs Iroda
Antikart Képerkereskedés
B-dekor
Felemás trafik
Szimpatikus Bölcs Bagoly — Bagolyfészek
Tér Nyomdai és Grafikai Stúdió

Írók boltja
(1061 Budapest, Andrássy út 45.)

*Az Echo következő száma
2004. december közepén jelenik meg*

E számunk szerzői:

Aknai Katalin művészettörténész (Budapest)
Aknai Tamás művészettörténész (Pécs)
Balogh Robert kritikus (Pécs)
Csáki Klára restaurátor (Pécs)
Cseri László újságíró (Pécs)
Fejős Miklós képzőművész (Pécs)
Gönczy László zenetörténész (Pécs)
Görföl Balázs egyetemi hallgató (Pécs)
Husz Mária esztéta (Pécs)
Koszits Attila zenei szakíró (Pécs)
Merhán Orsolya művészettörténész (Budapest)
Patartics Zorán építész (Pécs)
Rádóczy (f) László építész (Pécs)

Akiknek fontos volt az Echo:

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata
Kulturális Bizottsága
Baranya Megyei Önkormányzat
MódiStúdió, Budapest
Proof Stúdió Kft., Pécs
Dél-dunántúli Repülőgépes Szolgáltató Kft.,
Pécs
Pezsgőház Étterem, Pécs
Antikart és Modemart Galéria, Pécs

echo Kritikai szemle, Pécs

Kulturális és művészeti lap – VII. évfolyam 4. szám
2004. július–szeptember
Megjelenik kéthavonta
Főszerkesztő: AKNAI Tamás
Szervező, tördelőszerkesztő: HARNÓCZY Örs
Előkészítés: Tér Nyomdai és Grafikai Stúdió
Kiadja az ECHO Regionális Kultúrafejlesztési Alapítvány
Felelős kiadó a kuratórium elnöke: MOLNÁR G. Judit
Szerkesztőség: 7621 Pécs, Király u. 21.
Telefon/fax: (72) 314-229 E-mail: pecsiecho@freemail.hu
Nyomda: Molnár Nyomda és Kiadó Kft.
ISSN 1418-5903

János járt

Nincs annál rettenetesebb, mint amikor fennkölt dolgokon egyszerűen elröhögi magát az ember. Hogy ez miért van, lehet így, annak ezer az oka és kell is ok hozzá, kell hozzá néhány különös körülmény. Fennkölt éppúgy, mint az ellenkezője, ráadásul ugyanazon időben, ezek egymásra vetítésének önfeledtséggel vegyes készítésével együtt. És amikor ilyesmire emlékezik az ember, akkor javasolt az éppen adott valósággal megalkotott kapcsolatát felülvizsgálni, majd a vizsgálat eredményét következtetésnek tekintve bizonyos tanulságokat megfogalmazni.

Nincs politikatörténeti jelentősége az alant közreadott igaz mesének, de születése sui generis mégiscsak politikai és történeti fogantatásról szól, amellyel szemben a tény, hogy elröhögöm magamat, tényleg némi utánjárásra int. Egyszer volt, hol nem volt. Abban az időben úgy esett, hogy — mint minden mai hatvanéves számára (már csak a nemzedéki hovatarozás meghatározásának okán is érdemes számba venni ezt a korszakot) — krónikusan is, meg ciklikusan is bizonyos mozgalmi jellege volt a nyár egy részének. Attól a fennkölt perctől számítva, hogy Papp Laci (Bp. Honvéd) az iskolaudvaron nyakamba kötötte a kék nyakkendőt, sorsszerűen rajzolódott serdülőkorom nyaraiba valami nemigazán oda való, melaszos édességű intarzia, mintázataiban az akkor természetes bandaéhséggel, kalandvággyal, misztikumigénnyel, az akkor aktuális hormonális forradalom előjeleivel, már ami a csajokat illeti. És hát a táborok. Kezdetben kisdobostábor, majd úttörőtábor, aztán kisztábor. Az építőtábor vegyes típusú tábor volt, amelyben a tökfőlösleges a marhajóba oltva (ez esetben brómos teával, csajok nélkül, pardon, konyhásnénik azért voltak) tanított ön- és országismeretre. Aszófő, Csillebérc, Hanság, Tiszakercesny (Ecsedi láp), Bakonybél a helyszínek. A kórházi zöldtakonyszínű (James Joyce örökszép jelzője a tengerre, Szentkúthy Miklós magyarításában) és jelentős plasztikai deformációktól izgalmas alakú alumínium megafonból egész nap szólt a Munkásárság Központi Kórusának előadásában a „Szel bánthat, Nap hevíthet, nem zavarja terveinket...” kezdetű központi zenemű, amelynek fősora volt: „Ma újra nagy tettekre szólít a párt” és úgy fejeződött be, hogy „Hajrá fiatalok”. Kemény Bandi ehhez hozta a Jevtusenko ösztet, esténként a táborúznél pedig szavalt: „Naggyá nem lenni gyalázat, mind nagygyá legyetek!”. Hát ebben a körben fogant a mese, amely ténylegesen nem céloz semmi mást, mint egy apró kis verstani döccenés okán az ismeretlen végtelenjének összevetését a tudás szárnalmas korlátozottságával. Ami — ha a derűs végkimenetelt tekintem, hisz elröhögöm magamat — végeredményben váratlan kimenetel. Talán ezért érdemes arra, hogy lejegyezzem. Tehát Csillebércen vagyunk, ahol a tizenkét éves mókuskos köznapi teendői a zászlófelvonással kezdődtek. Távolról az úttörővasút dohogása, a gyülekezési téren készülődés az „olyvidámság” tartóztatására. Jelentés, pajtások, jobbra, balra át, igazodj stb. Most pedig énekeljük el, — hangzod — és a rengeteg gyerek rákezdett a „Lent, hol a tölgyek őrzik a völgyet, kúszik az erdei út. Kimszesek jártak...” kezdetű dalra. Mozgalmi slágerre. Amit nem ismertem, mert az alsószentiváni iskolában csak népdalt tanultunk, azokat pedig itt nem énekeltek soha. Pedig olyan szívesen javasoltam a „daltanulás” program során a többieknek a „benedeki határban szántó ekéről”, a „csipkefa bimbójáról”,

valamint „barna babámról” stb. szóló dalokat. Én végül is tudtam ezeket, kár nem ért, hacsak avval nem, hogy itt megtanultam a „bunkócskát” is, a „munkásörnek egy baja, így van ez, nincsen három élete, élete...” és más, fülemben máig zsírosan elidegeníthetetlen harmóniákat, prozódiaikat. A zászlófelvonásnál U alakban álltunk, közepén volt a zászlórúd és kezdtük énekelni a „kimszesek jártak”. Pontosabban a többiek. Én nem ismertem a dalt sem, a szövegét sem, így, hogy e szegyelevelé másság ne derüljön ki, próbáltam mindent szájról leolvasni. A velem átellenben álló pajtások ajakáról tökéletesen vettem a textust. A kerek vagy zárt szájnylásokból jött az első szótag és a többi, ment minden, mint a mókus fent a fán. A dal hömpölygött a maga törvényei szerint tovább, egészen ott tartottunk (tartottak) már, hogy a kimszeseknek — akik a tölgyekkel őrzött kanyargós erdei úton közlekedtek („Ebben a tájban nincs hiba bájban” — írta más okból Parti Nagy Lajos) — az élén Ságvááári... És itt jött a baj. Merthogy nem tudtam én erről a kimszes Ságváiról semmit sem. A KIMSZRŐL se. Alsószentivánon akkor szerintem ugyancsak nem tudott róla senki, de ez nem melegség, mert az eset éppenséggel Csillebércen történt, ahol viszont minden (majdnem azt mondtam: sokkal krémesebb) másabb volt, mint Alsószentivánon. Ma már ismerem az ínycsiklandó politikatörténeti részleteket, mert rátanultam és mert újra eszünkbe juttatták, — ismétlés a tudás anyja — képes vagyok magam is felidézni teljes komplexitásában a remiz melletti cukrászdában folytatott tragikus tűzpárbaj alakjait, társadalmi jelentőségét, továbbá a fegyveres ellenállás, földalatti mozgalom történelmi pátosát. Figyeltem az előttem álló úttörő pajtások száját, amelyen a „Ságvááári jáá...” széles ajakkerekítéses fonémái buktak elő, és amelyek okot adtak arra, hogy a bevált gyakorlat szerint tegyem saját alkotókészségemmel teljessé a kiejtésük pillanatában elkaptott félszavakat. A „jááá...” első szótagként nekem a Jánost jelentette, míg a szabályos verszetet és a történelmi arcképcsamok természetesen pisztolyos Endréről szólt. De nem a nevének említésével, hanem avval, hogy a kimszesek élén járt az erdei úton. Merthogy a dal hitelesen úgy folytatódik, hogy „élükön Ságvári járt.” Mármint az a fényesen csengő szoprán, ami akkor az enyém volt, a „Ságvááári járt...” tartama alatt természetesen észrevétlen

maradt. Ámde ez a „járt”, nekem akkor az említetek miatt egy rövidke szótaggal hosszabb volt, mint az első, az igazi változat, a „járt”. Ki is énekeltem tehát a magam nagy odaadással megkonstruált szövegváltozatát, tehát: „élükön Ságvári Jááános”. A fennhangon sipított ráadás János a kollektív „járt” elhangzása utáni csendben éles nyiladékokat vágott a bérci tetőn. Töredék másodpercnyi döbbenet után mindenki röhögni kezdett. Röhögött a táborvezető pajtás, röhögtek a raj- és őrsvezetők, még a mókamester pajtás is. Én meg nem tudtam, hogy mi történt, mi olyan nevelés, főleg, hogy miért. Aztán elmondták. Ennek a megvilágosodásnak a részleteiről csak azért nem tudok számot adni, mert gyorsan elfelejték minden rosszat.

Mostanában rajtakapom magamat valami hasonlón. Képletes kifejezés persze, de próbálok szájról olvasni ezúttal is és időben megszerkeszteni a valószínűleg létrejövő üzeneteket. Elindult egy gondolat, szép az íve, méltó a jelentése, így akár szívet melengető továbbgondolások forrása lehet. Európa kulturális fővárosának lenni kivételes rang, bámulatra méltó esély arra, hogy viszonylag rövid idő alatt pótoljuk fogyatékaikat és indítsunk be olyan alkotó-építő folyamatokat, amelyek ugyan Európában ismerős minőségeket dobnak fel, de amelyeknek cáfolhatatlanul pécsi jegyei a hozzájuk vezető utcákban, az őket befogadó és megmutató épületekben, színházi és zenei társulatokban, művészeti műhelyekben, a szólisták személyiségében fejeződnének ki. És a kultúra erkölcsformáló következményeiben. Aztán körülnézek, és mit részletezzem, elröhögöm magamat. A mai Balkán számos szegletét szégyeníteném meg igaztalanul, ha némely körülményeinkre a „balkáni” jelzőt használnám. A gondolat induló ívéből már a születése utáni évben valami egészen más lett. Csak ellenőrizni kell. Hallom a helyi televízióban, hogy Pécssett tulajdonképpen már minden megvan a Kulturális Főváros rang és funkció betöltéséhez ezért már csak a szlogen megtalálása van hátra.

„Lent, hol a tölgyek őrzik a völgyet...?”

acueri carmas

ZSOLNAY Egyszerre egyértelmű és egyszerre sokértelmű szó. Erre utal, hogy egyaránt használható főnévként és melléknévként. Minden kultúrabarát beidegződésünk azt diktálja, hogy ha Pécs legújabb kori jellemvonásainak felkutatása, vagy éppen felidézése közben a Zsolnay elnevezésbe bukkanunk, azonnal lépcsőház-burkolatok, kerti kerámiák, tengermi éjjeliszekrényre, komódra, zongorára tett dísztárgy jussanak az eszünkbe. És evvel azonos időben felidéződik bennünk egy, a modernizációval megváltást kínáló városi fejlődésmodell. És így van ez rendjén. A nagy korszakokat nehéz megfosztani következményeiktől. A történelmi „rend” többnyire az, hogy egymás mellett, egymás után általában több egyenlőtlenül emlékezetes korszak illeszkedik egymáshoz. Közönségesen talán egy ilyen felsorolást Pécsen is meg lehetne ejteni, hiszen a kétszáz éves tradíció a jelen, vagy közelmúlt tárgyi kultúrájában változatosnak, gazdagnak tűnik. Ha feltesszük, hogy az egymás után sorjázó periódusok egyazon jelentőséggel, anyagi gazdagsággal tapadnának meg az emlékezetben és a környezet városi léptékű formáiban, akkor a modernizációnak és városi civilizatórikus fejlődésnek sokkal több maradandó nyomát kellene látnunk életünk lehetséges tereiben. Éppúgy, mint az Firenzében, Birminghamban stb. is megesett. Esetünkben azonban nincs ez így.

A klasszikus Zsolnay-gyár évszázados tevékenysége, többretegű jelenléte a város életében olyan nyomatékot ad a névnek és a hozzá köthető teljesítménynek, hogy szinte kizárólagos lesz emiatt. Ez a város és vidéke életét minden vonatkozásban befolyásoló ipari, nyersanyag, oktatási és szociális bázis mintha nem hagyott volna helyet másnak, és ténylegesen sincs is az általa elfoglalt helyen jelentékenyebb nála, miközben nem pótolhatja a változásokból, fejlődésből stb., következő sokféle trendet sem. De ne legyünk igaztalanok. A pécsi szénbányászat történetében is vannak a város fejlődésére hasonlóképpen kiható mozzanatok. Nem egyszerű, de a teljes hatás és jelentőség felmérése közben egészen könnyű feladatnak látszik a Zsolnay mű- és használati tárgyak értékelése. Nem így annak a többszörösen összetett jelenségnek a megragadása, amelyben egyéni és társadalmi cél, mozgásba hozott eszközrendszer, építőkedv, művészi szuverenitás szerveződik egybe. Nem műtárgyról beszélünk most tehát a Zsolnay jelenségről szólván. Társadalom- és kultúrapolitikai, valamint többféle szakmai szempontból kíséreljük meg áttekinteni mindazt, ami a Zsolnay főnévvel és melléknévvél érintkezésben van. Aknai Tamás, Cseri László, Csáki Klára és Rádóczy (f) László írásai talán alkalmas kezdetet jelenthetik egy feltétlenül kibontakoztatható vitának. Nem titkolt szándékunk, hogy a nyilvánvalóan nyitott kérdések teljessé tételében kapukat nyissunk mindazoknak, akik adatokkal, teóriákkal stb. gazdagíthatják az eddigi képet.

CSERI LÁSZLÓ

A Zsolnay-örökség repedései

FOTÓK: CSERI LÁSZLÓ

... hogy az emlékművet a talapzatáig le kell-e bontani vagy sem, miután komoly repedések alakultak ki az egyik mellékfigura, a vegyész alatt.

Ha Zsolnay-kerámiáról hallunk, akkor eszünkbe juthatnak a gyár egykori historizáló, orientalizáló, folklorizáló vagy éppen szecessziós alkotásai, a fémes lüsztermáz, vagyis az ezoin, aztán a gyár első nemzetközi sikere az 1873. évi Bécsi Világkiállításon, Zsolnay Vilmos Ferenc József-rendje, az 1878. évi Párizsi Világkiállítás grand prix-je, a francia kormány Becsületrendje, a termékek külhoni piaci és múzeumi sikerei. De nekünk, pécsieknek eszünkbe jut az a siralmas állapot is, amit a város számos, Zsolnay-kerámiával díszített építményének állaga fémjelez. Ez a város, s ez az ország nem lehet büszke arra a folyamatra, amely 1945-tel kezdődően a mai napig tart, s melynek eredményeképpen néhai Zsolnay

Vilmos folyton-folyvást forog a sírjában, ha még ki nem lopták belőle.

Biciklizni tanul a pápa

A katolikus egyház feje, orvosi tanácsra, minden reggel háromszor körbekerékpározza a Szent Péter-székesegyház előtti hatalmas térséget. Útjára, orvosán kívül, csak hat svájci testőr kíséri el, akik erre az alkalomra a nehézkes sisak helyett fehér bukósisakot viselnek. Róma népe számos utas és zarándok térden állva nézi végig a szentatya reggeli testgyakorlatát — olvashatjuk Örkény egyik egypercesében ezt az álhírt. Persze, manapság, amikor már semmin sem lepődünk meg, akár valóság is lehetne, hogy a pápa körbeticiklizi a Szent Péter-székesegyház előtti teret, ebben legfeljebb betegsége, és nem idős kora az, ami korlátozza. 2002 májusában viszont hírül adta a Dunántúli Napló azt a pécsiek számára nem kevésbé érdekesnek mutató valószínű hírt, hogy a Pécsi Kerékpáregylet alapítójára, Zsolnay Vilmosra kerékpártúrával emlékezik meg a család és annak baráti köre: a hónap végén a nyolcvan esztendő felett járó *Mattyasovszky-Zsolnay Tamás* vezetésével Budapestről, a Ráday utca sarkáról indulna az emléktúra — írja a lap —, amely négy nap alatt ér le Pécsre. Első útjuk a mauzóleumhoz, aztán a Zsolnay-szoborhoz vezet, majd a Széchenyi téren fogadják a túrázókat a város vezetői. Hogy az eseményre végül is sor került-e vagy sem, annak a későbbiekben nincs nyoma az újságban, de az biztos, hogy a több mint nyolcvanéves Mattyasovszky-Zsolnay Tamás lényegesen jobb állagú lehetett, mint látogatásának tárgyai, a nála nem sokkal idősebb mauzóleum és Zsolnay-szobor.

Repedés a vegyész ülepe alatt

A betegeskedő Zsolnay-szobor kapcsán nemrégiben szakmai viták is fellángoltak. Ellentmondó érvek

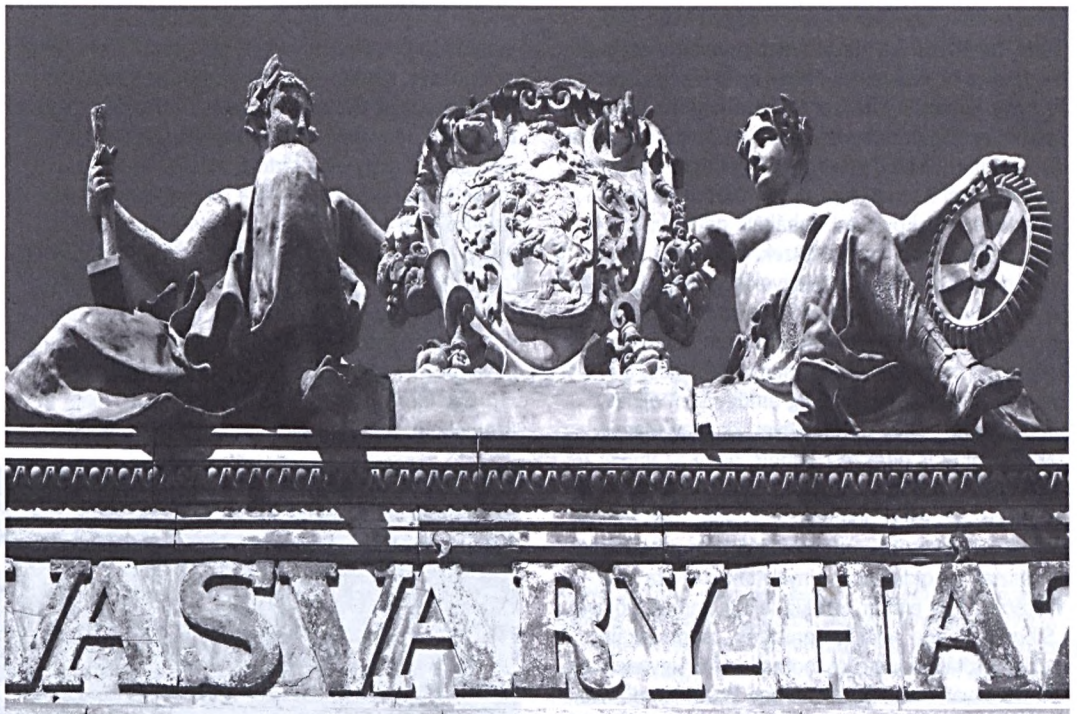
hangzottak el ugyanis arról, hogy az emlékművet a talapzatáig le kell-e bontani vagy sem, miután komoly repedések alakultak ki az egyik mellékfigura, a vegyész alatt. A városnak a munkálatokra egyelőre nincs pénze, mint ahogyan a szobor sorsáért aggódó számos civil szervezetnek sem, bár azt nem szabad feledni, hogy a tulajdonos végül is a város, amely elsősorban a világörökségére, másodsorban az Európa Kulturális Fővárosa cím megszerzésére koncentrált. Ám úgy tűnik, egyelőre egyik programjába sem illik bele a Zsolnay-örökség. A világörökségbe, miután ókeresztény emlékekről van szó, természetesen nem, a kulturális fővárosról pedig egyelőre csak halovány ötletalmazatok fogalmazódtak meg. A 2003-as Zsolnay-évben, a gyáralapító születésének 175. évfordulóján az ünneplés mámorában senki sem várhatta el az illetékesektől, hogy észrevegyék: az ünneplés tárgya, Zsolnay Vilmos örökségének egy része romokban hever.

Kunszt Márta alpolgármester egy kulturális lap állítása szerint elképzelhetőnek tartaná a szobor teljes lebontását és elraktározását, majd a szükséges pénz megszerzése után az újjáépítést. Ez a frappáns ötlet ugyanabba a kategóriába tartozik, mint a kulturális bizottság elnökének, *Meixner András*nak az elképzelése a magasházról, amely az Európa Kulturális Fővárosa cím elnyerése esetén a rendezvények központjaként funkcionálna, földszintjén uszodával, tetején hangversenyteremmel. Egyelőre még a károk felmérése ügyében sem történt semmi, így a tennivalók pontosan nem fogalmazhatók meg, mint ahogyan a felújításhoz szükséges pénz nagysága sem meghatározható. Az viszont biztos, hogy az önkormányzat az idén hárommilliót különített el a város több mint száz köztéri szobra rendben tartására, ebből feltehetően még az elbontást sem tudná finanszírozni. Összehasonlításként nem árt tudni, hogy nyáron, az erős emberek kontinens csapat-világbajnokságára, amely fél napig tartott a sportcsarnokban, 15 milliót adott az önkormányzat.

Nők, zuhanás előtt

A szobornál nem sokkal jobb a helyzete az ugyancsak önkormányzati tulajdonban lévő Király utcai Vasváry-háznak. Az épület udvari szárnyának Zsolnay-kerámia elemei 1997-ben eltűntek, a belső homlokzat szoborcsoportja pedig darabokban hever a Zsolnay-gyárban. A gyár pirogránitüzeme képes lenne az elemeket legyártani a fazonkönyvek rajzai alapján, de a becslése szerint ennek költségei áfával együtt több mint 30 millió forintot tennének ki. Az utcai homlokzat tetején azonban még áll az életnagyságú nőalakokat ábrázoló szoborcsoport, amely 1884-ben készült. Három egyformát gyártottak akkor le ebből: egy a Vasváry-villára, a másik kettő a Király utcai Vasváry-házra került, közülük már csak ez az egy „él”. A többiek a gyáruvaron, illetve egy garázsban hevernek darabokban, élvezve az „elraktározás” előnyeit. Csáki Klára restaurátor vállalkozott arra az életveszélyes mutatványra az elmúlt esztendőben, hogy kimászott a szoborhoz megvizsgálni annak állapotát. Az eredmény nem túl szívdertő, a szobor, ha nem is egyben, de részleteiben bármikor lezuhanhat a járókelők fejére. Minél előbb konzerválni kellene, tanácsolja. A további kettő közül az egyik helyreállítható, a másik viszont újragyártható. Természetesen a gyárnak az jelentene üzletet, ha mindhármat legyárthatná, darabonként tízmillió körüli összegért. Egyelőre azonban egyik megoldásra sincs remény, a szobrok ügyével senki sem foglalkozik, legalábbis addig, amíg le nem zuhan az első darab. Akkor figyelnek fel majd kultúrpolitikusaink a Zsolnay nőalakokra, bár valószínű, hogy

A mauzóleum kívül és belül...

abban az esetben sem megmentésükön, sokkal inkább balesetet okozó voltak miatt, a kevesebb költséggel járó eltakarításukon fognak munkálkodni.

Mauzóleum a vesztőhelyen

A mauzóleumot a gyáralapító Zsolnay Vilmos 1900-ban történt elhunytja után fia, Miklós emeltette a gyárral közvetlenül határos magaslaton 1901-ben, ott, ahol egykoron a városi vesztőhely állt. A *Sikorski Tádé* építész terve szerinti neoromán épület egy sírkápolnát és alatta egy sírkamrát foglal magában díszes eozin szarkofággal, 32 koporsó-

Az utcai homlokzat tetején azonban még áll az életnagyságú nőalakokat ábrázoló szoborcsoport,

fülkével. A mauzóleum homlokzatát zománcozatlan pirogránitlapokkal burkolták, a félgömb kupolát pedig sötétzöld majolikamázás idomcserepekkel fedték le. A kápolnában eozin oltárt és örökmécses helyeztek el. A falak színes csempékkel voltak díszítve, a kerek ablakok üvegei pedig a Roth-műhelyben készültek.

A mauzóleum tönkretételének kezdeteit *Mattyasovszky Zsolnay Margit* feljegyzéseiben rögzítette. A rongálásokat az orosz katonák kezdték 1944 novemberében, akik kivágták a kápolna zárját, majd ledobtak egy gyertyatartót a kriptába, de egyéb kárt nem okoztak. Aztán 1945-ben valakik álkulccsal behatoltak a kriptába, ahonnan kilopták *Zsolnay László* hamvedrét, s miután meggyőződtek arról, hogy üres, bedobták a tuják közé. 1946-ban feltörték a régi temetőből áthozott halottaik sírját, két urna fedelét eltörték, és Zsolnay Miklós csontjait kidobták.

1947–48-ban tették tönkre a felvezető utat szegélyező nyerskőfalazatot lefedő pirogránit-idomokat és az azokon nyugvó stílizált oroszlán-sorozat nagy részét. Kövekkel behajították a színes üvegablakokat, összetörték az örökmécses, az eozin oltárt. Bezúrták a felső tető majolikacserepeit és a sírhez vezető lejárathoz hasonló héjazatát is. Összetörték a kerti vízvezeték, a pirogránit ülőpadok vázait. Az akkori vállalatvezető egy gyári lakatos segítségével felnyitotta a kripta vasajtáját és a belső rácsajtót, s miután meggyőződtek arról, hogy a család nem itt rejtgette kincseit, úgy távoztak, hogy tárva nyitva hagytak mindent. A szabad bejárás következménye a síroknál elhelyezett vázák eltűnése, a halottak maradványainak szétszórása. „Leírhatatlan módon bemocskolták a mauzóleumot” – írja Zsolnay Margit, aki jelentést tett a rendőrségnek, ahol őva intették attól, hogy ez ügyben további lépéseket tegyen.

Sikorski Vanda feje, mint futball-labda

1950. március 8-án egy 60x40 centiméteres téglányt fűrészeltek ki a kápolna eozinbetétes, nehéz tölgyfa ajtajából, és egy emberfej nagyságú követ dobtak le, rá a szarkofágra. Ezek után falaztatták be a kápolnaajtót. Aztán 1951-ben kiszállt a városi tanács művelődési osztályának előadónője három mesterember társaságában, s felmérték, miként lehetne csekély költséggel, egy-két intézkedéssel megmenteni a mauzóleumot a végpusztulástól.

Mindennek eredményeképpen megszületett egy átirat, amelyben kötelezték Mattyasovszky Zsolnay Margitot a szükséges javítások elvégzésére. 1952 és 1954 között kétszer törték fel a kriptát, a kápolna falát telefirkálták undorító rajzokkal, trágár versekkel, s elkezdtek lefejteti a falburkolat pirográniteleimet, kilyukasztani a lépcsőket. A már üresen tátongó ablakkereteket kövekkel dobálták, addig, míg kitortek belőlük a keresztdíszek. Ekkoriban jött le Budapestről a műemlék-felügyelőség akkori vezetője, aki miután megszemlélte az építményt kívülről és belülről, kijelentette: a mauzóleum sohasem volt műemlék, megvédeni tehát nem szükséges, a helyreállítási költségek pedig amúgy sem állnak arányban az épület műértékével. Zsolnay Margit több oldalról is értesítést kapott, hogy az épület lebontására engedélyt adnának, ha kérné.

A kriptabejárat boltozata 1954–55 telén omlott be. Ekkor műértékek után érdeklődést mutatók lemásztak az oldalfalon, kinyitották a kripa alsó vasrácsát. Egy ember hetekig lakott benn a nőjével. „Sikorski Vanda sírját felbontották, csontocskáit széjjelhoradták, és fejével footballoztak! Ugyanezt tették dédatyánk csontjaival is. Vandának mindössze egy fekete harisnyába bujtatott lábszárcsontját találtam meg a szemét és a szenny között. Pénzem nem lévén, csak hosszas utánjárás után tudtam elérni az ajtó befalaztatását” — írja Zsolnay Margit.

Münnich, a kultúra barátja

1956 tavaszán kezdődött minden előlről, feltörték a bejáratot, az ezoin oltárt ízzé-porrá törték, a kriptában most már valamennyi urnát tönkretették. Ekkor kijött a helyettes tanácselnök, Asztalos Ferenc, aki, ahogy egy városvezetőhöz illik, sok mindent megígért, majd két nap múlva elutazott Debrecenbe, és szokás szerint nem történt semmi. 1958-ban a tujákról vágott ágak segítségével ereszkedtek le a kriptába, a szarkofág fedele olyan képet mutatott, mintha kalapácsütésekkel zúzták volna össze. Ekkoriban jelent meg először a rendőrség is, rajtakapva néhány alakot, akik éppen Zsolnay Margit édesanyjának koporsóját húzták ki a sírból. 1959-ben, amikor már sem lelki, sem fizikai ereje nem volt ahhoz, hogy lemásszon megnézni az újabb pusztítás nyomait, írt *Münnich Ferenc* miniszterelnöknek, segítségét kérve. A miniszteri leirat azonban hetekig feküdt a tanácsházán, mielőtt beidéztek volna Gócz Béla elnökhelyetteshez a tanácshoz, s további hetek teltek el addig, amíg a leirat hatására utasították a gyárat, hogy bontsák le a kertfalat, és a bontási anyag fejében végezzék el azokat a legsürgősebb javításokat, megerősítéseket, amelyek a további pusztulásnak gátat vetnek. A gyár végül is lebontotta a falat, ennek ellentételezéseként azonban nem történt más, mint a felső ajtó újbóli befalazása, vagyis még Münnich sem volt mindenható, miképp gondolná a közönséges halandó.

A Lovas-korszak

A Münnichet követő korszak sem mutatott több empátiát a mauzóleum iránt, évtizedekig nem történt pozitív változás. Aztán jött *Lovas László*. Lovas az Ércbányánál dolgozott, mint mondja, műszaki emberként, s a 80-as évek óta foglalkoztatja a Zsolnay mauzóleum helyreállításának gondolata. A városépítő egyesület alelnökéként került kapcsolatba megmentendő értékekkel, a remeteréti esőbeállóval, a Kálváriadombbal, a Zrínyi-szoborral, a Tubes kilátóval. Felfigyelt a mauzóleumra, amely a teljes pusztulás határán állt, akkoriban a tető nyugati része is hiányzott, miután belecsapott a villám. A rendbetétel végül is a városépítők által a város segítségével létrehozott szervezete, a Zsolnay Alapítvány nem kevés intenzitással segítette, már

amennyire erejéből tellett, melynek jelenleg ő a kuratóriumi elnöke. 1992 óta látogathatóvá is tették az épületet, miután 1986-tól kezdődően sikerült ötvenmilliót az épületbe fektetni a kulturális minisztérium és adományozók jóvoltából. Csak a kitakarítása négy évig tartott, meséli, hiszen a törmelékeken kívül ott volt a több száz bentlakó galamb által termelt óriási mennyiségű guanó is, végül 40-50 köbméter szemetet hordtak ki. 1990-től '95-ig hivatalosan, egy önkormányzati intézmény dolgozójaként, gondnoka volt a létesítménynek, miközben kuratóriumi elnökként is tevékenykedett ugyanott, de autóbalesete miatt nyugdíjazták.

Egy ideig a fia végezte ezt a munkát, majd az üzemetető, a Pécsi Kulturális Központ más gond-

nokot nevezett ki, de gyakorlatilag Lovas László az, aki délelőtt tíztől délután négyig a helyszínen található mindennap, nála vannak a kulcsok is. A bejárat vaskapura kitétt egy táblát, amelyen első pillantásra meglepő felirat olvasható: ZSOLNAY MAUZÓLEUM EOSIN SZABADKŐMŰVES SZENTÉLYE. A konfliktus közte és a kulturális központ között mindennapos, megpróbálták már lecserélni a zárat, de ő megakadályozta, magyarázza. Kapott üzenetet több irányból, hogy idegenvezetése nélkülözi a szakszerűséget, de idegenvezetést rajta kívül még senki sem kezdeményezett. Ha ő nem lenne, a még megmaradt szépségeket nem látná senki sem. Az biztos, hogy érdemei a mauzóleum ügyében elvülhetetlenek, de az is biztos, hogy nem neki kellene egyedül a hátán hordoznia a működtetéssel járó valamennyi terhet, s a látogatók által önként felajánlott apró adományokat gyűjtve ábrándozni a helyreállítás lehetőségeiről, mint valami csodáról.

A polgármester válaszol

A zavaros helyzettel kapcsolatban *Toller László* polgármesternek tettünk fel kérdéseket, melyekre írásban válaszolt. Tisztában vannak azzal, válaszolta, hogy feltehetően Lovas László az, aki lecserélte a zárat, melynek következtében a kulturális központ nem tudja működtetni a mauzóleumot, ezért a szükséges intézkedéseket megteszik. Az önkormányzat sohasem adott a Zsolnay Alapítványnak megbízást a mauzóleum működtetésére, s bár Lovas László jelenléte korábban gondnokként jogszerű volt, jelenleg azonban korántsem az. A kulturális központ igény esetén biztosítja a szakszerű idegenvezetést, állítja a polgármester, bár az erre vonatkozó információs táblát ismeretlen személy eltüntette. Ezt azonban pótolni fogják. Az EOSIN SZABADKŐMŰVES SZENTÉLY feliratot haladéktalanul eltávolítják. A Zsolnay-mauzóleum ügyét egyébként a város a pécsi épített Zsolnay-örökség részeként kívánja kezelni, s remélik, hogy a Zsolnay cégcsoport ügyében a közeljövőben kormányzati döntés születik, s így megtehető a szükséges, lehetséges intézkedések. Az önkormányzat elsősorban a műem-

lék épületek revitalizációjában jelenleg is munkát végző szakemberekkel kíván együttműködni. A polgármester válaszában kitért a Zsolnay-szobor megerősítésének kérdésére is, amelyet a PVV Rt. vizsgál: döntés a megfelelő szakvélemények után és a bekerülési költségek ismeretében várható. A tervek között szerepel a sürgős állagmegőrzés, a közlekedési hatásvizsgálat elvégzése is, majd a tényleges megvalósítási munka. A szobor, amely 2007-ben lesz százéves, a polgármester reményei szerint e jubileumi „születésnapra” megújul. A Vasváry-ház szobrának balesetveszélyes voltát megvizsgáltatják. Rendbe-tételéről nem mondanak le, de arra várhatóan csak egy későbbi időpontban kerülhet sor.

Tervek: az ipartörténeti park

A helyzet tehát ma, 2004 őszén nem túl szívderítő akkor, ha arra gondolunk, hogy csak Pécsen, az 1880-tól 1949-ig terjedő időszakban több mint nyolcvan helyszínen, különböző épületeken jelentek meg a Zsolnay helyszínelemek, Európában pedig hatvanegy épület mondhatja el magáról ugyanezt Hágától Marosvásárhelyig. Minderről tudományos szintű felmérés nem készült, pedig akadna teendő bőven, amely üzletnek sem rossz a gyár szempontjából. De sok minden más sem készült el abban a nevezetes 2003-ban, amely Zsolnay-émlék néven voltaképpen egy másfél éves programsorozat foglalt magában. A tervek többek között még arról szóltak, hogy kerámiával burkolják be a Kálváriadomb alatti alagutat, megújítják, és Zsolnay térnek nevezik el az Irgalmasok temploma előtti kiszélesedést, díszelődést rendeznek a színházban, és sokak reménykedtek abban, hogy valami elkezdődik a romhalmazzá vált Balokány rendbetele ügyében is, ahol valamikor számos Zsolnay kerámia volt fellelhető.

Talán némi reményre ad okot az, hogy felmerült a Zsolnay Ipartörténeti Park gondolata, amely létrejöttét a Zsolnay Örökség Kezelő Kht. szorgalmazza. A park magában foglalná a mauzóleumot, a DoZsoként ismert egykori Zsolnay nyári lakot, a gyár északi részén lévő, termelésből kivont épületeket, a 6-os út túloldalán fekvő, a Basalamom utcával határos épületet. Ez a komplexum többek között a Zsolnay termelési kultúra és a pécsi ipartörténeti emlékek bemutatásán túl egyéb kulturális, oktatási és turisztikai célokat is szolgálja. Négy lépcsőben valósulna meg, az első kettő a becslések szerint közel három és fél milliárdba kerülne. Pénz elsősorban az Európai Unió valamelyik pályázatában bízza remélnék. Megszerzése feltehetően nem lesz könnyű. A Zsolnay-örökség kezelése, rendbetele, s magának a gyárnak a sorsa, jövője természetesen nemcsak a város feladata kell hogy legyen. Mert végül is az ország nem lebecsülendő értékeiről, vagyonáról van szó. ■

AKNAI TAMÁS

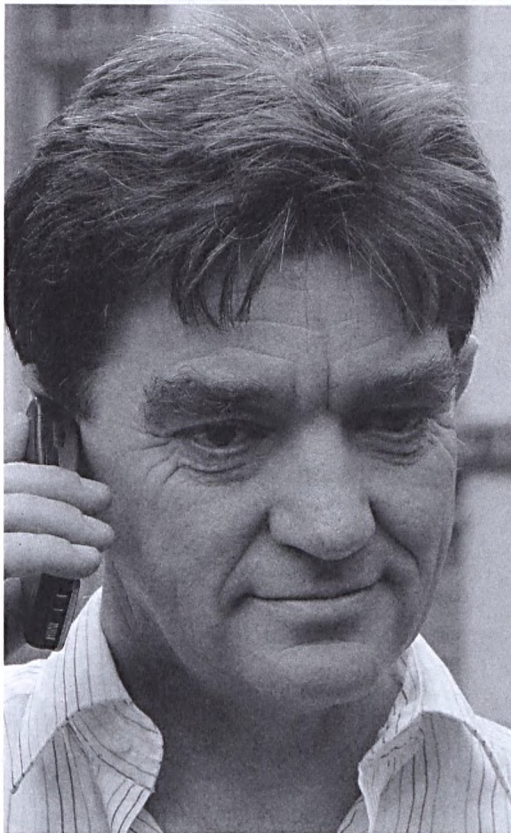
A név nem lényegtelen...

A Zsolnay Örökség Kezelő Kht.

Körültekintés és felelősségérzet kell ahhoz, hogy a hagyományokban gazdag fajansz, porcelángyártás mellett mindazokról a körülményekről szóljunk, melyek a későbbi helyi fejlődés szellemi és fizikai alapfeltételeként hatottak, és amelyek a városépítés léptékében is megragadhatók voltak. Amelyeknek a következtében jelentékeny mennyiségű ingatlanvagyon is létrejött. Ennek sorsa, szerepe, lehetséges funkciói mindmáig — talán manapság leginkább — igen komoly kérdéseket tesznek fel, miközben ugyanilyen komoly feladatokat is adnak. Ezekkel foglalkozik a Zsolnay Örökség Kezelő Kht., amelynek ügyvezető igazgatójával, Komor Istvánnal készítettünk interjút.

— A „külső” és „belső” környezetváltozás, a történeti keretek és fizikai feltételek aktuális átalakulása több mint szembeszökő. Milyen alakultak a kétségtelenül sokjelentésű Zsolnay fogalom lehetséges koordinátái az utóbbi tíz évben?

— Egy minden bizonnyal hosszabb — és megannyi kidolgozott, elemezhető előzményre is visszatekintő — gondolat kísérlet elvégzésének feladatát veszi magára, aki ma Pécs városának és a városkarakterének újra-meghatározásába fog. Értékkeresésről van szó ebben az esetben is, aminek indoka, hogy a XXI. század elején érvényesülő gazdasági kulturális, politikai tendenciák alapvetően átrendezték azokat a meghatározó körülményeket, amelyek közepette a város mindvégig formálódott. Természetes bizonytalanság az elvégzendő műveletben azonban az értéknek tulajdonított — nyilvánvalóan rendkívül összetett — fogalom maga. Tudnunk kell tehát, hogy ma mit keresünk. Tudnunk, ismemünk kell, hogy az a finom történeti és esztétikai, valamint érzelmes elemekkel telített minőség, amit az idegenforgalmi ipar egyik talpataként képzelünk el, és próbálunk működtetni, milyen tekintetben változott. A névben megtestesül egy XIX. századi magyar város polgárosodásának ellentmondásokkal terhelt folyamata, a reneszánsz géniusok személyes nagyszerűségét felidéző emberi formátum, páratlan hatékonyságú munkálkodás, amelynek eredménye anyagi és szellemi értelemben is hosszú távú következményekkel járt a város jellegének kialakításában. Érdemes e ponton tünődni afelől is, hogy a pécsi bányászat vagy éppenséggel a Zsolnay-gyár milyen módon hatott a város népmozgalmi viszonyaira, életformáira, települési képre, hogy milyen jövőt meghatározó kényszereket jelentett ittélük, átalakulásuk és/vagy megszűnésük. És ott van a névben e mindaddig alig hangsúlyozott értékelem is: a művészet. Tudnunk, látnunk kell azt is, hogy a kerámiaművészet, a maga szellemi és fizikai feltételrendszerével mi módon helyezkedik el a mai piacon megjelenő szükségletek, igények között, és hogy mindebből mennyi lehet érvényes a történeti és esztétikai értéket kereső, és mennyi a megújulás és élénk jelenkori életfunkciók kiszolgálását elváró „fogyasztóra” nézve. A politikai és gaz-

Komor István: — Az ipari kerámia, a kerámia alapanyaggyártás és a közszolgáltatási hálózat fenntartása lett a Zsolnay Porcelángyár Rt. feladata, míg a Zsolnay Örökség Kezelő Kht. a gyári tevékenységeknek helyet adó ipari műemléki épületek, kertek, Zsolnay építmények, szobrászati dísz tárgyak állagvédelmét, felújítását végzi...

Rt.-hez, ami a pirogránit, porcelán- és eozintárgyak termelését jelentette. Az ipari kerámia, a kerámia alapanyaggyártás és a közszolgáltatási hálózat fenntartása lett a Zsolnay Porcelángyár Rt. feladata, míg a Zsolnay Örökség Kezelő Kht. a gyári tevékenységeknek helyet adó ipari műemléki épületek, kertek, Zsolnay építmények, szobrászati dísz tárgyak állagvédelmét, felújítását végzi, azokat bérbe adja, vagy másképpen hasznosítja.

— Közügy volna a Zsolnay örökség sorsa?

— A gyári épületekben megtestesülő tárgyi-szellemi vagyon romjaiban is impozáns látvány. A hely szellemének a meseházakból a parki sétányokból és szobrokból áradó ittléte mindenkit megérint. Ugyanakkor látszik az elhanyagoltság és a sokszor érthetetlen rombolás is. A város tulajdonában lévő két ingatlan sorsa még elkeserítőbb. A „Zöld ház”-ban a művelődési központ már jó pár éve megszűnt, azóta üresen áll. A mauzóleum sokáig őrizetlenül volt kénytelen elviselni a barbár rongálásokat. Az eredeti állapot visszaállítása óriási feladat és messze túlmutat a Zsolnay cégcsoport rövid távú lehetőségein. Különösen így van ez, ha a termelés jelenlegi helyzetét és a várható tendenciákat is figyelembe vesszük. A termelés térben is visszahúzódik, az épületek felszabadulnak. A termelő társaságok nem tudnak anyagi áldozatokat vállalni a használaton kívüli épületekre. Marad az apránkénti értékesítés, amely rövid úton további romláshoz, az örökség megsemmisüléséhez vezethet.

— Milyen megfontolásokat kellett az alapítás idején figyelembe venni?

A gazdasági gyakorlatban legalábbis nem szerencsés, ha a profit és az ingatlannal együtt járó költségek egymás ellen dolgoznak. Az ingatlan egy univerzális vagyontárgy, amely működőképességének, minőségének megőrzéséhez hosszú távú tulajdonosi érdekek tapadnak, ugyanakkor gyakran olyan tulajdonságokkal is rendelkeznek, amelyek a rövid távú profitszerzés szempontjából közömbösek. A klasszikus Zsolnay-gyár ingatlanai, vagyis a gyárépületek, a mauzóleum, az egykori DoZsó, a városban fellelhető építészeti és szobrászati emlékek legalább olyan súllyal alakítják a „Zsolnay”

fogalommal kapcsolatos képzeteket, mint a Zsolnay Múzeum kiállított darabjai. Megfogalmazódik tehát egy morális követelmény is mindazokkal szemben, akik ennek a vagyonnak a gazdái. Az érték megőrzésének és fenntartásának kötelezettségét rója ránk az értéktudat, ami Pécs lakóiban él. Ez a tudat pedig nyilvánvalóan valóságos értéket tükröz. De nemcsak a közgondolkodás, hanem a nemzeti kultúra és művelődés integritása is megköveteli, hogy az a nagy kiterjedésű és sokféle minőségű épület, szobor, köztereken és a gyár területén lévő műtárgy – mint a nemzeti kultúra része – megfelelő gondozásban részesüljön.

– Mikor jött létre a mai cégstruktúra?

– A reorganizációs terv megvalósításának eredményeként 1999-ben alakultak ki azok a társaságok, amelyek lényegében ma is jellemzik a cégcsoportot. Ekkor az MFB volt a tulajdonos, amely a könnyebb értékesíthetőség, illetve szakmai befektetők kedvéért bontotta meg az egységesebb, komplex szervezetet. Így alakult ki a mai szervezet, amelyhez 2000-ben csatlakozott a Cerins Kft., amely az ipari kapacitásokat és termelési ingatlanokat működtette. Egyes felszabaduló ingatlanrészeket emellett az APV Rt. egyik technikai cége vette át.

– Hogyan alakult ki a Zsolnay Örökség Kezelő Kht.?

– A reorganizációs folyamatban tisztázódott a Zsolnay Örökség Kezelő Kht. szerepe. Legfontosabb célját a társasági szerződés tartalmazza, ami így hangzik: „A Zsolnay márkanévhez kötött tevékenységet folytató „Zsolnay Porcelánmanufaktúra Rt.” számára helyet adó, Zsolnay örökségbe sorolt ipari műemléki és műemlék jellegű és nem műemlék jellegű épületek, kerti Zsolnay építmények és szobrászati dísz tárgyak állagvédelme, felújítása, karbantartása, ezen épületeknek és építményeknek a hozzájuk tartozó földterülettel együtt való birtoklásával és bérbeadásával a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Rt. részére.” A termelésből kiesett, de az előbb említett szempontok alapján értékesnek tekinthető ingatlanvagyon hasznosítása feltétlenül komoly feladat. Éspedig olyan, ami szinte előírja, hogy a mai magyar, vagy éppen pécsi gazdasági-kulturális életben akár korábban nem megszokott „termékként” vállaljon szerepet ez a vagyon. Ezenkívül a működési bevételek biztosítása is e feladatkör része. Ezeknek formája lehet bérleti díj, amit a különböző ingatlanrészek külső-belső használata biztosít és lehet a nonprofit szférából érkező forrás, ami lényegében pályázati úton megszerzett pénz.

– Nagy tervek, méltó célok. De miképpen lehetett elkezdni a valóra váltásukat?

– Az alapítók a Zsolnay Örökség Kezelő Kht. számára 350 millió forint törzstőkét biztosítottak és rögzítették azt is, hogy a gazdálkodása során elért eredményt nem osztják fel, hanem a társaság közhasznú tevékenységére fordítják. A törzstökből kellett megoldani az első ingatlan-kivásárlásokat, illetve az ezután maradó 60 millióból kezdte voltaképpen feladatának elvégzését a kht. Nem volt ez sem egyszerű, hiszen ebben az időben sűrű vezetőváltások jellemezték a Zsolnay cégcsoportot, ami a cégfilozófiában éppúgy nyomot hagyott, mint a mindennapi tennivalók irányának, ütemének a meghatározásában. Úgyvezető igazgatóként mindenestre elkészítettem az első szabályzatokat, felépítettem magát a szervezetet és adminisztrációját. Amiről persze nem nagyvállalati léptékben kell gondolkodni, hiszen gyakorlatilag ketten vagyunk a kht.-ban belső munkatársak. Az indulás körüli feladat volt meghatározni azt a jövőképet, amelyből le lehet vezetni a napi teendőket. Az első teljes évünk 2000 volt. Ekkor kezdtük el felmérni az épített Zsolnay-örökséget és ekkor kezdtünk a tényleges revitalizációba is.

– Melyek voltak az ekkor megfogalmazott jövőképek legerősebb kontúrjai?

– Rádóczy László építésszel közösen kezdtük az adatgyűjtést. Mindenekelőtt tisztánunk kellett, hogy a termelési tevékenység fokozatos visszaszorulásával megüresedő ingatlanokat miért és mi módon érdemes megtartani. Rögzítettük, hogy a múlt felértékelődése és értékelése egyszerre jellemző tünete, ugyanakkor serkentő motívuma például az idegenforgalmi ipamak, ezért a múltat nem kell „véggépp eltörölni”, miképpen azt egy korábbi igen operatív világnézeti alapvetés elvárta volna. Az érték – esetünkben rejtett érték – nyilvánosságának megteremtése adott értelmet annak a reményünknek, hogy a XIX. század kézmű- és gyár- iparának termelési technikája, épített környezete akár ipari archeológiaként, akár a modernizáció skanzenjaként eddig nem mozgósított figyelmet provokál és beindítja azt az érdeklődő mobilitást is, amelynek velejárója a fenntartás további fedezetének biztosíthatósága. A revitalizáció elvi kiindulópontja volt, hogy hosszú távon érdemes meghatározni a fejlesztési programot. Ennek középpontjában pedig ott kell legyen az a város kezelésében lévő Zsolnay vagyon is – a „Zöld ház” (DoZsó) és a mauzóleum – amelynek „helyzetbe hozott” együttese adhatja csak ki azt a páratlan környezetet, amely világörökségi ambícióktól a kulturális főváros szolgálatáig eredeti történeti, építészeti, művészeti és társadalompolitikai szempontokkal teszi tartalmassá magának a városnak a recepcióját is. Városi lehetőség tehát a XIX. századi magyar ipari kultúra archeológia számba menő értékelése, illetve ennek a ma világszerte felértékelődő kulturális vagyonnak a hasznosítása.

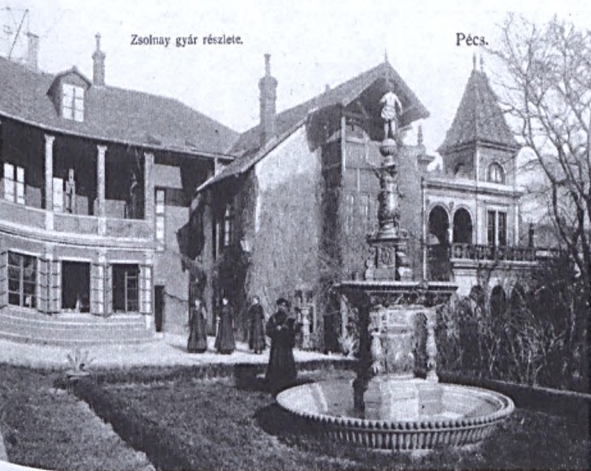
– A legújabb kor európai városfejlődésben szinte minden magára adó város, kicsik is nagyok is, mint Bruck an der Mur, Delft, Larissa és Volos, London, Birmingham, Liverpool, Párizs és Lyon látványos birtokbavétellel és még látványosabb revitalizációs beruházásokkal tették a legkülönbözőbb kulturális funkciók szolgálatára alkalmassá a malmokat, dokkokat, raktárakat, régi gyárépületeket, vasútállomásokat, víztornyokat, vízműveket, erőműépületeket, gátóházakat. Mit kellene tenni azért, hogy Pécs felfedezze itt lehetséges kulturális expanziójának kivételes terepét?

FOTÓ: AKNAI TAMÁS

— Számos dolgot nem vezérelhetünk a kht.-ból. Így azt sem, hogy a város az említett funkciókról, lehetőségekről mit tart. De mindent megteszünk annak érdekében, hogy észrevegyenek bennünket, hogy annak a bizonyos lokális érték-tudatnak biztos talpazataként tekintsenek — városlakó és közhivatalnok — mindarra, ami az egykori Zsolnay-gyár területén és közelében megőrződött. Nem említettük ebben a körben az egyetem Művészeti Karát. A nagy tér és ipari berendezés igényű szobrászati, kerámiaszobrászati képzés, a bronzöntés technológiája, a festészeti műhelyek kivételesen optimális helyzetbe kerülnek az egykori gyári műhelyekben. A gyárudvar közepén álló Sikorski-ház, amely eredetileg is műteremháznak készült, északi megvilágítású műtermével páratlan alkotói klímát ígér. De hasonlóképpen lehetne gondolkodni a szomszédos, egykori művelődési házról is. Szépsége, funkcionális kialakítása számos, akár eltérő kulturális, múzeumi vagy alkotóházi feladat kielégítésére predesztinálja. A tulajdonos aligha spórolhatja meg itt a hatékony beavatkozást. A kulturális élet struktúrája, az épített örökség portfóliója nyilvánvalóan jelzi majd a szellemi természetű törekvéseket, amelyek tárgyi formába törekszenek. Feltétele persze ennek a mozgásnak, hogy a valóban konzekvens, tényleges érték-elemzésen alapuló modellt ténylegesen létrehozzák, elfogadják és, hogy törekedjenek megvalósítására.

— Felteszem, hogy a Zsolnay Örökség Kezelő Kht. létrejötte óta igyekezett bizonyítani készülségét az említett vagyon jobb feltételek közé juttatásában. Mi mindent tettek az elmúlt években?

„... De mindent megteszünk annak érdekében, hogy észrevegyenek bennünket, hogy annak a bizonyos lokális érték-tudatnak biztos talpazataként tekintsenek — városlakó és közhivatalnok — mindarra, amit az egykori Zsolnay-gyár területén és közelében megőrződött...”

munkatársam, *Bobanovics István* 1954 óta dolgozik a gyárban, mint a tenyerét ismeri annak bonyolult rendszerét, titokzatos zegzugait. Ezen kívül együttműködünk a gyár megmozdulásaiban, kiállításain, különböző évfordulók megünneplésében, osztunk a szakmai kommunikációs feladatok megoldásában.

— Egy évig innovációs igazgatóként tevékenykedett a Porcelán manufaktúrában. Milyen problémákkal kellett ekkor szembenézniük?

— Tudomásul kellett vennünk, hogy a tradíciónak tényleges üzleti szerepe is van, bizonyos erkölcsi értékek tapadnak hozzá, amennyiben sugallja az idő sikeres próbáját. A tartósság, a régiség köztudomásúan marketingérték is, ezért a kipróbált stílári örökséget nem lenne célszerű drasztikusan leírni. A világtrendek is a tárgyak őrízete idő jelentőségéről szólnak, az idő testet öltése legtöbbször jövedelmező terméket is eredményez. Erre bizonyíték a turisztikai ipar, és maga a világörökségi rendszer is garanciát ígér a kulturális örökség fenntarthatóságára. Sajnálatosan gyengíti az említett esélyeket a potenciális fogyasztó kilétének átalakulása. Ma már kevesen vásárolnak funkcionális műtárgyat csupán befektetésként. Számos, korábban kultikus termék visszazorult az olcsó, praktikus anyagok és technológiák köré. Átalakult a vásárló ízlése is. Az avangard tendenciák éppúgy elvonják a figyelmét, mint az egyszerű, puritán formakultusz. Ma már Meissen is csak a klasszikus régi tárgyait mutogatja, és így van evvel a Rosenthal, a Wedgwood is. De menekülési útvonal nem vázolható fel a tradíciótól történő teljes elszakadással. Viszont minden bizonnyal fokozott szerepet kell játszania a nagy intellektuális energiát követelő gyártmányfejlesztésnek, ami új terméket eredményez és a marketingmunkának, ami az új piacokat tárja fel. De ezenközben ellensúlyozni kellene a csökkenő volumenű termelést, elavult eszközparkot, továbbá felül kellene vizsgálni a gyári mitológiát, amelynek ármékában képtelenség fogékonyságot kialakítani a jelenkor szépségeszményeihez kapcsolódó tárgyakhoz. Az alsó középosztály helyzete rendkívüli módon romlott az utóbbi évtizedekben. Ízlése, műveltsége és anyagi teherbíró képessége ma már nem teszi lehetővé, hogy kizárólagos eltartója legyen egy alapjaiban konzervatív, ugyanakkor drága iparművészeti kultúrának. Ez a réteg bukott a legnagyobbat, hiszen jövedelme megcsappant, műveltsége és ízlése pedig természetesen fordult a kortárs művészet racionális ökonómia felé. A búzavirág, pillangó és Pompadour motívumokra épített díszítőstílust ugyanakkor a modern és olcsó design telibe találta, meglehetősen gyenge lábakon álló mítoszszá lett maga a Zsolnay kerámia hagyomány is. A gyártmányfejlesztés kényszerűen értelem-szerűen veszélyezteteti a kialakult régi gyári termelő és marketing beidegződéseket, ezen a tájon érzékeny pozícióharcok állnak döntetlenre. Az új termék-struktúra megtalálása pedig bonyolult folyamat, hiszen nemcsak trendhez kapcsolódást, hanem a trend befolyásolásának kényszerét is jelenti, mert ez lehet csak a sikerképesség garanciája. Törekény egyensúly, amelyben a tagadás és építés elemei egészítik ki egymást. Jómagam sokkal inkább gondolkodnék komplex tárgyegyüttesekben, amelyek a ma jellemzőnek tekinthető életformákhoz igazodnak.

— Visszatérve az ingatlanokhoz, a hasznosításnak milyen biztató irányai vannak?

— Azt gondoljuk, hogy a probléma felvetése több szempontból szerencsés helyzetben, ill. aktuális időpontban történik, mert a Zsolnay Örökség Kezelő Kht. jogi személyében létezik egy olyan szervezet, amely megfelelő vagyoni háttérrel,

— Fel kellett ismernünk, hogy az álmódosások mellett igazán eredményesek csak a kis lépések taktikájának következetes végigvitelével lehetünk. A kht. tulajdonában lévő épületek nagy része az elmúlt időszak mostoha körülményeinek következtében rendkívül leromlott állagúvá vált. A tetők és falak beáztak, a tetőszerkezetek korhadtak voltak. Egyszerre kellett stabilizálni és sterilizálni ezeket. Egy felújítási tervet készítettünk és eszerint, no meg anyagi erőinknek megfelelően kezdtünk a legkülönbözőbb állagmegóvási, felújítási és restaurációs munkálatokba. Ezek sorában első a Sikorski-műteremház felújítása volt. Ma teljes készülségben áll befogadni művészeti tervező és kivitelező munkát. Elindítottuk és sikeres befejezés előtt áll a toronyépület felújítása, amelyben Zsolnay Vilmos szobája is volt. Teljesen felújítottuk a bejáratnál lévő egykori üzemépület egyik átjáróját, ahol egy Zsolnay emléktáblát is elhelyeztünk. Vásároltunk egy sor kisebb műtárgyat és gyártörténeti relikviát, elkezdtük a kerti kerámiák restaurálását. Mindehhez igen szigorú és fegyelmezett működés kell, amely garanciát ad a pályázatok megkövetelt minőségre és a pénzügyi fegyelemre. Kiváló

apparátussal rendelkezik. Az érintett tulajdonosok továbbá kinyilvánították együttműködési szándékukat arra az esetre, ha az elképzelés elnyerné a szükséges támogatottságot. Az eredetileg városszélen épült gyár napjainkra városközponti pozícióba került. Környezetébe a jó közlekedési kapcsolatok és a történeti városmag közelsége okán gyors ütemben települhet városközpontjára jellemző intézményi funkció. A Zsolnay úton a kereskedelmi-szolgáltató, a Felsővámház utcában az idegenforgalmi és vendéglátó funkcióknak kellene dominálnia. A Zsolnay út déli oldala — a Balokány térsége — az egyetemfejlesztésnek lehetne a területe. Egy nagyléptékű rehabilitációs program városépítészeti leg jól illeszkedne a város történelmi tengelyén, a régi budai út mentén zajló szerves fejlődési folyamatokba, ill. jelentősen felerősíthetné azokat. A koncepció kiindulópontja, hogy az ingatlan-együttest csak széles összefogással, külső források bevonásával lehet felújítani. A megüresedett ingatlanokat a felújítás után pedig olyan funkciókkal kell megtölteni, amelyek önfenntartó módon, de fontos közcélokot is szolgálnak, ugyanakkor megfelelően szervülnék a meglévő adottságokhoz — természetesen — és egymást erősítve tudnak működni.

A rehabilitált területen nyilvánvaló módon adódik az idegenforgalmi hasznosítás. A bizonytalan funkciójú épületekbe ennek megfelelően olyan tevékenységeket lenne kívánatos telepíteni, amelyek mellett hogy támogatják a termelést, erősítik az idegenforgalmi értékesítés lehetőségeit is. E szem-

pontok alapján a lehetséges funkciókat a kutatás, fejlesztés, művészeti, építészeti felsőoktatás, múzeum, közgyűjtemény, szálloda, vendéglátás területein kereshetjük. A lehetséges funkciókkal kapcsolatban az is követelmény, hogy a tevékenység folytatása során megteremtődjenek a működés anyagi forrásai is. Az egyes funkciók meghatározásakor mindig számolnunk kell a lehetséges olyan partnerrel is, aki egyrészt képes a működtetés költségeinek viselésére, vagy akár piaci alapon tudja használni az ingatlanokat.

Ha a rekonstrukciós elképzelések sikerrel járnának, Pécs és Magyarország egy igazán kivételes látványossággal lenne gazdagabb. A gyár tevékenységére jelenleg is sok látogató kíváncsi. Ugyanakkor, amit mutatni tudunk, az csak töredéke a lehetőségeknek. Nem kell ecsetelni annak fontosságát, hogy az a műhely, amely a magyar vizuális kultúra egyik, a mai napig élő és ható csúcstermékét hozta létre, legalább megtekinthető legyen mindenki számára.

— Milyen ütemben tervezték a felújításokat, milyen várható kiadásokkal számoltak?

— A revitalizációs program által érintett teljes terület felújítása, minden előirányzott feladat elvégzése, egy lépcsőben, egy lendülettel elképzelhetetlen. Nélkülözhetetlen az önállóan is értelmezhető felújítási és hasznosítási egységek kialakítása, amelyek térben és időben egyaránt lépcsőzik

„...Teljesen felújítottuk a bejáratnál lévő egykori üzemépület egyik átjáróját, ahol egy Zsolnay emléktáblát is elhelyeztünk...”

e rendkívüli feladatot. Minden fontos tényezőt figyelembe véve északról déli irányban haladva egyértelműen kínálja magát a megoldás. Az első lépcsőhöz a két városi ingatlan, valamint a gyár északi területén lévő műemlékek tartoznának a pirogránit gyáregység kivételével. A második lépcső lehet értelemszerűen a pirogránit gyáregység, végül a harmadik lépcső a gyár déli területén elhelyezkedő védett épületek. Ezen felül számoltunk még egy „tartalmi” lépcsővel is, amely feltételes módban akkor következne be, ha több épület-együttesből a termelőtevékenység kivonulna és teljes funkcióváltás válna szükségessé. Ebben az esetben az ún. „tartalmi lépcső”, — ami időben a negyedik szakaszt jelentené, az épületek funkcióváltásának építészeti előkészítése volna.

Ha egy ingatlan beruházás gazdasági indítékait általában vizsgáljuk, a befektetői várakozás kettős lehet. A beruházás eredményeként olyan vagyontárgy jön létre, amely az elhasználódást meghaladó mértékben növeli az értékét és a növekmény, mint jövedelem az ingatlan értékesítésekor realizálható. Másrészt az ingatlan hasznosításától is folyamatos jövedelem képződése várható el. A Zsolnay Örökség esetében van egy harmadik, társadalmi szinten realizálódó „jövedelem”, amely az ingatlan eszmei értékéhez kapcsolódik: vizuális környezetünk színvonalát emeli, erősíti identitástudatunkat stb. Ez áttételesen visszahat az üzleti jellegű megtérülésre is, mind a vagyoneérték, mind a hasznosítási lehetőségek tekintetében egyaránt, ugyanakkor jogalapot is teremthet arra, hogy az ingatlan különleges minőségéből adódó többletráfordítások finanszírozására közpénzek is igénybe vehetők legyenek.

— Nyilván van egy, a tervezés során célként tételezett ideálképük mindarról, amit el szeretnének élni?

— A felújítási munkák eredményeként minden bizonnyal kivételes látványt nyújtó épület-együttes és park jöhet létre. Nyilvánvaló funkcióként adódik e látványosság megnyitása, mindenki számára megtekinthetővé tétele. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy adottságként a területen működő termelőüzemek, de funkció tekintetében jelenleg még bizonytalan helyzetű épületek is találhatóak. A koncepció által érintett épületek közül ilyenek elsősorban a „Zöld ház”, a „Sikorski-ház”, a kerti pavilon és lelátó, valamint a volt „Díszmúraktár”.

A „Zöld ház” eredetileg lakó és műterem háznak épült. Az államosítások után közművelődési tevékenységeknek adott otthont, falai között működött a „DoZsó” néven közismert, népszerű művelődési központ. Az épület lehetséges jövőbeni funkciója is ehhez közelítene. A Janus Pannonius Múzeummal együttműködésben, múzeumként helyet biztosíthatna a klasszikus Zsolnay gyűjtemény, valamint a kortárs kerámiagyűjtemény bemutatására. Különleges látványosság lehetne a herendi mintára kialakított bemutató porcelánműhely, ahol a vendégek a termelés megzavarása nélkül ismerhetnék meg e különleges ipar alapvető technológiai lépéseit, a porcelánkészítés folyamatát.

A Sikorski-ház jelenlegi gyári hasznosítását tekintve elsősorban a művészeti és gyártmányfejlesztői gardának ad otthont. Eredetileg is műteremháznak épült, benne található a város egyik legszebb műterme. A jelenlegi hasznosításhoz kapcsolódva

adottságait kihasználva egy különleges hangulatú szállodának adhatna otthont. Amennyiben a revitalizáció eredményeként kialakuló látvány és szolgáltatások a tervezett mennyiségben vonzzák majd a látogatókat, az megfelelő piaci igényt generálhat egy itteni szálláslehetőség iránt. A szállodai funkció területszükséglete ugyanakkor a szomszédos épület hasznosítását is megoldja.

A jelenlegi pirogránitüzem épületeinek jelentős része szintén műemléki védettség alá került. Az épületegyüttes fekvése nagyon kedvező, három utcára néző épülettel is rendelkezik, valamint a Major utcai telkek megvásárlásával önálló bejárat is létesíthető. Az alternatív hasznosításra a kedvező fekvés miatt akár a látványparkkal összekapcsolva, akár önállóan, jó lehetőségek kínálkoznak. A század eleji hangulatot árasztó ipari épületek az üzemsamok kibontásával látványban összekapcsolhatók a „Zöld ház” elegáns sziluettjével, ami így különleges építészeti egységet alkothat. Az épületek ipartörténeti ritkaságokat, korabeli széntüzelésű sómázás kemencéket is rejtenek. A felújításkor az adottságoknak megfelelően csak az igényes műemléki felújítás, és igényes funkció szerinti belső felújítás jöhet szóba. Az épületegyüttes hasznosítása két irányban történhet. A déli szárnya, amelyben kemencék találhatóak, múzeumi funkcióban, míg a

A Zsolnay Mauzózeum jelenlegi és a felújítás utáni „funkciója” adott. A család már korábban elfogadta, hogy az elsősorban kegyeleti hely szabadon látogatható legyen. Az épület a Zsolnay tradíciók egyik legkoncentráltabb megjelenítője.

A látogató, sétája során egészen kivételes hangulatban találkozhat Zsolnay Vilmosmal, aki úgy vált kultuszteremtő személyiséggé, hogy életében a lehető legpolgáribb utat járta. Gyáros volt és kereskedő, akinek nem volt köze forradalmakhoz, általában a politikához, igazán nem fedezett fel nagy dolgokat, de birtokolta a legfontosabb polgári erényeket. Mindig tudta, hol vannak a saját korlátai és mindig kész volt az új gondolatok befogadására, és akinek az élete példázta azt az igencsak aktuális magatartásmodellt, amely szigorú morális alapokon is képes az anyagi sikerre.

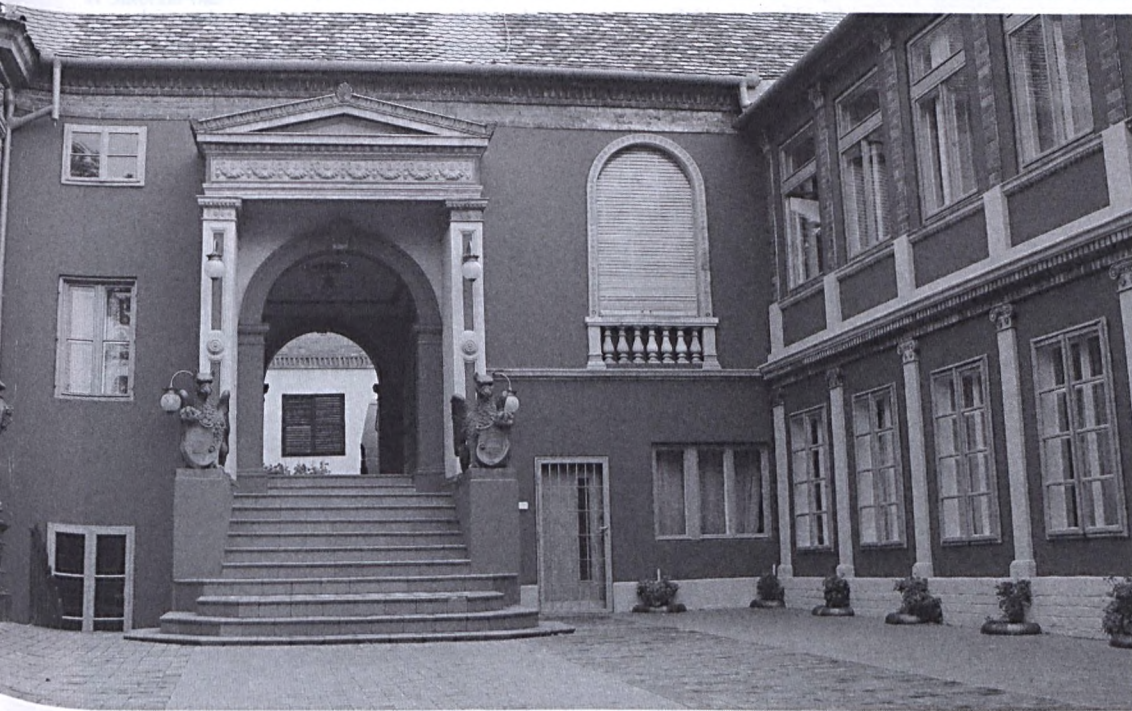
— Milyen európai uniós forrásokra számíthatnak?

— Magyarország EU-s csatlakozása a koncepció megvalósíthatóságának tekintetében valóban rendkívüli fontosságú fejlemény. A revitalizáció az eddigi gyakorlat szerint is számíthatott volna központi támogatásra, azonban ez a projekt bekerülési értékének jobb esetben kb. 30%-át finanszírozta volna. Ezzel szemben 2004. május 1-től hozzáférhet az EU fejlesztési támogatásaihoz. Ez a kht. számára — és az egész „Zsolnay ügy” számára — olyan új lehetőségeket jelent, amelyek szerencsés esetben a revitalizációs elképzelések reális megvalósulási esélyeit teremtik meg. Az egyes operatív programok (OP) közül a Regionális Fejlesztési Operatív Program (ROP) tartalmaz olyan intézkedéseket, amelyek a revitalizáció szempontjából érdekesek lehetnek. Ilyenek a ROP 1.1., ami a turisztikai vonzerők fejlesztését, és ilyen a ROP 2.2., ami a településrehabilitáció és barnamezős területek hasznosítását támogatja.

— Milyen eredményei vannak a revitalizációs folyamatnak?

— Az épített Zsolnay örökség teljes újraélesztése az álmok birodalmába tartozó utópiának tűnik. Ugyanakkor a Zsolnay Örökség Kezelő Kht. létrehozásával a tulajdonos megteremtette a kis lépésekben haladás lehetőségét is. A kht. fennállásának 4 éve során az ingatlanok tekintetében egy valóságos perspektívaváltást tudott előidézni. A végrehajtott felújítások eredményeként egyre több emberben — gyáron belül és kívül is — tudatosul az itteni értékek nagyságrendje. Talán a leghatásosabb agitáció épp egy szépen felújított homlokzat, akár ha csak töredéke a nagy feladatnak.

A kht. a védett épületegyüttes 3 kitüntetett pontján tudott egy-egy látványos homlokzat-felújítási munkát elvégezni. Ezek a Sikorski-ház északi és keleti homlokzata, a Díszterem külső homlokzata, valamint az É 12-13 épületek közti átjáró és kapcsolódó homlokzatok. Emellett sikerült a tetőszerkezet teljes felújításával — beleértve a sérült csúcsdíz cseréjét is — és a párkányok és falrések tisztításával, újra fugázásával stabilizálni a mauzóleum állapotát. Ugyanakkor talán a legfontosabb — bár egyáltalán nem látványos — eredmény a revitalizációs elképzelések mind szélesebb körben történő megismertetése. Új leleményünk, hogy a felújítás és hasznosítás projektjét „Zsolnay Ipartörténeti Park” néven emlegetjük. A név nem lényegtelen — nomen est omen —, ha erről beszélünk, mindenki tudja mire gondolunk. Reméljük, tudni és érezni fogják majd ezt az EU források kezelői is, akik most innen nézve, mint afféle új és profán megváltók, a tervek megvalósulását hozzátják el mindannyiunknak. ■

a felújítás után is a jövő gondozása maradhatna az épületben folyó tevékenység fő feladata. A gyári fejlesztői gárda mellett az épület befogadhatná az időszakosan itt dolgozó iparművészeket, de elképzelhető a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karával együttműködésben, elsősorban a DLA (doktorandusz) kurzusok kerámia-szobrász hallgatóit is.

A kerti pavilon és lelátó tradicionálisan a pihenést, a rekreációt szolgálta. A lelátóról figyelemmel lehetett kísérni az azóta beépített telken lévő tenispályán folyó játékok, a kerti üvegházban Zsolnay Vilmos kertész szenvedélyének hódolva egzotikus növényeket nevelt. A helyreállítás után ez az objektum újra a megpihenés lehetőségét biztosíthatná. Az üvegházban télikert ill. kerti vendéglátóhely működhetne, de kiszolgálhatná a díszpark melegházigényeit is.

A volt Zsolnay lakóház felújítás utáni hasznosítása a telken belüli fekvése miatt (a Felsővármház utca felőli jó megközelíthetőség) könnyen megoldható. Az ideális ugyanakkor az lenne, ha speciális

„...Nyilvánvaló funkcióként adódik e látványosság megnyitása, mindenki számára megtekinthetővé tétele...”

nyugati kereskedelmi vagy irodai funkcióban hasznosítható.

A 6-os úton átkelve a gyár déli területén szintén találhatóak védett, de felújításra szoruló és a funkció tekintetében bizonytalan jövőjű épületek. A hasznosítás lehetőségét épp a napjainkban konkretizálódó nagyívű városfejlesztési elképzelés teremti meg, amelynek lényege egy, a Zsolnay-gyártól a Balokányligeten keresztül az egyetemi épületekig terjedő „kulturális-szabadidős övezet” létrehozása. Ebben az övezetben könnyen lehet funkciót találni az óriási belső terekkel és ipartörténeti ritkaságokkal rendelkező épületeknek. Kézenfekvő pl. a sok hasonló épületnél már bevált kollektív műtermi, kiállítótermi hasznosítás.

RÁDÓCZY (F) LÁSZLÓ

Vili bácsi

Három emberi példa van az életemben: Kós Károly, C. G. Jung és Zsolnay Vilmos. Mindannyian teljes életet éltek és teljes művet hoztak létre, olyat ami mélyen belém ivódott.

Harminc évvel ezelőtti főiskolás koromban egy budavári antikváriumban került a kezembe Jakó Géza: Az agyagművesség című könyve (1934. Tallinn). Ebben Wartha Vince igen élvezetesen írta le Zsolnay Vilmostal együtt folytatott próbálkozásait a redukciós égetéssel készülő majolika birodalmában. (A távolkeleti technika lényege, hogy az égetés végső stádiumában a kemencéből elvonják az oxigént és így különleges színvilágú, egyedülállóan irizáló csillogást kap a máz.) Az ehhez használt világítógáz veszélyes üzem, ennek eredményeként többször felrobbant az egész műhely. Vili bácsi (talán tiszteletlenség, de azóta így hívom), ez az autodidakta zseni mindennek ellenére rögeszmésen és megszállottan kísérletezett tovább — mígnem kidolgozta a megbízható gyártási technológiát és a végeredményt elkeresztelte ezennel...

A főiskola vége felé néhány napot volt szerencsém a gyárban tölteni, ekkor találkoztam először azzal a varázslatos hangulatú, csodás és egyedi épület-oázissal, amit mintegy „melléktermékként” létrehozott teljességre törekvő elméje. Tátott szájjal bámultam a sok finom részletet, az összképet, amelyben mindenütt Ő van jelen. Ekkor szippantott be végérvényesen Vili bácsi szelleme, menthetetlenül beleszerettem — de ez idáig magánügy.

Majd fél emberöltő múltán, négy évvel ezelőtt keresett meg Komor István, a Zsolnay Örökség Kezelő Kht. igazgatója azzal, hogy tegyük rendbe a gyárat, találjuk ki, hogyan lehetne feltámasztani azt a hatalmas értéket, amit Zsolnay Vilmos ránk hagyott és amit utódai az államosítás óta elmúlt ötven évben csak romboltak, tönkretettek, szétverték, vagy egyszerűen csak pusztulni hagytak. Elkeserítő, szívet szorító látvány és állapot fogadott mindenütt. Végigjártuk együtt a siralmas állapotban lévő épületek minden zegét-zugát, a kertben szobrok és épületdíszek töredékeit kurkásztuk elő a burjánzó növényzet alól.

A következő felújítás: A padlásajtó mögött volt Zsolnay Vilmos dolgozószobája.

Az egykori díszmúraktár épülete.

Itt éltek: a Zsolnay-család és a műhelyek vezető munkásai — hogy kéznél legyenek, ha szükség lenne rájuk —, mindenki együtt, egy cél érdekében összetartva. Egy autonóm mikrovilág, ahol volt teniszpálya lelátóval és üvegház a kedvenc növényeknek is... Sosem fogom elfelejteni, hogy milyen állapotokat találtunk ott és mindenütt, amerre csak néztünk. Minden szögletből a több évtizedes gazdáltság szele süvített elő.

És ekkor léptem be először a maradványaiban is lenyűgöző mauzóleum misztikus világába. Ilyen érzés keríthette hatalmába a Tutankhamon sír felfedezőit — hátborzongató még most is, ha rá gondolok. Úgyhogy a felkérést örömmel elfogadtam.

Elkezdődött a munka: levéltári kutatás, szakirodalom, fotódokumentálás, felmérés — apránként az átfogó revitalizációs koncepció és program is kezdett körvonalazódni. A többnyire levelezésből és pénztárkönyvekből álló levéltári iratkötegek inkább az üzleti ügyekbe vezettek be — megrendelések teljesítése a Monarchiától Amerikáig, agyagbányák és a gyár területén átfolyó patak megvásárlása

a várostól, az alapanyag- és a készáru szállítását megkönnyítő vasút építéséről, vagy a Zöld ház galériájának falépcsőjéről folytatott polémia az előljárással (amelyet végül azért nem kellett kicserélni beton szerkezetűre, mert a gyárnak volt önkéntes tűzoltóegylete...).

Az építkezések nyomára többnyire csak írásos emlékekben lehet bukkanni (érthetően, hiszen akkoriban még nem volt kötelező engedélyeztetni és megőrizni a tervezeteket). Vili bácsi pedig leginkább a saját ura volt: akkor és azt épített, amire éppen szüksége volt a fejlődéshez és ezeket többnyire kísérleti, visszamaradt, vagy selejtes gyártmányaival díszítette — mégis a maga nemében páratlan esztétikai értéket, maradandó minőséget alkotott. Volt célja, akarata és hozzá (ehhez is) ösztönös szép- és stílusérzéke.

A revitalizációs koncepció nagy léptékű ugyan, de csak amekkorát a Zsolnay név hitünk szerint megérdemel és megkövetel. A néhány éve védett műemlék-együttes felújítása akkora összeget igényel, hogy csak állami, vagy EU-s pályázati segítséggel lehet megvalósítani. A gyár ma kihalt és

gazdátlan, annak ellenére, hogy lakják. A termelés siralmas körülmények között és indokolatlanul nagy alapterületen terpeszkedik — nem csoda, ha gazdaságtalan (intő jel: a porcelánszigetelő gyártását nemrég már megszüntették). A porcelán és a pirogránit gyáregységek tehát teljes korszerűsítésre szorulnak. A „szocialista” nagyüzem puffasztott jó öreg gyárat ki kell végre takarítani, az igénytelen barakkokat, műhely-hodályokat lebontani. Az üres és megüresedő régi épületeket pedig olyan fontos közcélokat szolgáló funkciókkal kell megtölteni, amelyek képesek önfenntartóak lenni. A rehabilitált területek egyik nyilvánvaló hasznosítási iránya az idegenforgalom. Emellett a termelést támogató, azzal összefüggő művészeti felsőoktatási, valamint múzeumi-közgyűjteményi feladatokra is alkalmassá tehető. A porcelánkészítéstől a pirogránit gyártáson át a körkemencék, a rendbe tett épületek, a kert, kívül és belül minden látnivaló.

Lehetetlen, hogy a rengeteg idő, energia és pénz kárba vessze. Tudunk nagyot gondolni és messzire látni: a szép megköveteli a magáét.

Az ajtónyílásba betéve a lábunkat, összeszorított foggal, évről évre legalább egy épületrész homlokzatát rendbe téve araszolunk előre. Egy kis szidolás-fényezés nyilvánvalóan még nem elég. De így visszafogható az enyészet és legalább észrevehetővé lehet tenni egyedülálló örökségünket, amelyet Vili bácsi és családja hozott létre.

**Amit eddig elvégeztünk:
A Sikorski-ház**

A pusztulásában is méltóságteljes, a XIX. századi Morris-iskola hatását mutató épület hosszú ideig *Sikorski Tádé* (valószínűleg az ő tervei szerint) és

Zsolnay Júlia lakása és műterme volt. A díszes ablakkeretezések, a csúcsdíszek, a gerincscerepek és a fedés anyaga is színes, mázas pirogránit. A boltíves főbejárat fölötti — allegorikus figurákkal díszített — kerámiaplasztika *Klein Ármin* tervei alapján készült. A hatvanas évektől az épületet gyári óvodaként használták. Ekkor cserélték az előlépcső pirogránit mellvédjét és korlátját „modern” acél és faszkeretűre — szerencsére az előkerült családi fotográfák alapján sikerült rekonstruálni. Mellette botanikai ritkaságzámba menő terebélyes ginkgo biloba fa áll. A sülyesztett kertet alacsony kőtámfalal kerítették, tetején sómázas pirogránit díszekkel, a kerti burkolatok és lépcsők anyaga plutonit, amelyet az épület előtti aszfalttrétegek alatt is megtaláltunk...

Első lépésként két homlokzat rendbetételére volt elegendő pénz 2001-ben.

A volt díszmúráktár-épület átjáró és torony

Itt mindenki áthalad, aki az északi kapun át érkezik a gyárba. A boltíves kapuzat oszloplábazatai —,

fejezetei, az architráv és a timpanon mázatlan pirogránitból készültek. A gányolt, bama csúszás-gátló műgyantával bevont lépcsőt két pirogránit griff őrzi. Az átjáró belső falfelületein, a mázas csempiburkolat fölötti négy mezőben több réteg festék alól engobbal festett historizáló mintás, növényi ornamentikával díszített színes kerámialap-burkolat került elő — egy hónapig tartott csak ennek a restaurálása.

Zsolnay Vilmos születésének 175. és a gyáralapítás 150. évfordulóján itt találtunk méltó helyet a *Dobány Sándor* készítette emlékfal számára.

A lépcső és az előtte lévő tér — eredetihez hasonló — mázatlan kerámia burkoló elemeinek pótlását már csak Romhányban vállalták...

Egyedül erről az épületről került elő egy Sikorski Tádé készítette terv — persze nem egészen úgy épült meg, amint a régi fotók is bizonyítják. Építésének ideje a közvetett források, a stílusjegyek és a mázas kerámia burkolat alapján az 1880-as év végére valószínűsíthető, amikor Zsolnay Miklós már visszatért közelkezeti tanulmány- és gyűjtőútjáról. Eredetileg díszmúráru raktárnak épült, majd a múlt század első évtizedeiben alakították át lakássá a család számára.

A mázas csempével borított toronyrész volt a legaggasztóbb állapotban, ugyanis a párkányok és kőműves-szerkezetek szétfagytak, a kerámiadíszeket néhol csak a szentlélek tartotta. Szerencsére a kétszer kontyolt tetőszerkezet és a mintás, pirogránit cserepezés a jellegzetes „bütykös” gerincscerepekkel és a csúcsdísz még elfogadható állapotban van.

A részleges felújításhoz is két nekifutás kellett, az átjárót 2003-ban, a tornyot az idén sikerült rendbe tenni.

A következő lépés a gyár legnagyobb, összefüggő épületegyüttesének nyugati homlokatrészlete lesz, ahol Vili bácsi régi műterme is volt a padlás-szobában...

A Zöld ház (volt DoZsó) és a Mester több évtizede változatlanul méltatlan állapotban lévő nyughelye, a mauzóleum kétségbeejtő állapotáról még nem is beszéltünk...

Mi most itt tartunk, de hol van az igazi gazda? — mert 2010-ben, amikor Pécs remélhetőleg megkapja a Kultúra Fővárosa megtisztelő címet, azt szeretném jelenteni, hogy: **MINDENT RENDBE TETTÜNK!** ■

A Sikorski műteremház két, felújított homlokzata.

...és ilyen volt 2000-ben.

CSÁKI KLÁRA

Az álomból valóság

— Egy restaurálás története —

Az álom

1993-ban a Magyar Külkereskedelmi Bank Rt. felkérésére szakvéleményt készítettem a Budapest V. kerület Szt. István tér 15. ház Zsolnay burkolatú portáljáról. Kutatásaim során összehasonlító (mázás) anyagot keresve keveredtem el a budapesti Kozma utcai temetőbe. Ez Magyarország legnagyobb zsidó temetője, 1891-ben nyitották meg. Benne kószálva az elmúlt évszázad magyar művészetének a tudomány és irodalom számos alakjának símlékére találtam, itt vannak eltemetve közös sírban az 1848/49-es magyar szabadságharc zsidó hősei is.

Különleges látvány a Kozma utcai kerítésfal mentén húzódó kripták sora. Erre kellett elhaladnom, hogy keresett célomhoz érjek, mígnem egy szokatlan formájú és színű kripta előtt megtorpan- tam. Megállított átható kéksége. Pusztulásában is szépséges volt. Kicsit mézeskalács hangulatú, ám nagyon barátságos. Úgy éreztem nem építmény ez, inkább élőlény. Így találkoztam először a szecesz- ziók Schmidl sírbolttal.

Ezután majd két év múlt el. A Janus Pannonius Múzeum helytörténeti osztályán dolgoztam akkoriban, de gyakran megfordultam Budapesten. Minden alkalommal kimentem a temetőbe megnézni, áll-e még. Közben gyűjtöttem mindent, amit meg lehetett tudni „róla” — saját örömomre. Elképzeltem, álmodoztam, mit tennék ha..., hogyan lehetne megőrizni, helyreállítani... Nem tudtam akkor, hogy az idő csöndjében már sokan és régtől fogva munkálkodtak — sok kicsiny emlékkő-akarát gyűlt egybe — hogy az álmom és a valóság össze- találkozzanak majd.

A véletlen

1995 tavaszán eltévedt telefonhívás futott be hoz- zánk, a Zsolnay Múzeum helyett. A kagylót én vet- tem fel. Így történt, hogy az ismeretlen telefonáló

tőlem kérdezte: tudunk-e bármilyen információt adni a *Lajta Béla* tervezte Schmidl-sírboltról. Természetesen! Sőt azt is elmondhatjuk, hogyan lehetne restaurálni...— szöveg ma már önhittnek tűnő válaszom.

A valóság

Így történt, hogy amikor a Nemzeti Pantheon Alapítvány megbízásából a Kőnig és Wagner Építész Kft. elkészítette a sírbolt komplex helyreál- lítási tervét, önálló szakvéleményként szerepelt benne álmodozásaim eredménye. Építész és restaurátor más szemmel, de azonos céllal mérte föl az objektumot. A műszaki leírás és a restaurálási javaslat egyértelmű feladatokat fogalmazott meg, de a konkrét gyakorlati megoldások felől volt némi bizonytalanság bennünk. A kicsi építmény szerkezetének kialakítása, anyagainak sokfélesége, hosszú ideje tartó pusztulása összetett problémát jelentett. Eredeti tervrajz nem volt.

A főtéma

A sírboltot Lajta (Leitersdorfer) Béla tervezte, 1904-ben épült. A kerámia burkolatokat a pécsi Zsolnay gyár, a mozaikokat *Róth Miksa* műhelye készítette. A finom megmunkálását Kovácsoltvas kapu készítője ismeretlen.

Az építmény két részből áll: egy téglafalazattal határolt téglaboltozatos földemmel épített kriptából, és a felszín fölé emelkedő parabola ívű dongaboltozatos vasbeton szerkezetből, amelyet mélykék mázas téglaanyagokkal burkoltak. A bejárati és hátsó homlokzatok világosabb kobaltkék mázas pirogránit elemekből épültek, üvegmozaik betétekkel díszítettek. Belül törtfőhérsárga mázas kerámia szalagokkal keretelt mozaik és kazettás carrarai márvány lábazat és felirati tábla van, a padlón a kriptalejárat márvány keretét körülölelő üvegpaszta padlómozaikkal. *Dávid Ferenc*

művészettörténész így írta le: „Barátságos sírbolt: a századelő legeredetibb alkotásainak egyike. Metszete rövid függőlegesekre helyezett parabola, folyamatos vonal a földtől a csúsig, majd vissza a földig, a kunyhó, a hajlék egybeszabottságát kife- jezendő. A homlokzat díszesebben keretelt, körvo- nalainak enyhe szögletekről lendülő lapos ívsora kendőzi azt is, ami a sírbolton még építésre, kon- strukcióra utal, vagy díszíti inkább a mézeskalács puhaságával, kerekdedségével. Beljebb nagyobb formák: szív és szárnyak, és legbelül a legegyszer- rűbb: az ajtó sötét nyílása...

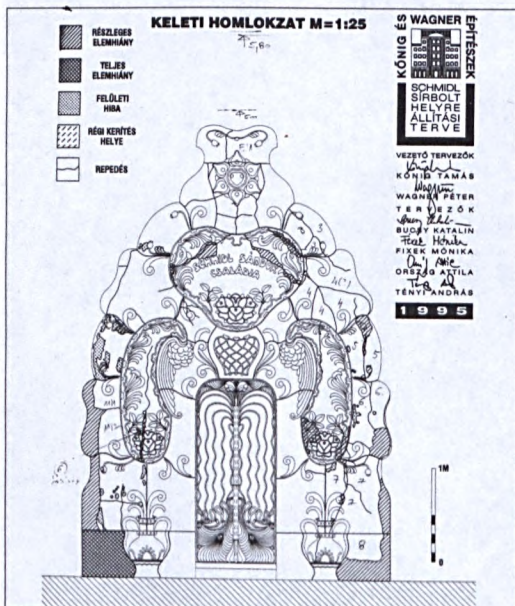
A beszélő motívumok is...: a kised mákgubók a homlokzaton csak jelzik, a kinyílt fehér-lila virágok az oldalfalakon pedig sejtetik azt, ami a belső hom- lokoldalon életfa formájában ünnepélyes erővel a záróívnek „feszül”: a mákot, a mákony, a szelíd álom vigasztaló szimbólumát.”

Amit láttunk

Helyreállítás előtti állapotában a külső burkolati ele- mek sok helyütt lehulltak, összetörtek, némelyek eltűntek. A homlokzati mozaikablák átrepedtek, a mozaikszemek kipotyogtak ágyazóanyagukból. A belső mozaikok kerámiakeretei hasadtak, darabolódtak. A mozaikok elváltak a felülettől, a padlómozaikot összekötő ágyazóanyag szétfagyott. Néhol a mozaik anyaga is levelesen-szilánkosan megsemmisült. A kovácsoltvas kapu mállott a kor- róziótól, plasztikus mintái lekoptak helyenként. A lassú pusztulást együttesen okozták és fenntartották: — az idő múlásával öregedő, „kifáradó” különféle építőanyagok, — a burkolati elemek fugáinak lazulása, kihullása, — a megbomló felületeken a szerkezetbe hatoló csapadék, a szélhordta szilárd szennyeződések- ből kialakuló „talaj”-ban megtelepedő és ter- jeszkedő növényzet, — az ismétlődve váltakozó hőmérsékleti hatások, — a karbantartás hiánya.

A sírbolt restaurálás előtt

Bejárati homlokzat helyreállítás előtti, felmérési rajza

... a szélhordta szilárd szennyeződésekkel kialakuló „talaj”-ban megtelepedő és terjeszkedő növényzet...

A romlás lassú folyamat, szinte észrevétlenül alakul, de van egy olyan fázisa, amelyben ez látványosan felgyorsul — és amelynek bekövetkeztét célszerű megelőzni és lehetséges is. (Pécssett ma hasonló problémák mutatkoznak a Zsolnay Mauzózeum és Zsolnay Vilmos szobrának esetében.)

A Schmidl-sírboltnál az előzetes sóvizsgálatok Na₂SO₄ (thenardit) és K₂Na(SO₄)₂ kettős só nagy mennyiségű jelenlétét mutatták. Ezek a sók jól oldódnak, mozgékonyak, nedvesség hatására hajlamosak oldat formájában a falban maradni. Amikor a megváltozó körülmények hatására kikristályosodnak, a 3-4-szeres térfogatnövekedés révén, mállasztják az anyagot.

A feladat

Az alapvető szándék nem pusztán a „konzerválás” volt, hanem a megfelelő épületszerkezeti és épületfizikai viszonyok kialakítása; a keletkezett sók lehetőség szerinti maximális kivonása mellett a nedvesedési források megszüntetése — zárt külső burkolattal, szigetelt járószinttel, a kialakult nedvesedési „hidak” megszüntetésével egyfajta nyugalmi helyzet létrehozása az építményen belül.

Az eredeti tervrajzok hiányában az épület belső szerkezetét, az oromfalak és a belső mozaikívek rögzítési módját, egymáshoz való viszonyát csak a bontás során, tapasztalatból ismerhettük meg.

Így építették

Az alapítmény — párhuzamosan a kerítés vonalával — a két szomszédos sírbolt alá nyúlik. A kripta melletti részeket kitéglázták, majd egy nagykavicsos betonréteget húztak fölé. Erre kiskavicsos bitumenréteget simítottak, ez lett a felépítmény alapja.

A tartószerkezetet a hátsó homlokzat felől kezdték kialakítani. A mindössze 10-12 cm vastag betonháj zsaluzási nyomain pontosan követhető volt a kialakítás folyamata. A homlokzati ívet az első és második mákgubó díszítésű, kisméretű elem-párnál rögzítették, vonóvasakkal.

Belül, a betonháj-fal mellett, körbefektetett téglasorra állítva a márvány lábazati lapokat törmelékkel kevert híg cementtel kiöntötték. A lábazat és a bezsaluzott kriptabejárat között összefüggő betonlapot készítettek. A kőkeretet, gipsszel megtöltve a kő és a beton között fennmaradó rést a vastagabb kiegyenlítő, majd a vékonyabb ágyazóhabarcs, amelybe a padló mozaik részeit ültették.

Az álló felületekre meszes habarccsal helyezték föl a kerámiaszalagokat, közükbe cementtel a mozaikmezőket és kazettákat.

Közjáték

Korábban, még a kutakodások idején *Mendöl Zsuzsa* művészettörténész felhívta figyelmemet a Baranya Megyei Levéltár Zsolnay anyagára és egy rövid beszélgetés során emlékezett arra, hogy „mintha látta volna” a Zsolnay strazzák körül a Schmidl sírbolt vázlatát. És valóban. A 67. sz. Strazzában (gyári szállítókönyv) rátaláltam a homlokzat jobb oldallal szimmetrikus baloldali felének rajzára. A bejegyzésekből önálló történet kerekedett: A Zsolnay gyár 1904 áprilisában szállított először az építkezéshez, de úgy látszik, Lajta elégedetlen volt a külső burkolati elemek színével, mert egy későbbi — augusztus 27-i — „átmázalva visszaküldetett” bejegyzés utal rá, hogy újra kellett szállítani az anyagot. A szövegeket olvasva úgy tűnt, nehézségekkel küzdöttek az építkezés során, olyannyira, hogy végül a gyár saját embereit küldte föl a fővárosba, a késő őszbe nyúló munkák befejezéséhez. Számomra fantasztikus élmény volt, ahogyan a bontások kézzel foghatóan igazolták a strazzák bejegyzéseit.

Átvezetés

Mindez, amiről a türelmes olvasónak most mesélek, szervesen hozzátartozik a restaurátor munkájához (bár ezt kevesen tudják), de talán ezért is művelem szívesen a szakmámat.

Visszatérés a „többszólamú” főtémához

A Kozma utcai Schmidl sírbolt helyreállítási, restaurálási munkálataiban „oroszlánrész” jutott a pécsi-eknek. *Varga Péter* állította helyre a mozaikfelületeket, amelyekhez *Jegenyész János* üveg-művész készítette az alapanyagot. A különböző alakú és méretű mozaikszemek körülményes, lassú kézi munkával készültek. Emlékezetem szerint a megfelelő színek eléréséig kb. 1000 színmintát készített. *Dobány Sándor* keramikumművész dícsérik a kerámiapótlások, igaz nem hagytuk kibontakozni. „Csak” a donga palástjának hiányzó, vagy nagyon töredékes, mélykék mázas téglányait, és a bejárati homlokzat bal alsó sarokelemét készíthette újra, a többi restauráltuk. Akit még felemlegetnék az alkotó közreműködők közül, az *Francz Ferenc*, a kiváló ötvösművész, ma már nincs velünk, de talán többet lát a világból, mint mi mindnyájan... Utolsó munkáinak egyike lett a sírbolt kovácsoltvas kapujának másolata, az eredetit már nem lehetett megmenteni.

A restaurálási munkák 1996 tavaszán indultak. A védőtető kialakítása, a kovácsoltvas kapu kibontása, és a mozaikfelületek levédése után

következhetett a mozaikpadló felvétele és a nagyon hiányos kazetták kivétele. Miközben mi eltávolítottuk a csúcselemtől a járószintig futó, némelykor karvastagságnyi, sűrű gyökérhálót, addig Varga mester a homlokzati mozaikpanelek lebontásával foglalatokodott.

A bontás során tapasztaltuk, hogy méretezési hibák miatt az építmény palástján a kisméretű téglányokat háromszor hizlalt kiegyenlítő rétegre ragasztották. A bal oldali burkolat erősen lepusztult, míg a gerinc elemektől jobbra (ez volt a védettebb oldal) a kiegyenlítő rétegek egyetlen nagy lemezben, a téglányokkal együtt, váltak el a beton héjtól. Így ezt az oldalt nem bontottuk le, mert az az eredeti burkolat, legalább részbeni megsemmisülésével járhatott volna. Hasonlóképpen jártunk a bejárati homlokzat kapunyílást képező nagy elemeivel. Itt a kerámiák habarccsal, téglával szorosan kitöltve, önmagukban képezték a falat. A fennmaradó elemek megnehezítették a munkát, de cserébe megőrizhettük épségüket.

A lebontott, sérült, hiányos és a kripta mellől összegyűjtött kerámiatöredékeket Pécsre szállítottuk. Hazai pályán, nyugodtabb körülmények között állíthattuk össze őket. Néhány — szinte csak emlékeztetőül megmaradt — törmelékből lépésről lépésre haladó rekonstrukcióval építhettük vissza az eredeti formát.

1997 végére eljutottunk a külső burkolat visszaépítési munkáihoz. Itt az eredetivel eltérő megoldásokkal kellett dolgoznunk, figyelembe véve, hogy:

- a homlokzatokat csak szárazon rakhatjuk össze,
- a kerámiaelemek nem lehetnek teljesen kitöltve, és darabonként rögzítést igényelnek,
- szigetelést kell iktatni a legalsó elemek és a járószint közé,
- a betonháj palástja kiegyenlítő rétegének helyére vízzáró és rugalmas habarcsot kell alkalmazni,
- a fugázó anyag is legyen rugalmas.

1998-ban a belső felületek kerültek sorra a helyreállításban, ahol a mozaikmunkáknak jutott a főszerep. Lenyűgöző látványt nyújtott az elkészült mozaikpadló és helyükre kerültek a sárgás színű üveg bevilágítók.

... és végül?

Végül, 1998 őszének egy szép napsütéses délelőttjén a Pantheon Alapítvány nevében *Ráday Mihály* átvette a felújított sírboltot.

E munka felett érzett örömöm a sírokhoz gyakran járó, ismerősként köszönök boldog örömetől kerekedett teljessé, akik bár végig figyelemmel kísérték munkánkat, most mégis rácsodálkoztak a Schmidl-sírbolt kedves szépségére. ■

Helyreállítás előtti állapotban a külső burkolati elemek sok helyütt lehulltak, összetörték...

Varga Péter állította helyre a mozaik felületeket

A felújított sírbolt

KOSZITS ATTILA

Vajúdó fesztiválhegyek

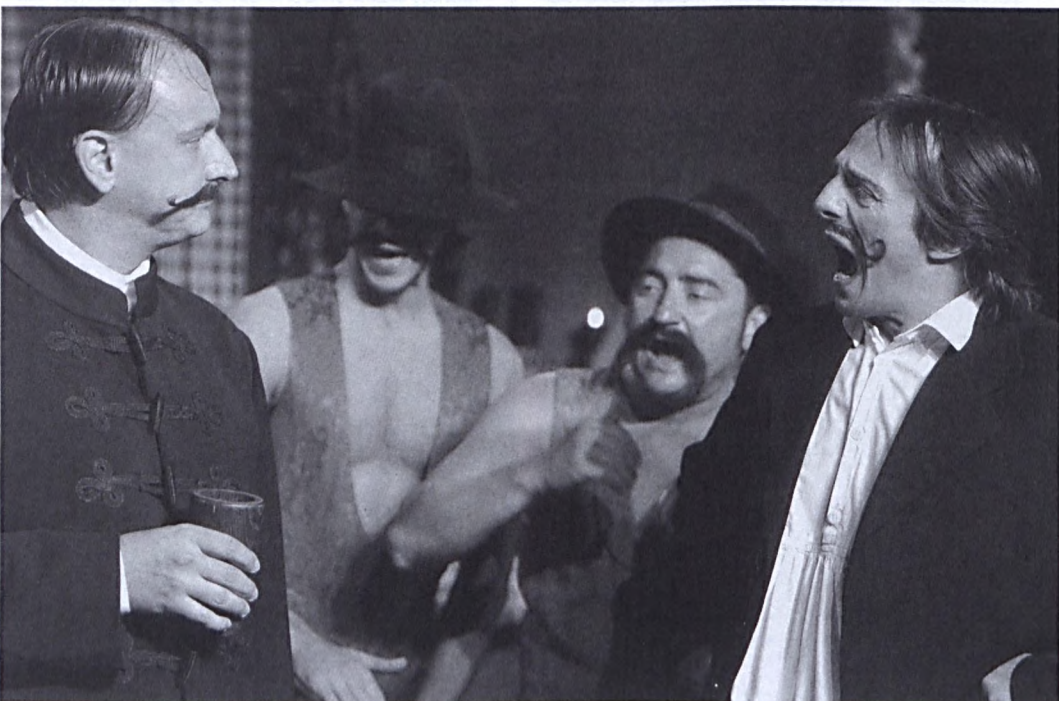
Nemcsak forró és esős, hanem végre folyamatos programkínálatban bővelkedő nyarat is elkönyvelhettünk, ehhez hasonlóval az utóbbi jó néhány évben nem lehetett találkozni. Még szinte véget sem ért a IV. Pécsi Országos Színházi Találkozó (június 03–13), máris kezdődött a Művészeti és Gasztronómiai Fesztivál (június 12–28), a XIV. Zenei Fesztivál (június 14–július 3), a XV. Pécsi Folknapok Nemzetközi Népzenei Fesztivál (június 25–27), a IV. Rockmaraton (július 6–10), az ICWIP – 8. Nemzetközi Kultúrhét (július 23–31), s mindezekkel párhuzamosan a Pécsi Szabadtéri Játékok (június 5–július 28), majd a III. CIOFF World Folkloriada (augusztus 12–16), a Mediterrán Hangulatok Fesztiválja (augusztus 20–22), és a most véget ért Pécsi Napok (szeptember 16–26). Mindezek mellett a város volt az egyik helyszíne – a kevés nyilvánosságot kapott – Gyermek, Ifjúsági Kulturális és Művészeti Világfesztiválnak is augusztusban.

Ha csak az iménti felsorolást és a fesztiválok többszáz produkcióját nézzük, akár elégedetten bölínthetnánk is, de ha koncepciójában, tartalmában, programkínálatában, megvalósulásában, a műfaji skálában, minőségében, színvonalában értékeljük, akkor már nem ilyen impozáns a kép.

Anna Udvar: Syngé – A szentek kútja. Rendező: Hargitai Iván.

Anna Udvar: Petőfi – A helység kalapácsa. Rendező: Füsti Molnár Éva.

FOTÓK: TÓTH LÁSZLÓ

A Pécsi Szabadtéri Játékok

második évében már három helyszínen fogadta a közönséget: sok esztendő áldatlan állapotai után végre a felújított Káptalan utcai szabadtéri színpad is belépett az Anna udvar és a Tettyei romok színpadai mellé. Mindhárom hely kivételes és közönségcsalogató környezetben található. A nem megnyugtató költségvetés, az ismét működő színpad elkészültének szoros határideje és így a tervezés bizonytalanságfaktorai ellenére hat új bemutatót állítottak színre. Három előadás a Pécsi Nemzeti Színházzal (Szentek kútja/A helység kalapácsa, a Pécsi Balett Rómeó és Júlia/Is-mer-M, Anconai szerelmesek) egy-egy a Szolnoki Szigligeti Színházzal (Dundo Maroje) és a Budapesti Fáklya Horvát Táncegyüttesrel (Lucidum Intervallum) közös produkcióban jött létre, s végül említsük meg a Don Quijote meztláb című, Bognár József tánc-groteszkjeiből összeállított estet is. Ezenkívül helyet kapott a „Miaszerelem?” az Oberon Színházi Műhely fiataljaitól, és képzőművészeti események, szoborkiállítások mindhárom helyszínen. De a POSZT, a Művészeti és Gasztronómiai Fesztivál, valamint a XIV. Nemzetközi Zenei Fesztivál eseményeinek egy része is ugyanitt zajlottak. Gazdag programsor – az előadások kritikájába most nem mennék bele – kollégáim úgyis megteszik. A szabadtéri színpad felújítása azonban remélhetőleg nem áll le a jelenlegi pontnál, hisz pl. a játszótér előtti betonteknő/zenekari árok zord látványa eléggé lerontja a képet. A színpad fölé egy esővédőt sem ártana telepíteni, hisz pl. a Rómeó és Juliánál nagy gondot okozott a nedves balettszőnyeg, rendszeren csúszkáltak a táncosok. Az hogy a programsor belecsúszott a POSZT és a Művészeti és Gasztronómiai Fesztivál rendezvényeibe is, nem tűnt szerencsésnek, hisz a programdömping nem kedvezett a látogatottságnak. Különösen akkor, ha ingyenes vagy fizetős rendezvények közül kellett választania a nagyjérdeműnek; nem is kétséges, hogy melyik mellett döntött. A jövőre nézve stabilá illene tenni a Szabadtéri Játékok költségvetését, hogy a következő évad tervezését időben (már most) el lehessen kezdeni.

A Művészeti és Gasztronómiai Fesztivál

újra megszámlálhatatlan fajsúlyos és tömegszórakoztató programmal szolgált, szinte minden műfajban, az eddig szokásos Sétatér és környékén kívül már a szabadtéri színpadon is. A Honvéd Táncszínház színvonalas „Duna rapszódia...” előadására még a Káptalan utcai helyszín hivatalos avatása előtt került sor, nagy közönségsikerrel. Tátrai Tibor és Szűcs Antal Gábor latin gitárestje is vonzó programnak bizonyult, viszont a két neves muzsikus nem tudott megbirkózni e hely méretével. Elveszték a nagy térben, valamilyen látványelemmel (táncosok, vetítés, vendégek stb.) gazdagíthatták volna a produkciót, így csak egy klubban sikeres zenés est került a nagyszínpadra, egy idő elteltével unalmassá válva, kiüresedve. A zavaró párhuzamoságok a fesztiválnak kedveztek: míg a Sétatéri színpadon ingyenes koncertek zajlottak, a szabadtérin pedig belépőjegyesek. További gondot jelentett, hogy a színházi előadásokat zavarták hangos zenéjünkkel a Dóm téri színpadon fellépők. De mind-

Szabadtéri Színpad: Vajda Katalin – Anconai szerelmek.
Rendező: Balikó Tamás.

Tettyei romok:
Egy „Örkény-egyperces” Bognár József
tánc-groteszkjeiből.

rült prezentálni. Sem az angol Keith Kendrick mini-harmonikás nevetséges műsora, sem a hiteltelen Thakur-Ayad indiai-iráni duó európai fültre átváriált világzeneje nem képviselt az egzotikumon kívül értéket. Nyilván mindez az igen szűkös finansiális háttér, valamint szemléletbeli problémák miatt alakult így. A jövőt illetően végre újra kellene gondolni koncepciójában ezt a nagy múltú rendezvényt.

A IV. Malomvölgyi Rockmaraton

kínálatán nem érződött, hogy 2004-et írunk, mintha csak a 20-30 éves rock, metál és punk műfajok léteznének. A sokat megélt P.Mobil, P.Box, Pokolgép, Ossián, Coda, Tankcsapda, Bikini jelentették a húzóneveket, mellettük néhány feltörekvő keménykedő. Ez önmagában még nem is lenne baj, hisz e kicsit poros műfajoknak is nagy a tábora, lehet rájuk építeni. De hogy egyetlen nemzetközi húzónevet sem sikerült (idén sem) prezentálni, az már több mint hiba.

ICWIP – 8. Nemzetközi Kultúrhét

a sétatéri világzenei(?) színpad felhozatala erősen hasonlított az egy évvel ezelőttihez, az élő modern partizenével szolgáló együttesek domináltak. Anima Sound System, Korai Öröm, Colorstar vagy a világzenét pörgős tánczeneként is értelmező Besho droM indította be a közönséget. A török egyetemisták LPG nevű rockzenekara viszont tévedés volt, ilyen alacsony színvonalú amatőr produkciónak egy kis klubban (esetleg az Egyetemi klubban) a helye, de nem a Sétatéren. A jó nevek-ből álló Jávor Sound Machine etnojazz stílusa erőltetettnek tűnt, népzenei feldolgozásai modorosak, Szakcsi Lakatos Béla bekapcsolódása sem javított a képen. Az pedig hogy a bazilikai hangversenyekkel egy időben is zajlottak az események, több mint figyelmetlenség, hisz pl. a nyitónapon az orgonakoncert közönségét nyilvánvalóan zavarta a behalatszó hangos elektronikus alapú zene. Ez a probléma egyébként a többi sétatéri rendezvényénél is fennállt.

III. CIOFF World Folkloriada

nagy kulturdiplomáciai siker, hogy Pécs rendezhette meg a népművészet olimpiájának is titulált fesztivál

első öt magyarországi napját, több éves előkészület eredményeként. Pécs belvárosának valamennyi terén, és szabadtéri színpadain, 10 helyszínen zajlottak lankadatlan figyelő tömegek előtt az események. 76 ország 1800, a magyarokkal együtt 2100 táncosa több mint 1000 fellépést vállalt, sosem látott táncokat, egzotikus viseleteket bemutatva Baranya több településén is. S mindez gördülékenyen zajlott, a fáradhatatlan rendezőket dicsérve. A Folkloriada deklaráltan nem a hivatásos nemzeti népiegyüttesek fesztiválja, a hagyomány-őrző amatőrökről szól. Ezért a színvonal is igen eltérő volt a legkényesebb ízléseket kielégítő, magas szakmai tudással előadott műsoroktól a valóban műkedvelő szintű produkciókig. De nem is ez a lényeg, hanem az egész rendezvényen érezhető felszabadult, vidám hangulat, a különböző nemzeti táncokat, viseleteket, különleges hangszereket és zenéket hálásan fogadó nagyszámú közönség, a más kultúrákra nyitottság. Hogy egymással és a pécsiekkel is szívesen ismerkedtek a résztvevők. Talán csak a Szigeti úti Aulában rendezett nemzetközi táncházak estek egy kicsit messzire a központi helyszínektől, de itt is élvezet volt nézni, hogy táncolnak pl. a koreaiak, esetleg a latinok angolszász, avagy magyar népzenekekre. Érdekes színfoltként funkcionált a Sétatéren és az Esze Tamás utcában elhelyezett zenélő padisor, az Európa-sétány. A május elsejei csatlakozásra készült, s a fővárosi programokat gazdagító 25 európai tagállamot jelképező ülőalkalmatosságok az illető ország muzsikáját szólaltatták meg most a baranyai megyeszékhelyen, a rajtuk pihenők öröme. Összességében ez a táncvilágünnep biztos hogy szerte a Földön öregbítette Pécs hírnevét, nem is beszélve a megnyitó ünnepség gálaestjének televíziós közvetítéséről.

Mediterrán Hangulatok Fesztiválja

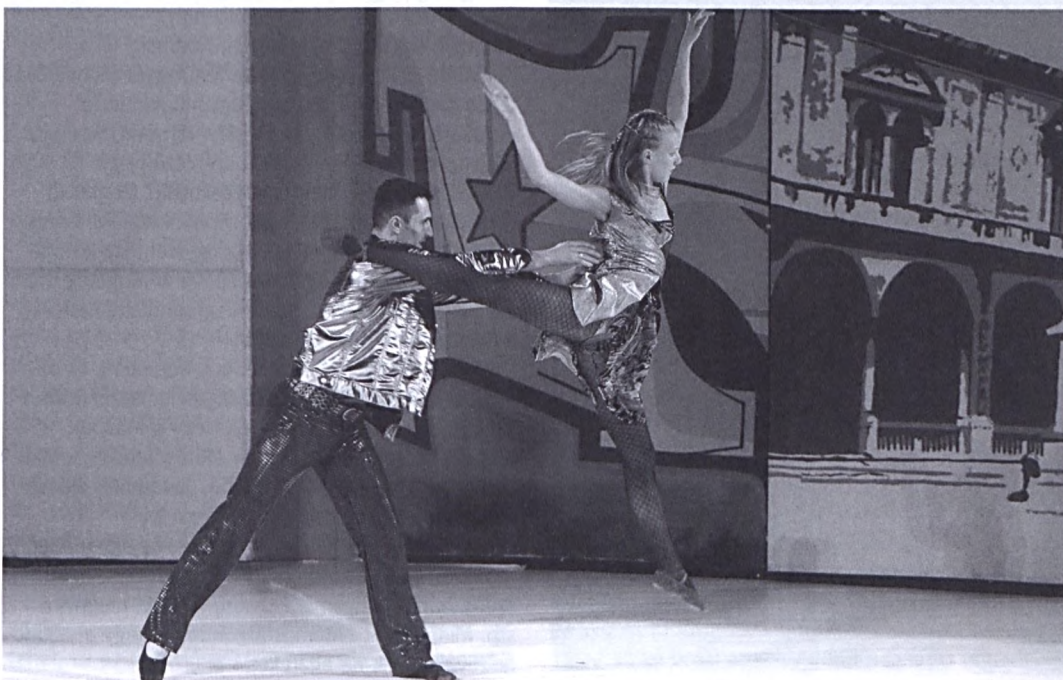
néven már negyedik alkalommal zajlott az értékcentrikusnak nagy jóindulattal sem nevezhető súlytalan programor. A műsorok szegényes, provinciális kínálata, s az esős időjárás nem kegyelmezett a rendezvénynek. S mivel a Budai Várban ilyenkor rendezik a Mesterségek Ünnepét, kevés minőségi termékkel rendelkező kézműves jelent meg. Ezért a történelmi főtér színvonalához méltatlan, gagy műanyag fröccsöntött műtűrök, olcsó „népiesch” kacsatok, nyalókák, lufik jelentették a kínálat jó

ezek ellenére a fesztivál szervezőit csak elismerés illetheti az igen gazdag, bő kéthetes programsorért.

XV. Pécsi Folknapok Nemzetközi Népzenei Fesztivál

Szembetűnő a stagnálás, most sem sikerült továbblépni, megújítani kínálatában, színvonalában. A néhány hahnizó folkzenész kivételével a már unos-untalan hallott hazai és gyimesi előadók persze most is minőségi produkciót nyújtottak, de mellettük a „nemzetközi” jelzővel illetett, hasonlóan magas színvonalat nyújtó előadókat most sem sike-

Szabadtéri Színpad: Pécsi Balett – Rómeó és Júlia.
Koreográfus: Keveházi Gábor.

részét, és mintha a leértékelt áruk boltja is kiköltözött volna a térre. Nyilván aki kifizette a helypénzt, minden megkötöttség nélkül megjelenhetett áruival. Csak a minőségi borválaszték jelentett üdítő kivételt. Az alagút tetejéről indított huszadikai zenés tűzijátékot pedig épp a Széchenyi téren ünneplők nem láthatták a dzsámi takarásától.

Elmélkedés

A fenti impozáns és a város jelenlegi kulturális állapotában előremutató fesztiválsor azért jó néhány gondolatot, kérdést is felvet — bár ezek megválaszolására jelen írás mélységében nem vállalkozhat. Hogy készült/készül-e valamilyen kulturális stratégia, kultúrafejlesztési tervezet. Folyik-e valamilyen kultúrdinamikai felmérés a kultúrafogyasztási szokásokról, a közönségről, a fesztiválok eseményeinek fogadtatásáról, az igényekről, az alkotóművészetek közönségéről. A kultúraváltás, az akkulturáció hogyan is zajlik napjainkban, mind érdekes vizsgálható területek. Hisz a társadalmi csoportok között számottevőbbek a szakadékok a kulturális fogyasztásban, mint más területeken. Bár a kulturális esélyegyenlőség megteremtése érdekében a fesztiválok ingyenes programjai sokat jelentenek. Tehát nem mindegy, hogy kiket, milyen (kultúra)fogyasztói rétegeket céloznak meg a ren-

III. World Folkloriada: „...Összességében ez a táncvilágünnep biztos hogy szerte a Földön öregbítette Pécs hírnevét...”

dezvények. Hisz a kulturális reprezentáció egybeesik a jelenleg épp visszaeső turizmussal. A kultúra gazdaságélénkítő szerepének fokozása pedig állandóan visszatérő téma Pécs viszonylatában. Nem mindegy, hogy milyen városmarketinggel jelenünk meg a világ előtt. Nemzetközileg is számottevő attraktív ötletek, reprezentatív fellépők mindenképpen szükségesek. Nyilván más-más (turista és helyi) réteget kell megcélozni egy folklór és gasztronómiai rendezvényvel, mint egy kortárs operával, táncelőadással, netán egy jazzvilágstár fellépésével. Lefordíthatnánk ezt a minőségi turizmus-tömegturizmus viszonyra is. Az sem mindegy, hogy a világörökségi helyszínekre látogatóknak mit nyújtunk, milyen egyéb vonzó programokat kínálunk: „Kenyeret és cirkuszi játékokat”, azaz mindent a könnyed szórakoztatásnak alárendelve, avagy a minőségi kultúrát reprezentálókat. S nemcsak az Európai Kultúrfőváros cím esetleges elnyeréséhez, a majdani 2010-es egész év(!) programsorához,

hanem a nemzetközi és hazai turizmus beindításához egy állandó kulturális arculat, markáns fesztiválkínálat, s főképp a világörökség értékeihez méltó programsor szükségese. Bár a római kort idézi meg a Panem et circenses szállóige, de ez önmagában kevés egy nemzetközi reflektorfénybe kerül(het)ő kultúrfővárosnak. 2006 október végéig elkészül a történelmi belváros minőségét átalakító, a Széchenyi tértől a Barbakánig kialakítandó sétány, világörökségünk emlékeit reflektorfénybe állítva. Ez nyilván megköveteli majd a fesztiválok koncepciójának, helyszíneinek átgondolását, a környezethez illő állandó és alkalmi árusítóhelyek zsúrízés utáni felállíthatóságát is.

Az idei fesztiválsorozat világsztárok nélkül zajlott le, de ha azt nézzük, hogy Pécsnél jelentéktelenebb városok is megszerezték ilyeneket, nem lehetünk elégedettek. A Veszprémi Ünnepi Játékokon augusztus elején José Cura és Kocsis Zoltán, Al Di Meola, Snétberger Ferenc, a Roby Lakatos Band és az 5

Lakatos lépett fel. Gyulán is szerepelt közös koncerten José Cura – Kocsis Zoltán és a Nemzeti Filharmonikusok. Nyíregyházán, a Vidor fesztiválon az a francia René Aubry lépett fel zenekarával, aki az elmúlt két évtizedben alkotott balett- és filmzenéivel, lemezeivel tett szert világhírré. Paksnak van egy Nemzetközi Gastroblues Fesztiválja, az idei már a 12. volt a sorban. Kiváló angol, holland, finn, ausztrál és hazai fellépőkkel (pl. Glenn Hughes korábban a Deep Purple, a Black Sabbath és a Gary Moore Band tagjaként vált ismertté, a három évtizede Ausztráliában élő Jackie Orszáczky egykor a Syriussal szerezte hírnevét stb.). A Szegedi Szabadtéri Játékokon a Bolzanói Állami Színház a Crystal Dance Academy közreműködésével tartott bemutatót, felléptek a Berlini Szimfonikusok, a Nabucco olasz szólistákkal ment, volt még Római operagála, Londonból az ABBA-show stb. A 33. Debreceni Jazznapokon a műfaj kialakulásában jelentős szerepet játszó amerikai városok közül idén a jazz bölcsőjeként emlegetett New Orleans zenéje állt a középpontban, a legnevesebb tengerentúli előadókat felvonultatva az ingyenes fesztiválon.

A fővárosi kínálatot nem érdemes sorolni, más színt, hisz majdnem naponta lépnek fel világsztárok, említhetném Sting és Suzanne Vega ingyenes koncertjét, de pl. a Sziget Fesztiválra naponta 8-10 külföldi húzónevet szerződtettek. Ennek naprakész világszenei felhozatala bármelyik nyugat-európai vagy tengerentúli hasonló rendezvényvel állja a versenyt (csak néhány nagy név bizonyítékként: Kubából Omara Poruondo, Mexikóból a Los De Abajo, Kanadából a mexikói-amerikai Lhasa, az afrikai Rokia Traore, az angol Ol Va Voi, az Afro Celt Sound Sytem, és a Chumbawamba, az algír Rachid Taha, az amerikai Klezematics stb.). Nyugat-Európából is több tízezren kifejezetten emiatt jöttek ide, egyébként a Sziget Fesztiválra látogatók hatvan százaléka külföldről érkezett.

Visszatérve a pécsi pozitív példákra, a Pannon Filharmonikusok bevett szokása, hogy neves vendégekkel lépnek fel. A pécsi Fúzió Jazz Group szeptember 19-i koncertje is ilyen példa, hisz két nemzetközileg jegyzett fővárosi zenésztársat, Horváth Kornél ütőhangszerest és Lantos Zoltán hegedűst sikerült meghívniuk, s bejött az elképzelés, hatalmas tömeg előtt játszottak a Barbakán várárokban... Apropó Barbakán. A városban megszűntek az egykor oly sikeres (akár többnapos) pécsi jazztalálkozó, hisz a szépemlékű POTE Jazzfesztiválok hozzáértés és kontroll nélkül szervezett mai utódrendezvényei mindennek nevezhetők, csak jazzfesztiválnak nem. Tehát nincs a városnak jazzfesztiválja, Világzenei Fesztiválja (pedig Pécs igazi multikulturális hely), Kortárs/Modern tánc Fesztiválja, Kortárs Képzőművészeti Fesztiválja (a Médiagyár biennáléval fejlődése kézenfekvő lenne, ugyanúgy mint a Kortárs Magyar Fotográfia rendezvénysorozata) stb. Mi lenne, ha elindítanának a szervezők egy Barbakán Jazz és Világzenei Fesztivált? Megfelelő rákészüléssel, néhány sztárfellépővel külföldi érdeklődést is ki lehetne váltani. Az egyetemhez kötődő művészekre, gondolkodókra építve is rengeteg ötlet vár megvalósításra, de az underground/alternatív művészetekre fókuszálva is.

Ami még állandó probléma a városban, és az erők, anyagi eszközök gazdaságos felhasználását is gátolja — nem beszélve arról, hogy a fellépők, alkotók így jóval szűkebb kör előtt mutatkozhatnak be —, az a hiányos koordináció. Nincsenek összehangolva a különböző helyszíneken zajló események, gyakoriak az átfedések, az egy időben rendezett több azonos műfajú program. Pl. egyszerre három helyen is koncert, kiállítás-megnyitó stb. Mindezeket érdemes átgondolni, hogy a vajdó fesztiválhegyek ne egereket... ■

Marin Držić: Dundo Maroje
Pécsi Szabadtéri Játékok és a Szolnoki
Szigligeti Színház közös produkciója
Rendezte: Szikora János
Tettyei romok, 2004. július 29.

BALOGH ROBERT

Léggömbök a denevérek vadászterületén

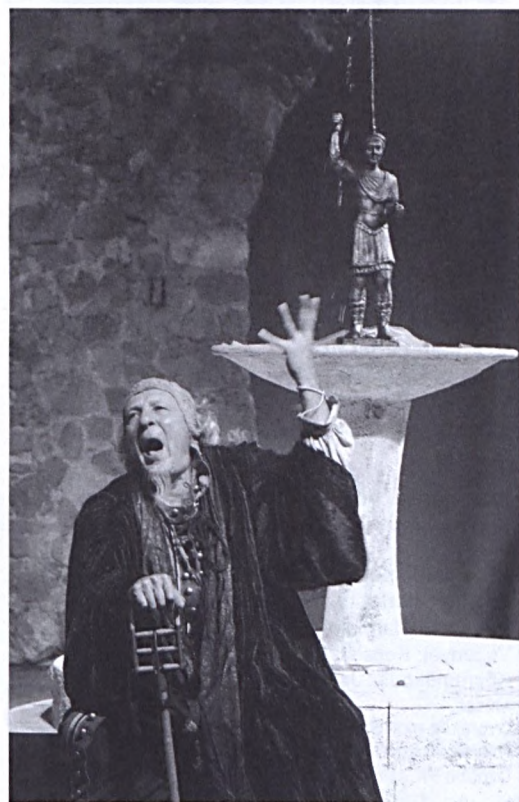
Csak az utolsó pécsi előadáson, esőnapon sikerült megtekintennem a Dundo Marojét. A Tettyei romoknál olyan hideg volt, hogy látszott a színészek lehelete, mintha egy október közepi, igencsak hűvös éjszakán ültem volna ki egy őrült eszme hatása alatt a szabad ég alá nyolcvanadmagammal dideregni. Ráadásul, a színpadot borító gumiszőnyeg annyira vizes volt, hogy hiába törölgették előadás előtt, a nézőtérről aggódó tekintetek kísérték a színészek, táncosok időnként önszélyes csúszkálását. A lehetetlen körülmények azonban nem gátolhatják meg egy remekbeszabott színelőadás élvezetét, sőt ha van mit élvezni, maguktól eltűnnek. És Szikora János pécsi rendezői, a dubrovnikai reneszánsz klasszikus, a XVI. században élt Marin Držić vígjátéka, Vallai Péter címszereplése mind-mind reménnyel tölthette el a publikumot. Így felállt egy csapdahelyzet, a néző elvárásokkal telve érkezett a színházba.

A nyári szabadtéri előadások elsősorban a felhőtlen szórakozást nyújtják, móka, kacagás, ének, tánc, kis erotika, s kevésbé a mélylélektani búvárkodásra, vagy kimagasló esztétikai értékekre kíváncsi közönségréteget célozzák. Szikora darabválasztása egyszerre hordozta magában a kedélyes humor ígérését, és a véres drámát, mert abba fut bele a bohókás, jellemkomikumra épülő jelenetsor. A szűzlányt meggyalázza az ünneplő tömeg, a híres kurtizánt apja öli meg, a karnavál is véget ér, lehullanak az álarcok, a halál kisöpri a szemetet a városból. A vígjáték hősei sajátos csapdahelyzetben élnek, a maguk fabrikálta határhelyzetet sokáig csak komikus szituációk árán tudják fenntartani, de a konfliktushelyzet szülte kelepce feloldása már tragikus végeredményhez vezet. De nézzük csak, hol is járunk. A darab írója szerint Dubrovnikban. Az előadás rendezője szerint Rómában, ahol ki tudja miért, tombolnak a Velencei Karnavál álarcosai, ráadásul dalmát népszokások szerint ünnepelnek... Kicsit összekavarodott, posztmodern(?) kulisszák között játszódik a reneszánsz történet a fukar apáról, a hazug, léhűtő fiáról, a pénzéhes kurtizánról, a vőlegényét áruhában, dajkájával együtt kereső menyasszonyról, s az egész darabot mozgó minden hájjal megkent szolgáról... Akár Shakespeare, vagy Moliere egy kevésbé ismert darabját is nézhetnénk, egy becsületesen megírt vígjátékot, de újból és újból, rendületlenül betörek a színpadra a túl hangos zenére karnaváló táncosok, percekre átveszik az uralmat. Nem érteni, miért eme látványosság, a hol világzenei beütésű délszláv, a hol fekete-afrikai törzsi zenékre tomboló tucatnyi táncos. A koreográfia Vidákovics Antal, a zenei összeállítás Weber Kristóf munkája, a ruhákat Tresz Zsuzsa tervezte, aki inkább a karnaválra koncentrált, semmint a történetre, de még a jellemekkel se sokat törődött... Azonban a maga nemében egyikőjük munkájával szemben sem emelhető kifogás, hacsak az nem, hogy egyikőjük munkája sem illett a másikéhoz, s hogy a darabhoz együtt végképp nem. Az összhang hiányáról a rendező tehet, ez az ő felelőssége, s nem sikerült észreven-

ni, hogy ez az összevisszaság bármiféle szándékot tükrözne, inkább csak nemtörődöm hanyagságot. Ahogy a színészek összjátékáról sem beszélhetünk, rendezői koncepcióról is csak kutyaftutában. Holott az előadás utolsó tíz perce megkérdőjelezi az egész addigi középszert. Mi történt két és fél órán át? Hogyan lehetséges, hogy a tehetséges színészek csak időnként villantották fel annak a lehetőségét, hogy ők játszani is tudnak, egyébként jelenlétük alig észlelhető a színpadon. A rossz időjárás miatti fél ház, a csúszós színpad biztos elvett egy kicsit az előadás értékeiből, de az is biztos, hogy Vallai Péter az első felvonásban nem csinál semmit, ami színészi kvalitásához mérhető, a másodikban már kétszer-háromszor igazolta, alkalmas lenne a szerepre. *Vida Péter* megdöbbenően hájas pocakjának felmutatása ugyan magában hordozta az elemi humort, de egyéb színpadi tevékenykedése, bár karakteres, de mégsem volt elegendő. *Melkvi Bea*, *Harsányi Attila*, ha hagyták volna őket, vagy társaik akadnak talán valódi alakításokat nyújthattak volna, így munkájuk csak arra volt elég, hogy újra meggyőződhettünk képességeikről. A többi színészt ugyan látni lehetett, miképp mozognak, hallani, érteni minden szavuk, de a színpadi jelenlétük súlytalan volt.

Az előadás lényege, úgy tűnt, Szikora rendezésében nem a komédián volt a hangsúly, a cselekmény fordulataihoz nem tett hozzá semmit a rendező, a színpadi játéknak, díszletnek, jelmeznek, zenének együtt nem volt semmi értelme, összefüggése, jelentése. Szikora csak a tragédiaszálat vázolta fel. Így majdhogynem érdektelen, ami azon a pécsi éjszakán történt. Ami mentett valamit az összképen, az az előadás utolsó tíz perce. A halál közelsége, egy-egy vázlatos rendezői ötlet nyomán keletkező erősebb szituáció, amely végül újra csak színpadi látványossággá silányult: a sötét égbe emelkedő, reflektorral pásztázott színes léggömbök

látványával bocsát utunkra Szikora. Ki tudja, miért? Találgatni kellett volna az üzenetet? Az élet csak színes buborék? Vagy csak látványelemet kaptunk? Sajnos a lényeg feltárulkozása azon az este számomra nem történt meg. ■

Vallai Péter címszereplése reménnyel tölthette el a publikumot.

...de nézzük csak, hol is járunk.

FOTÓK: TÓTH LÁSZLÓ

Ha van kedve hozzá ...

PANNON FILHARMONIKUSOK, PÉCS

2004. október 21. – PTE Aula, 19.30

Breitner-bérllet II.

Pannon Filharmonikusok

Vezényel: Nicolás Pasquet

Közreműködik: Szabadi Vilmos – hegedű

Műsor:

Mozart: G-dúr szimfónia KV. 318

Dohnányi: Hegedűverseny b-moll Op. 27 No. 1

Csajkovszkij: V. szimfónia e-moll

2004. október 28. – Pécsi Bazilika, 19.30

Oratórium-bérllet I.

Pannon Filharmonikusok

Vezényel: Antal Mátyás

Közreműködik: Cserna Ildikó, Pánczél Éva, Kóbor

Tamás, Rácz István, Pécsi Bach Énekegyüttes

(karigazgató: Lakner Tamás), Pécsi Kamarakórus

(karigazgató: Tillai Aurél)

Műsor: Dvořák: Requiem

2004. november 11. – PTE Aula, 19.30

Breitner-bérllet III.

Pannon Filharmonikusok

Vezényel: Hamar Zsolt

Közreműködik: Budapest Fesztivál Kürtkvartett

Műsor:

Haydn: G-dúr „Üstdob ütés” szimfónia No. 94

Brahms: Haydn variációk Op. 56/A

Schumann: F-dúr versenymű négy kürtre Op. 86

Britten: Variációk és fuga egy Purcell témára

2004. november 25.

Pécsi Nemzeti Színház, 19.30h

„Párok játéka” *Giucco delle coppie* – Az Álom

Gyermán-bérllet I.

Pannon Filharmonikusok

Vezényel: Hamar Zsolt

Közreműködik: Gyermáné Vass Ágnes – hegedű

Műsor:

Mendelssohn: Szentivánéji álom – nyitány

Hindemith: Nobilissima visione

Rimskij-Korszakov: Seherezádé Op. 35

2004. december 9. – PTE Aula, 19.30

Breitner-bérllet IV.

Pannon Filharmonikusok

Vezényel: Kocsis Zoltán

Közreműködik: Jandó Jenő – zongora

Műsor:

Dvořák: g-moll Szláv tánc

Dvořák: Zongoraverseny g-moll Op. 33.

Dvořák: VII. szimfónia d-moll

2004. december 18. – Pécsi Bazilika, 19.30

Oratórium-bérllet II.

Pannon Filharmonikusok

Vezényel: Hamar Zsolt

Közreműködik: Várad Marianna, Megyesi

Schwartz Lúcia, Codeluppi Alessandro,

Kovács István, Nemzeti Énekkar

(karigazgató: Antal Mátyás)

Műsor: Beethoven: Missa Solemnis

PÉCSI GALÉRIA (Széchenyi tér)

2004. október 15. – november 7.

Fusz György (Szekszárd) keramikumművész

2004. november 12. – december 4.

Heidelberger Künstlergruppe 79 (Heidelberg)

2004. december 9. – 2005. január 9.

Bázis Szobrász Egyesület (Pécs)

PÉCSI KISGALÉRIA (Szent István tér 4.)

2004. október 8–30.

Knyihár Amarilla (Pécs) festőművész

2004. november 5–28.

Magyar Művészeti Akadémia

2004. december 3. – 2005. január 9.

Karácsonyi kiállítás és vásár

GÖNCZY LÁSZLÓ

Még néhány lépés...

Földvári Napok, 2004

2004. június 16–21.

Meg se próbálok hűvös tárgyilagosságot erőltetni magamra most, hogy az elmúlt nyár egyik legjelentősebb hazai zenei programjának élményét szándékozom megosztani az olvasóval. 1996-ban szerény kísérletként indult a rendezvénysorozat zeneszerzők és muzikológusok egymásra hangoló-dásának elősegítésére, a kortárs zene és a zenét tanárként-diákként művelők kapcsolatainak javítására. Azóta nagy ívű pályát bejárva röpké néhány év alatt a muzikus-szakma különféle szegmensei közötti tartalmas és inspiráló kommunikáció etalonjává, világnagyságok megszabta minőség természetes közegévé vált. Beláthatjuk: a Földvári Napok túl jó ahhoz, hogy Magyarországon zavartalanul fejlődessen, s a szellemi tartalékai által meghatározott ideig fennmaradjon. Meghívottjai, reprezentánsai között évről évre Európa-szerte kérészt, elfoglalt, köztiszteltnek örvendő muzikusok vannak jelen. Márpedig ők aligha kényszeríthetők tartósan abba a közegbe, ahol az utolsó pillanatig bizonytalan támogatásokra épített hazárdírozás, az ígéretesre támaszkodó döntések elfogadhatók, sőt természetesebbek. Más szóval: fölötté állnak annak az egész koszlott, kistitűl, alpári tragikomédiának, amit magyar politikai és gazdasági életnek nevezünk. A kulisszák mögül évek óta érkeznek nyugtalanító jelek, mostanra azonban elfogyni látszanak a *Strém Kálmán* vezette szervezői team energiatartalékai. Még néhány lépésre talán futja — a jövő évi, Kurtág személye köré tervezett találkozó reménye többé-kevésbé megalapozottnak látszik —, aztán: vége. Hacsak nem ajánlkozik időközben valaki megmentőnek, töméntelen magánvagyonra elhanyagolható töredékével biztos — ha nem is kakaóbiztos — pályára állítva a nemzetközi rangú szellemi produktumot. Esetleg valaki más, aki „lát fantáziát a dologban”, csak éppen nem Balatonföldváron, hanem talán Budapesten, nem ezzel a programmal és társasággal, hanem teljesen másfélével... De ne keressünk a kákán is csomót, érzjük be annyival, hogy *valahol valami* két-három év múlva is biztosan lesz, például elmehetünk a Művészetek Völgyébe, a hajógyári szigetről nem is beszélve.

Elméletileg létezik persze egy másfajta kibontakozási irány is, nevezetesen a tudásalapú társadalom jelszavát fennen hangoztató politikai hatalom megtérése, vagy legalább megvilágosodása (az önreprezentáció eme bármilyen másnál összehasonlíthatatlanul olcsóbb lehetőségét illetően). A megnyomorított, szatócs-szemléletre szorított magyar egyetemek vergődésével járó — olykor fölöttébb

bántó — zajt üdítően ellensúlyozhatná többek közt egy dimenzióiban kitágított, valódi nemzetközi fesztivállá növe, évről évre ismétlődő Balaton-parti zarándoklat is. De ne legyünk naivak: a világ dolgait tágabban szemlélve sem igen találhatunk készletet ilyen értékrend-váltásra. Nálunk jóval szerencsésebb és gazdagabb országok is csak a múltban felhalmozott kulturális tőkét élék fel. Vigasztalásul azért velünk maradnak emlékeink, érzeteink, a bizonyosság, hogy közel egy évtizeden át megtörténhetett, ami Földváron megtörtént.

2004. június 16-tól öt napon át három magyar zeneszerző állt az érdeklődés és tisztelet közepontjában. *Bozay Attila* halálának ötödik évfordulója közeledtével elemző előadás és emlékkoncert idézte elénk a hetvenes-nyolcvanas évek egyik meghatározó zenei nyelvét és attitűdjét. Ennél azonban számunkra kétségkívül fontosabb, hogy a hatvanéves *Eötvös Péter* mellett az idén ugyanezen pályaponthoz érkezett *Vidovszky László* hommage-a került az események gyújtópontjába. Az évek óta stabil programszerkezethez híven a kiválasztottakkal való sokfajta találkozás mellett számos más mozzanatra is reflektálhattak a jelenlévők. Így például *Klukon Edit* és *Ránki Dezső* nagyszerű négykezesestjén Debussy-, Dukay- és Messiaen-művek csendültek fel; A *Pellegrini Vonósnégyes* koncertjén Eötvös Korrespondenz-ét keretezve Janáček, valamint — egy az elviselhetetlenség határát súroló, az igazán vájtfüllű közönség soraiban is lázadást provokáló negyvenperces produkció erejéig — Luigi Nono is hangot kapott. Sőt *Szakcsi Lakatos Béla*, *Dés László*, *Gőz László* és *Fekete Kovács Kornél* révén a jazz-improvizáció régiójába is kirándultunk, újabb tapasztalatokat gyűjtve az improvizálás sikerének és kudarcának különféle okairól. Az események barátságos otthonául szolgáló Bajor Gizi Közösségi Ház galériájában *Keserű Ilona* képei kínáltak menedéket, biztos oltalmat egy-egy kevésbé érdemdús koncerttermi mozzanaton után (végsősükségben: *alatt*). Utóbbiak közé sorolom *Vallai Péter* Esterházy-művekből összeállított, jól indult, de mind fásasztóbbá vált, olykor már-már bosszantóvá fajult irodalmi estjét. A dús programra tett utalás mellett az előadói névsor is érzékeltet valamit e napok légkörét a már említettek mellett olyan kiválóságokból, mint *Gyöngyössy Zoltán*, *Perényi Miklós*, a *Dobra János* vezette *Tomkins Énekegyüttes*, a *Budapest Jazz Orchestra* és mások.

A koncertek utáni vagy napközbeni termékeny magánbeszélgetések közepette többen szóvá tették a fővonulat programjának belső aránytalanságát, nevezetesen, hogy az Eötvösre szánt idő és alkalom dominánssá válása révén a kívánatosnál kisebb teret kapott a Vidovszkyval való találkozás. Ott és akkor magam is így éreztem, azóta azonban beláttam, hogy az események illetően alakulása maga is információértékű, és — kivált a közönség spontán reakcióival egybevetve — semmiféle presztízsveszteséget nem jelentett Vidovszky számára. Sőt!

Eötvös szívesen és sokat beszél önnön műhelyéről, láthatóan kedvét leli a pódiumon időzésben, az önreflexiókra készítő situációkban. Három nap alatt egy teljes kamaraest, két másik koncert

részbeni programja, egy éjszakai (szerzői bevezetővel induló) CD-hangverseny, egy portréfilm és két opera vetítése, egy konferencia-előadás, egy délelőtti hosszú beszélgetés, valamint egy a Pellegrini Kvartettel folytatott workshop adatott Eötvösnek az alkotói megnyilvánulásra, hogy a Ricordi által jegyzett s a földvári publikumnak ajándékként mellékelt laudációs kiadványról már ne is beszéljünk. Ezzel szemben Vidovszky zenéjét egyetlen koncert két produkciója képviselte, miután aznap délelőtti három konferencia-előadás foglalkozott munkásságával. Ennyi és nem több!

Sokan mindebben nem látnak egyebet, mint a külföldön karriert építők és az itthon maradtak sorsbeli különbségének újabb találó példáját, pedig e kétségtelen különbség túlhangsúlyozása éppen-séggel eltereli a figyelmet valami sokkal fontosabb-

ról: arról, hogy a világ birtokba vételének igencsak eltérő módjai léteznek, és valamely alkotó-személyiségnek kell hogy legyen bátorsága a számára üdvözítő választani. Bach és Händel idején ehhez még semmiféle bátorságra nem volt szükség; az, hogy előbbi megmarad családjá természetes földrajzi és tevékenységi körében, az akkori szellemi erőterben éppoly magától értődő volt, mint hogy utóbbi keresztül-kasul utazza Európát, németként Itáliában gyarapított

muzsikusi tőkét utóbbi tiszteletbeli britként kama-toztatva. Ma, a konformizmus diktatúrája korában csak a legerősebbek, a legkiválóbbak engedhetik meg maguknak, hogy a saját útjukat járják. Eötvös útja a világ dolgaival való közvetlen szembesülésen, az azokra való már-már naiv rácsodálkozáson keresztül — lett légyen ez Bartók-élmény, az első úrrepülés híre, a tévé képernyőjére tapadva követett raliverseny izgalmá — vezet a jelentős zenei tettekhez. A kompozíciók laza, epizodisztikus módon rendeződnek egymás mellé, a szerző pedig narrátorként, mesemondóként vezet bennünket egyiktől a másikhoz.

Vidovszkytól senki nem várhat efféle attitűdöt. Nála is fel-felbukkannak ugyan művekhez kötődő anekdotikus elemek, ezek azonban csak apropót adnak, felületi vonásokat kölcsönöznek az egy-egy műalkotásban manifesztálódó mély és egyetemes tapasztalat újabb és újabb felszínre töréséhez.

„...Vidovszky úgy lett a magyar zenei avantgarde egyik fenegyereke, hogy eközben — az egyik leg-sokoldalúbban művelt, legszeleesebb zenei alapokra támaszkodó zeneszerzőként — szinte a legtöbb szállal kötődött — és kötődik a mai napig — a zenetörténeti hagyományhoz” — szögezi a pályatárs Tihanyi, hozzátéve: „Természetesen itt most a zenei avantgarde hagyományára gondolok, Machantól Cage-ig”. Ez utóbbi mondatával vitatkoznom kell: Vidovszky esetében aligha szűkíthető le a hagyományhoz kötődés az avantgarde-elődökre. Zenéjéből rendre a régiekről őrzött lefegyverzően pontos és árnyalt ismeretanyag biztonsága árad a hallgató felé. Ez a tudás és tapasztalat — magától értődően megtoldva a tágabb értelemben vett kultúrtörténeti tudással és tapasztalattal — szolgál bármely jelenkori állítása alapjául és hitelül.

Vidovszky nem maga csodálkozik rá a tárgyául választott élményre, objektumra, hanem — a régi nagyok módján szerényen háttérben maradvá — a mindenkor befogadó érkei és intellektusát irányítja rá arra. Ebben az alkotói alapállásban roppant erő rejlik. Nem véletlen, hogy mindhárom konferencia-előadás a Földvári Napok nyolc éves történetének legjobbjai közé sorolható a maga közegében: Vidovszky zenéjének kihívása élénken inspirálta az előadókat — *Mácsai Jánost*, *Szitha Tündét* és a brit *Alan Williams*-et, aki kutatásai kedvéért képes volt a legfinomabb árnyalatokig menő igényességgel elsajátítani a magyar nyelvet.

Az elhangzott két mű pedig tökéletesen eligendő volt ahhoz, hogy sűrűségében is átfogó képet adjon Vidovszky zenei világáról. Az *Auer Vonósnégyes* kiváló tolmácsolásában elhangzott *Zwölf Streichquartette* többek szerint az ideai találkozó legfontosabb mozzanata volt. Lám, a cím már önmagában összetett zenetörténeti hivatkozás: a tizenkettes sorozatokat komponáló barokk mesterekre és a bécsi klasszikus stílus legnemesebb műfaji produktumára. A zene pedig: mindezeket túl az azóta eltelt évszázadok megannyi küzdelmére anyaggal, hangszerrel, önmagunkkal, a befogatói közeggel egy spirituális magaslat meghódításának reményében. Alapelemeire redukált gesztusrendszer, hangszeres idiómák, melyek döbbenetes tömörítettséggel hordozzák eredetüktől mostanáig bejárt pályájuk jelkép- és emlékhalmazát. A fáradt, kétségbeesett, letaglózott hallgató alig képes összeszedni magát a soron következő zenei élményekhez, és nem sejtje még, hogy a java hátravan: a mű még hónapokkal a találkozás után is újra és újra munkálni kezd benne, fejlődik, éli a maga életét. De Vidovszky aznap este nem hagyja annyiban a dolgot. A nyolcvanas évek elején bemutatott *Nárcisz és Echó* kamaraopera felelevenítése a mégoly kevésbé tökéletes interpretáció ellenére is tüntetésszámba menő lelkesedést vált ki a közönségből. A felhígított késő romantika és a századelő élményvilágának káprázatos paródiája az ad hoc előadógárda és a nagy tudású, érzékeny, de karmesterként az események tehetetlen szemlélőjének szerepére kárhoyzott *Wilhelm András* fellépése ellenére megteszi hatását.

Vélhetnénk: disszonáns, egymás hatását kioltó viszonyban áll egy hangversenybe ágyazva a végletekig koncentrált kifejezés-rendszerű vonósnégyes és a parodisztikus kamaraopera. Nagy tévedés! Éppenséggel egymást erősíti, magyarázza a két mű, a köztük lévő stílári és időbeli különbség ellenére is. A közös élménymag: a távolság. Távolság a zenei közegetől, amelyet hol kétségbeesetten megidézni törekszünk, hol meg viszolygás és szeretetlennélzés mezszygóján kalandozva kifigurázunk. Távolság attól a kultúrától, amely zsenijei meghódított magaslatait, törpéi tévelygéseit legalább egy évezreden át képes volt több vagy kevesebb társadalomformáló erővé integrálni. Amikor e letűnt kultúra áramába próbálunk kapcsolódni, azonnal érzékelhetjük az átalakulás visszafordíthatatlanságát, ahogy azt Vidovszky legkeményebben és legsokrétűbben a Schröder halálában élénk tárta. Ma ezerszer nyilvánvalóbb a darab igazsága, mint bemutatása idején volt. Még néhány lépés, és a zene hangjai a maguk természetes aurájával egy letűnt civilizáció emlékeivé merevednek. ■

* Tihanyi László: Köszöntés: Vidovszky László hatvanéves. Echo, 2004/2. p. 20.

LITTKE I.
Pezsgőház - Étterem

Littke Pezsgőház Kft.

Pannónia Pezsgőház

- Színvonalas kiszolgálás
- különleges ételek
- nemes borok
- pezsgőbár
- kóstoló a Pezsgőház termékeiből
- rendezvények lebonyolítása helyben 250 főig
- „Utazás a bor körül” — borkóstolóval egybekötött előadások egyetemistáknak is.

Littke
Pezsgőház Kft.

Pécs, Szent István tér 12.
Telefon: (72) 210-084

KOSZITS ATTILA

Négy évtized

Bornemissza Mária jazz-énekes

FOTÓ: TÓTH LÁSZLÓ

Nem túlzás, hogy Bornemissza Máriának élete a zene: szeptemberben ünnepelte énekesi pályafutásának 40. évfordulóját Budapesten a Jazz Gardenben és Pécsen a Művészetek Házában az Oláh Kálmán Trió közreműködésével.

A gének

Az 1942-ben Szabadkán született énekesnő muzikális családból származik, orgonaművész, kántortanító ősökkel. Gyógyszerész édesapja karamzenélt, jazzt is játszott a barátaival. Édesanyja zongorázott, klasszikusokat. Anyai nagynénje pedig mezzoszopránjával tűnt ki.

„Még beszélni sem tudtam, de tökéletesen gügyögtem, már tisztán jöttek belőlem a melódiák, nagyon élvezte a felnőtt közönség, bár nem lehetett érteni, hogy mit énekeltem”.

A késztetés

„Valahol belül érik meg, a lélekből adódik, hogy kikíváncsoznak a melódiák, dallamtöredékek. Minden pozitív energia, amire ráhangolódik az ember, valamiféle adomány. Ez nem vallási kategória, de egyfajta isteni adomány, amit meg kell becsülni. A zene örökké ott van bennem, bármilyen munkát végzek, sétálok, kint vagyok a természetben, vagy háziasszonyként a konyhában tevékenykedek. Sőt ha fúj a szél, akkor is mindig valami dallam, olyan invenciók jönnek ki belőlem, hogy ha lenne ott papír, le is kéne írni. De az már nem ugyanaz, halott dolog lenne. Tehát igazán akkor válik élővé, amikor szublimáltan átlényegül, és az adott pillanatban hangzik el. De azért jó, ha nyugalmi helyzetben születik az alkotás.”

Pályakezdés

A háborút követő viszontagságok/családi tragédiák után Sárbogárd és Mohács lakhelyek, 18 évesen pedig a Pécsi Tanárképző Főiskola következett. 1964-ben végzett magyar–történelem–testnevelés szakon, ugyanekkor tett énekművészi vizsgát is. „Ez nem jazzénekvizsga, hanem az Országos Rendező Iroda (ORI) kategóriavizsgája volt pesti zongoristakísérővel. Természetesen jazzes frazeológiával énekeltem. *Kertész Kornél*, a zongoristák doyenje volt a vizsgabizottság elnöke, s mint vájt

fülű jazzmannek, egyből felcsillant a szeme, s szerették volna, ha Pestre költözök. Én viszont nem kívántam Pécsen elhagyni, hisz közben már feleség és anyuka lettem.”

Párválasztás

Utolsóéves főiskolásként ismerte meg *Bornemissza Gézát*, a közismert zenei szakembert, kítűnő jazztrombitást, budapesti együttesek tagját (Holéczy zenekar), aki aztán a pécsi jazzéletet is fellendítette, és a Magyar Jazz Szövetségben is vezető pozíciókat töltött be.

„Ennivalós szatyrokat cipekedtem épp a kollégiumba menet, s összefutottam az utcán egy jazzel beoltott mohácsi jogászfíúval. Borzasztó lelkesen mondta, hogy itthon van a Borisz, nehogy haza menjél, indul a jazzklub! Végigrohantunk a Kossuth Lajos utcán, beestünk a Doktor Sándorba, s épp amikor letettem magam a székre, a lábamhoz pedig a szatyrokat, akkor lépett a színpadra az együttes. Köztük a trombitás, a mai napig nem felejtettem el a kék ingjét, Lengyelországból hozta, rettenetes szép tengerkék-zöldeskék ing... Nagyon megtetszett a trombitája hangszíne és a személyisége is. Ő volt a Bornemissza Géza, a későbbi férjem, ilyen egyszerű...”

Az első évtized

„Gondoltam, hogy Pécsen is kialakul majd egy rendes jazzközpont, egyetemi város lévén. Ez részben meg is valósult egy igen jó jazzklubbal, *dr. Tóth Endre* vezette. Valamennyi budapesti, sőt jó néhány külföldi jazzmuzikus is megfordult ott. Ragyogó jamsession-ök részese lehettem, már akkor sok mindenkivel énekeltem együtt. Sőt turnézunk Jugoszláviában is, aztán jött a pénzkeresés/vendéglátózás a Balatonnál a férjem zenekarával. Az éneklés mellett anyukaként is helyálltam, sőt még tanítottam is vidéken.

A különböző szórakozóhelyeken akkoriban nagyon képzett, kiváló muzikusok dolgoztak — ismereteim szerint ma ilyenekről nem beszélhetünk. Egy majdnem vak cigány ember, a *Somsich Géza* meghatározó élmény az életemben. Megkérdezte, hogy milyen hangnemben énekelek, s miután közöltem, abban a pillanatban belevágott a wampbe, de ebben a bevezetőben már benne volt a kívánt tempó. Rengeteg muzikus kerül ki különböző intézményekből, jazzmuzikus is, de a szükséges zenei lüktetést mindjárt a wampben megadni, amit az öregek, a régiak nagyon tudtak, hogy tökéletesen rávezessék az énekest arra, hogy nem kell számolni, azt ma nagyon kevesen tudják, tehát kísérem is külön művészet. Akik meghatározók voltak még: Pécsen a *Szabó Csibbiékkel* énekeltem, meg a *Kovács Árpitékkal*. És mivel különböző jazzrendezvényeket is szerveztek a Műszaki Főiskolán, többek között ott is felléptem. Emlékszem egy kítűnő zongoristára: *Vladimir Horunzsij* az akkori

Szovjetunióból távozott Izraelbe, s itt is többször fellépett, nagyon jó jam sessioneket hoztunk össze”

Jazzéneklés

Ifjúként Willis Conover legendás Music USA rádióműsora fogta meg, a hangszeres jazz, a szaxofon-, a zongorajáték, a hárfa csodálatos harmóniavilága állt közel hozzá. Az énekesnők közül pedig Ella Fitzgerald, Sarah Vaughan, később Betty Carter. A maiak közül Dee Dee Bridgewater kedveli, Diana Krallt kicsit szalonosnak tartja.

„A jazz lényege, hogy egy bizonyos átlényegültség, érzelmi átfűtöttség legyen az énekesben, igazán azok állnak közel hozzám, akik a belső énjüket mutatják meg. A színpadon is ezt lehet érzékeltetni a hangjukból, de még lemezen keresztül is. Ez a fajta rendkívüli felfűtöttség nélkül nem létezik a jazz.”

Scattelés

A stílust Magyarországon rajta kívül még így senki sem tudta. Jazz-scat énekesnőként általában standard témákra rögtönöz, nagyon érzi ezt az értelem nélküli szövegre/ritmikus szótagokra improvizálást, amit a fekete énekesnőkhöz hasonló magas színvonalon produkál.

„Tényleg belülről jön, soha nem tanultam. Amikor feszültség alatt vagyok, vagy bármi olyasmi történik, ami rendkívüli diszharmóniát kelt bennem, mindig előjön a scattelés, elkezdek improvizálni.

Kiéneklek magamból ezeket a dolgokat, s előjönnek a tördelt dallamok. Sokszor a szép melódiák is, pl. szélfűválnál, vagy amikor egyedül vagyok, nyugalom, csend van, akkor törek fel belőlem csodálatos melódiák. Aztán variációkként addig folytatódhatnak, míg jön egy telefon, vagy valami külső zaj, ami ennek gátat vet. De igazából belülről jön. Ez biztos, hogy egy fokig tanulható, hisz vannak patternek. De az igazi, ha az ember kiáll a színpadra, vagy ha akár egyedül van, és belülről jönnek egy bizonyos melódiára, amit el lehet határozni, hogy most ezt a népdalt, bármit, amit koncerteken szoktam. Legyen az jól ismert vagy kevésbé ismert, általában kedvező, ha jól ismert, mert a közönség jobban követi, és arra rögtönzők egy ilyen scat-parafrazist. Ez akkora szabadságot ad nekem, hogy ott tényleg én lehetek a Bornemissza Mária. Ez olyan egyedí, hogy még egyszer nem tudom ugyanúgy megcsinálni, tehát ott születik, improvizáció.”

Pályáiv

Bornemissza Mária nevét nem véletlen hogy országosan jegyzik, hisz a négy évtized alatt számos pécsi/hazai és külföldi klubban, koncerten, fesztiválon, gálán lépett fel. Olyan nagy jazz-zongoristákkal, mint *Gallusz György, Garay Attila, Oláh Kálmán, Szakcsi Lakatos Béla, Vukán György, Zágón Iván*, az orosz/izraeli Vladimir Horunzsj és az amerikai *Jeffrey Hollander*. Meg olyan csapatokkal, mint *Babos Gyula Saturnus* együttese, a *Szekszárdi Jazz Trió és Big Band*, a Pécsi (Arma) *Jazz Quartet*, a *Baranya Big Band*, a *Benkó Dixieland*, *Kőszegi Imre* különféle formációi, a *Trio Midnight*, az Amerikában élő *Tommy Vig és Pege Aladár* együttese. Több európai országban is – Ausztria, Németország, Jugoszlávia, Finnország, Norvégia, Dánia – vendégszerepelt, fellépett a Pori Jazzfesztiválon. Énekszólistája volt a skandináv országokban a Hungarian Melody Combónak. Önálló koncertjei is emlékeztetnek, a *White Christmas*, a *Gershwin dalest*, az Ella Fitzgerald emlékkoncert és a *Jazz Standards* műsora. Szerepelt revükben, bel- és külföldi szórakoztatóműsorokban, televíziókban. Felvételeit nemcsak a hazai rádiók, hanem Helsinki, Koppenhága, Frankfurt és Prága állomásai is sugározták, a Bartók rádió pedig az élő koncertjét.

Gershwin

1998-as Gershwin centenáriumi lemeze (*Echo 1998/2*), melyen a *Trio Midnight* (Oláh Kálmán, Egri János, Balázs Elemér) kísérte, jelentős szakmai elismerést hozott számára. Hisz a jubileumra egyedül ő készített Gershwin CD-t nemcsak Magyarországon, hanem egész Európában.

„Gershwin mellett Cole Portert, Irving Berlint és Rogerst is nagyon szeretem. Utóbbi talán egy kicsit nehezebb a musical felé hajló hangszerelésével, zenei gondolatvilágával, de nagyon sok jazzstandardban szerepel. Gershwin harmóniavilága viszont amellett hogy ősi, mégis modern, s populáris is. Ez azért lényeges, mert aki színpadra lép, az nem tíz embernek szeretne játszani, énekelni. Ezáltal óhatatlanul bennünk van egy kultúraterjesztési-megismertetési szándék, amit verbálisan nem is fogalmazunk meg. Ez az, ami már gyerekkoromban megkapott Gershwinben: valami olyan egyedít érzék benne, amire teljesen rá tudok hangolódni. Ugyanakkor repertoáron tartom mások dalait is,

hisz annyi tehetséget produkált az Egyesült Államok az elmúlt ötven évben, és főleg a századforduló harmincas-negyvenes éveit bezárólag. Nagyon szeretem a más lelketű, francia Michel Legrand-ot is, aki Európa egyik meghatározó alakja a könnyűműfajban. A Cherbourgi esernyőket nyilván sokan látták a csodálatos dalaival, s ha egy mód van rá énekelem, sőt tanítom is a növendékeimnek.”

A pedagógus

2003-ban beindult az Ifjúsági Házban a Bornemissza Mária Énekiskola, s most a második tanév. Közben meghívást kapott kurzus tartására egy norvég egyetemre is. Hisz ott a jazz oktatását már az általános iskolában elkezdik. Érdekes, hogy a playback technikát, amit tanármönk egyedi módon kimunkált és használ a képzésben, kint is alkalmazzák. Sőt jelenleg egy amerikai énekesnő, Jay Clayton *Sing Your Story* című kézikönyve (*A Practical Guide for Learning and Teaching – The Art of Jazz Singing*) fordításán és alkalmazásán dolgozik.

„Az iskolánkban énekkonferenciáról van szó, a tehetségek szinten tartása és kibontakoztatása a feladat. És ha aztán olyanok kerülnek be, akik a jazz felé affinitást, tehetséget mutatnak, akkor ezekkel külön kell foglalkoznom, és nagy örömmel fogom tenni. Állítom, hogy nagyon sok az ifjú tehetség Magyarországon és Pécsen is. Csak borzasztóan lekötötték, mivel teljesítményelvű világban élünk, a több diploma az elérendő cél, hogy jobban el tudjanak helyezkedni. Hihetetlen módon le vannak terhelve, ki vannak zsigerelve a fiatalok. Általános iskolások, gimnazisták, sőt egyetemisták is járnak hozzám, akik szeretnék megtanulni a könnyűműfaj csínját-bínját. Remélem, hogyha az életben bármilyen pályát választanak, az igényes zene iránti igényt magukkal fogják vinni. És máshogy hallgatják majd a könnyűműfajt is.

Nehéz a tanítványoknak fellépési lehetőséget biztosítani, mert a közönséget arra nevelték, hogy csak a „nagy nevek” érdeklők, de ez automatikusan nem jelent nagy művészetet is. Sokkal inkább a business által felkapottak, a lemezcégek által számszerűsített adatok alapján nagyok az illetők. Így maradt nekünk a minőség, a lassú de biztos szakmai munka és a tehetségesség kihozása, az egyéniség, az egyéni adottságok kimunkálása. Megpróbálok átadni a gondolataimat, tapasztalataimat rendkívüli igényességgel és szigorral, ebből nem engedek. De mindenkinek magának kell arra törekednie sok gyakorlással, rendkívül nagy alázattal, hogy ismerje az adottságait, hogy mire képes, hogy a tehetségével tudjon sáfárkodni. Hogy mi a fontos, az ún. elkötelezett művészet, az érték, vagy pedig eladom magam, s teljesen mindegy hogy mit csinállok, csak fizessék meg. Én a férjemmel együtt nem az utóbbiakat vallo, és ezért megpróbálok a diákoknak nemcsak tanár és előadóművész, hanem néha pszichológus, filozófus, anya, nagymama, nővér és minden lenni, mert tudom, hogy a fiataloknak erre nagy szükségük van. Hogy meghallgassák őket, hogy egyáltalán törődjenek velük, hogy ne csak a követelmény legyen, hogy ezt csináld, azt csináld, ide gyere, ha nem csinálod, kirúgunk... Hát ez borzasztó, mert frusztráltá teszi a fiatalokat.” ■

Nemzetközi koncertre készülve a pécsi Liszt-teremben, 1988. Bornemissza Mária, Tommy Vig (USA), Mia Kim (Dél-Korea). Háttérben: Oláh Kálmán (Trio Midnight).

PATARTICS ZORÁN

A példamutató Porta Barbakán

Hogy az építészeti sajtóban miért kellett ennek a háznak félig készen is keresztül mennie? Nem értettem. Ismerve az építészeket és az építetőt is pontosan tudni lehetett, hogy a második ütem rövid időn belül megépül majd. Ez a ház pedig olyan, amiben az ütemezés fizikai, műszaki és anyagi kérdés, de építészeti semmiképpen sem. A korábban elkészült első ütem csak ízelítő lehetett a műből, valós építészeti értékeinek csak kivonata. Akkor elhatároztuk, hogy az Echoban kívárjuk, míg a ház minden erényéről beszélni lehet. Az idő most érkezett el, és erények is vannak.

hazai építészetben mértékadó. Az építkezést kísérő szakmai figyelemmel óhatatlanul együtt járt az építészeti megoldások felett folytatott látens diskurzus. Saját környezetemben meglepve figyeltem fel arra, hogy a beszélgetésekben a vitatott részletekkel kapcsolatban túlsúlyban vannak az elmarasztaló érvelések, az egyben negatívan is minősítő kérdések. Bár bizonyos kérdések bennem is erősen dolgoztak, zavart ez az aránytalanság. Érdekesnek, ugyanakkor elgondolkodtatónak és némileg méltatlannak tartottam, hogy az

építészetnek — a tervezésnek és a megvalósulásnak is — ezen a nyilvánvalóan magas szintjén miért az elmarasztalás a domináns tónus, miközben az épület erényeiről elemző párbeszédbe csak alig keveredtem. Bár meggyőződésem, hogy a szakmai kritika nem azonos az intrikával — feltéve hogy a szándékokat és a módszereket a korrektséggel írhatjuk le — mégis túlzónak és meglepőnek találtam az építészek azon ambícióit, hogy fogást találjanak a házon, mintha az valami kis titkos élvezettel szolgálna számukra, és hogy ennek ellenére ezek a beszélgetések, viták a kívülállók, de még az építésben érintettek számára sem váltak ismertté. Szerencsére sem a ház, sem az építető, de az építészek sem szorulnak rá a védelemre, a lakások elkeltek, az épület megjelenése, viselkedése, minősége és a vétel során megkerülhetetlen beruházó Csizmadia Ferenc kisugárzása garanciái a piacképességnek. A jelenség okain azért mégis érdemes polemizálni kicsit.

Az országban és Pécsen is kevés az építési beruházás. Ezzel szemben az építészképzés más egyetemi képzésekhez hasonlóan túltermelést folytat. A kilencvenes évek elejétől az ámokfutás- és divatszzerű felsőoktatási reform egyértelműen

A tömb léptékű beépítés az Aradi vértanúk utcája felől. Az északi homlokzat téglaszintjei nem érnek ki a sarokig, de az őket tagoló vakolt fődémsávok át is fordulnak, és így a sarokablakok a téglafelület térbeli átfordításának illúzióját keltik. Ettől a téglafelület itt több lesz síkbeli eszköznel.

A Barbakánra néző homlokzat.

A kritikusnak e házzal könnyű és nehéz a dolga egyszerre. Könnyű, mert akiben megvan a szándék e ház értékeinek befogadására, annak nem szükséges azokat túlzott mélységeiben elmagyarázni — a ház hiteles, és rendelkezik azzal a képességgel, hogy kommunikálja építészeti és „emberi” erényeit. A kritikus dolga ugyanakkor nehéz is, mert maga a ház felállítja azt a mércét, amelyet a kritikának illik elérnie: méltó módon legyen elemző, és a ház által létrehozott szellemiséghez, vagy értelmezéséhez adalékkal szolgáljon. E mércét azért tartom fontosnak itt rögzíteni, mert miként más e hasábokon már magasztalt épület, így a közéletiségben ez sem tud versenyre kelni „népszerűbb” házzakkal: a sajtó bulvár gesztusaival artikulált, vagy a kereskedelmi fogásokkal magakellető, esetleg a magukat (újabbban az álszerénységgel!) sztároló építészek látványosságáival.

A szakma érzékenyebb része megkülönböztetett figyelemmel kísérte a ház építését. Az építető Csizmadia Ferenc és a tervezőpáros Cságoly Ferenc és Keller Ferenc személye, valamint a helyszín külön-külön is elegendő okot adott erre. A beruházó és egyben kivitelező Csizmadia Ferenc igényessége és szakértelme szakmai berkekben jól ismert, és a régióban, de országos szinten is igazi kuriózum. A két építész, illetve irodájuk a kortárs

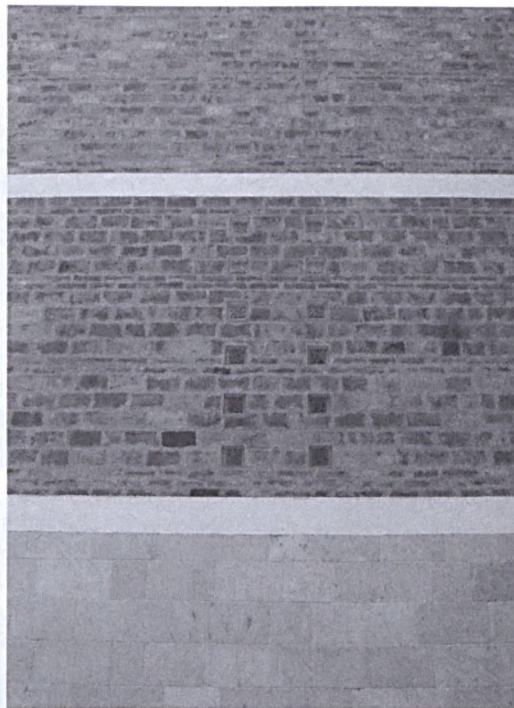
FOTÓK: PATARTICS ZORÁN

mennyiségi mutatókban mérhető, mely óhatatlanul a minőség felhígulását is magával hozta. E kérdés meglehetősen bonyolult, szövevényes, átpolitizált — itt belebocsátkozni nem érdemes. De annyi tömören leszögezhető, hogy az egyes minőségi törekvések ellenére is a jó és a rossz szakemberek aránya felborult, a piacot elárasztják a képzetlen, ám nagyon magabiztos, elvtelen önjelöltek. A rossz építész sokszor hasonlóan beszél a jó építészhez — ezt valahogy megtanulta — még a jóhiszemű és egyébként igényes befektető sem képes közöttük különbséget tenni, és valljuk be, ennek érdekében többségük nem is tesz érdemben semmit. Sőt, az általános vélekedés szerint eleve ellenszenvet kelt az az építész, aki a feladat felületes megfogalmazását mélyebb értelmezésre kívánja cserélni, láttatni akarja a bonyodalmakat, ahelyett hogy elrejtene — nem ritkán magabiztos direkt marketingje mögé. A megrendelők többsége nem kíván a valósággal szembesülni, ellenben mindennél fontosabb számára a tervezési díj, és jól olajozza az építész iránti bizalmat, ha az nem hívja fel figyelmét a beruházás költségeinek alábecsülttségére. A népszerű építész jól képes táplálni az építetők magá kitalálta illúzióit — legyen az formai vágya, vagy alábecsült anyagi erejének rejtegetése. És akkor még nem beszéltünk arról, hogy a kivitelezők milyen eszköztárszert fejlesztettek ki saját egzisztenciájuk érdekében! A letört árak indukálják a leleményességet, a kivitelezők kénytelenek a trükkökhöz nyúlni. Az építetők előbb vagy utóbb valahol veszteségre lesz. A szisztéma ráadásul szinte reflexes, az építetők nagyvonalúságra bízhatni is veszélyes, mert az sem óvja meg minden átveréstől. A fentieknek mi közük a Porta Barbakánhoz? Csupán annyi, hogy ez a történet mindezen problémáktól mentes. Ez nem kis dolog! Mert kevés az

Fent:
Hármas anyaghasználat azonos síkban – kő, téglá, vakolat.
És egy kis plusz: a téglafelületben üvegtégla betétek.

Középen:
Az azonos síkban tartott, de különböző vastagságú külső felületek mögött a szerkezetek rafinált kialakítása bújjik meg. Az anyagok alkalmazása bevonatszerű, és mégis az épület testszerűségét erősíti.

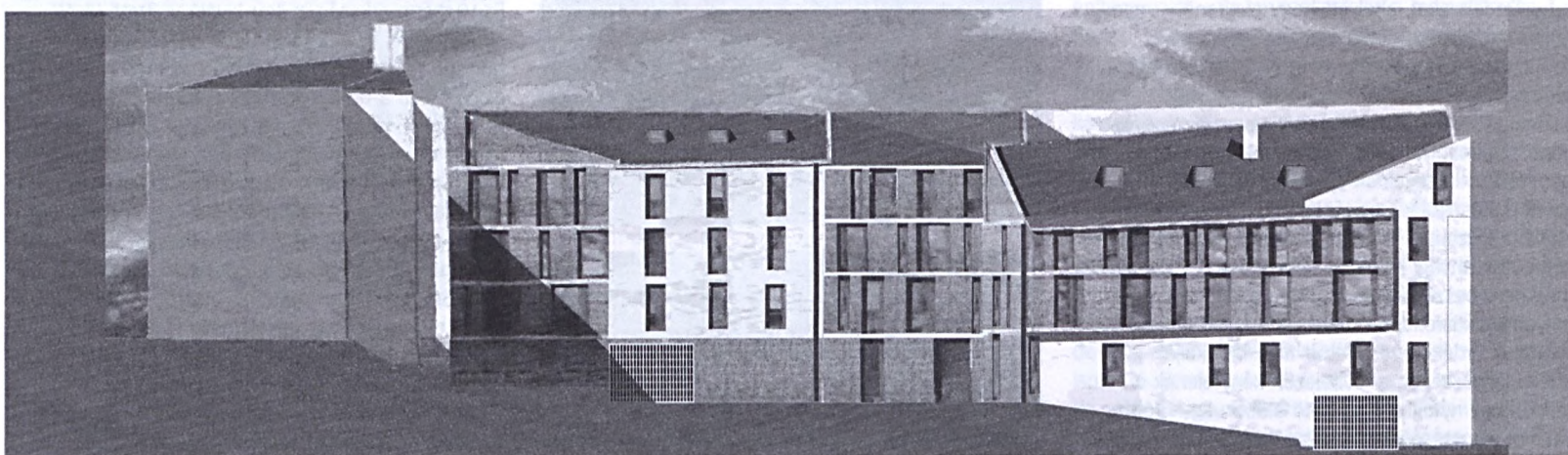
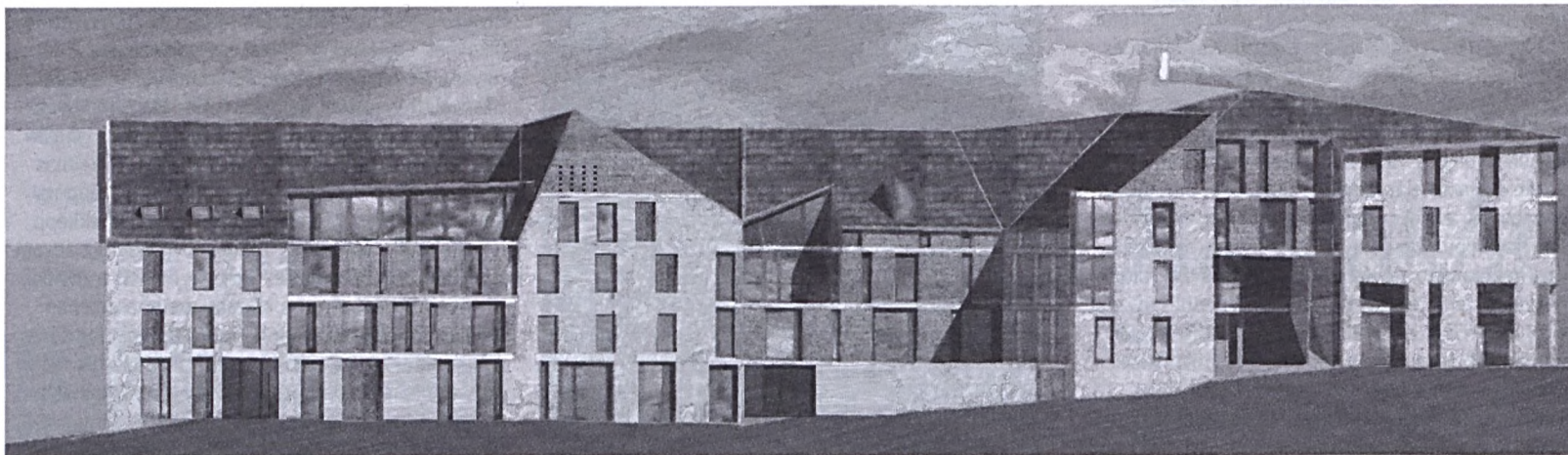
Lent:
Szükszavú, mégis érzelmes homlokzat. A kőfalban a kétszintes nyílások a rendezettséget erősítik, a két téglá szintben a nyílások eltolása egyértelműen mutatja: ez már „kevésbé szerkesztett”, halmazszerűségben komponált felület.

olyan építész, aki felkészült, hiteles és morálisan is alkalmas egy komoly épület megtervezésére, ugyanakkor építészetének és személyének elfogadásával, helyzetével nem él vissza. Mellette kevés az építetők, aki igényes, az építészesben nem csupán készséges szolgáltatót keres, és maga is alkalmas partnernek lenni szellemi kalandokban. És éppúgy kevés a kivitelező is, aki tisztán beszél, és ekképp is vállalkozik, felkészült, döntéseiben nem az anyagi lavírozás, hanem a tisztaság mellett a minőségi végcél vezérli. Ilyen e hármas szereposztásban a jellemző többség, még ha kivételek minden téren vannak is — szerencsére, de sajnálatosan kis számban. Annak a valószínűsége, hogy kiváló építetők talál meg kiváló építész, már igen kicsi. Még ritkább, hogy az építetők kiváló kivitelezőt bíz meg. És végképp ritkaság, mikor kiváló építetők kiváló építésszel és kivitelezővel dolgozik. Nos, ez a ritkaság történt meg a Barbakán mellett. Kicsit egyszerűsíti a helyzetet, hogy építetők és kivitelezők itt ugyanaz, de mintaszerű, ahogyan Csizmadia Ferenc elmélyült munkával kutatta fel és választotta ki az építészeket, akiket aztán megajándékozott bizalmával. Mivel a szakma a fent vázolt helyzettel tisztában van, érthető, ha a munkahiányos Pécssett, a minden építész által vágyott megrendelő Csizmadia Ferenc és a kitűnő budapesti építész páros munkáját nagy figyelemmel kísérte, és e figyelemben ott bujkáltak a miértek, és a csendes, de vehemens személyes vélemények.

A figyelemnek az is oka, hogy a ház számtalan tipikus mai építészeti kérdésre ad választ. Míg az esetek többségében az építészek megkerülik a kérdéseket, és inkább jól bevált eszközöket használnak, addig a Cságyoly–Keller páros felkutatja a kérdéseket, és keresi rájuk a választ. Házuk egyik legjobb döntésének tartom, hogy ezt mégsem kiáltványyszerűen tették itt. A mai építész számára nagy kísértés a járt utakkal való szakítás, ehhez a technikai háttér már rendelkezésre áll. Ellentmondásnak tűnhet a laikus számára, de legalább ekkora kihívás a megelőző, már emblematizált utakhoz való visszatérés is. A magyarázat: legkönnyebben az az építészet művelhető, amelynek eszköztára az ízlések és építéstechnológiák trend-ösvényein halad. Azt azonban látni kell, hogy ez a haladás valójában csak a lendület tehetetlensége: a közízlés alakulása eleve közpszerű, az építéstechnológiákat pedig a nagymértékű fogyasztási remények irányában fejlesztik. Ezen tendenciákban nem jut hely a tradicionális anyagok mai műszaki követelményeknek megfelelő beépítésére, az ilyen megoldásokat ki kell kísérletezni, vállalva azok kockázatait.

Ilyen nagy kísérlet a tárgyalt házon rögtön a leginkább észlelhető építészeti tett, az anyagválasztás. A laikus számára valószínűleg természetesnek hat a kő, a téglá és a vakolat e hármas alkalmazása, hogy mindezek egy azonos síkban vannak, sőt nem ritkán ebben a síkban még ablakot is elhelyeztek. A helyzet bármennyire is ismerősnek tűnik, a mai hőszigetelési követelményeknek megfelelő ilyen épületet az országban alig találhatunk. Ahhoz, hogy a 2 cm vastag vakolat, a részben helyben bontott 6,5 cm vastag téglá és a horoggal helyenként visszakötött, ragasztott 3 cm vastag kő azonos síkban legyenek, tervezői és kivitelezői bravúrok sora szükséges. A kiegyensúlyozott megjelenés mögött a hőszigetelő falazóblokkból épített falazatok láthatatlan és rafinált síkváltásai szükségesek, hogy a különböző vastagságú burkolatok elkészültével ez a természetesnek ható síkazonosság létrejöjjön. A falazóblokkot pedig nem erre fejlesztették, azok szintenkénti síkváltásai bonyolult részletképzéseket és statikai trükköket igényelnek. Bár ez a kérdés alapvetően jelen van a kortárs építészetben, látni érdemes, hogy az eredmény mögött komoly munka húzódik meg.

Nagy bátorságot igényel a kő- és téglaburkolatoknak közvetlenül a hőszigetelő falazattal való ragasztott társítása. Ez a választás nagyon kézenfekvő, de a kidolgozott, és számításokkal bizonyított építéstechnológiákkal határozottan szemben halad. Az építéstechnológiák bizonyításai azonban sokszor vaklármák, azért vannak, hogy saját termékeik kizárólagosságát igyekezzenek elhívtetni. E látszólag ártalmatlan műszaki problémának az a tétje, hogy a viszonylag állandó hőmérsékletűnek tekinthető belső falszerkezet és a külső, a hőmérséklet ingadozásokra jobban reagáló burkolat tartósan együtt dolgozni képes-e, valamint hogy a falak páraáteresztő képességéről szóló talán túlhatott elméletnek a burkolatok megfelelnek-e. A kísérlet igazát az idő fogja eldönteni. Az mindenesetre bizonyos, hogy az ilyen típusú kísérletekhez szükséges az építető — főleg a szakember építető — részéről a közös ambícióktól hajtott kíváncsiság, és látni kell, hogy e kísérletezés az építészet fejlődésének szempontjából szükséges.

A burkolatok mikéntje a házon több mint anyaghasználati kérdés. A fentiekben érzékeltetett műszaki fejlesztési trendek eredményeképpen általában úgynevezett szerelt burkolatok készülnek, mozgási hézagok a gondos kialakításával. A trendekben a szereltség az anyagokat sokszor elhítteleníti: a kő és a téglát elveszíti nehéz, egymásra épülő tektonikáját; saját természetét. E problematikával számos építész küzd a maga módján. Cságoty és Keller e helyütt, és egyébként azóta több munkájában is azt a megoldást választotta, hogy az anyagot vállaltan úgy mutatja meg, mint ahogyan az a házra került: vékony réteggént, mintegy a test bevonataként. Ez a bőrként való értelmezés erősíti a tömeg testszerűségét, az épület változatos anyaghasználat mellett is szűkszavú, mégis érzelmes marad.

Számomra a ház érzelmessége egyébként ugyancsak erősíti hitelt. Olvasható a kitérő cél, a meghatározott eszköztár lényege, az építészeti leleményesség, az újabb és újabb lehetőségek, a részletekben való elmerülés, és felettük az esetenkénti túlhevítettségben az építészeti rendrakás öröme is. Ám a hármass anyaghasználatot a szerzők

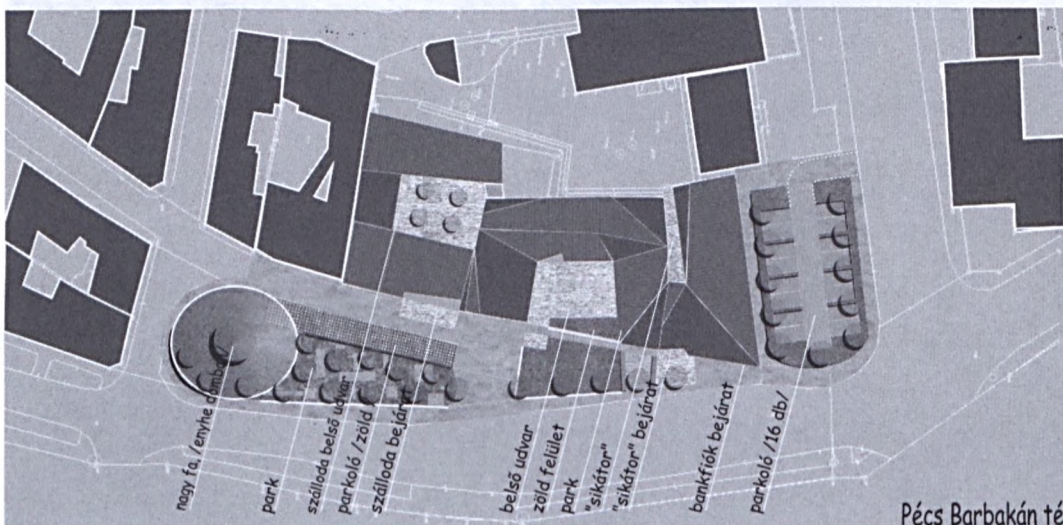
A homlokzatok tervei: igényes és érzelmes grafikák, szép kísérlet az anyagyszerűség ábrázolására.

nem csak a felület kezelésének, de a környezetbe illesztés — még inkább a környezethez való hozzáközelítés — eszközeként is alkalmazták. Úgy tartják, hogy a várfal menti térbeli és formai sokszínűség, mint halmaz, ekként folytatható egy rendezettebb és határozott léptékű építés során. Az utalás kissé irodalmi, az alkalmazott anyagok szigorúan véve ezen a helyen újak, előzmények nélkül. Elegyük mégis erős, de nem hívalkodó. Változatosságuk nem annyira formai, vagy tömeg összefüggésekhez kötött, inkább felületi játék, vagy a térbeli szituációból vezethető le. És ez valóban szép gondolat.

Szakmai szempontból helyesebb lett volna a beépítés jellegével kezdenem. Az azonban rejtettebb az anyaghasználatnál, így a beszélgetések is ebben a sorban épülnek fel. A beépítést megérteni is talán könnyebb így, ha már tudjuk, hogy az építészeket

A meanderszerűen alakított beépítés alkalmas tagolni a jelentős tömeget. Az összefonódó épületszárnyak között részben nyitott udvarok alakulnak.

(Korábbi terv, ezen a déli egység még szállodaként szerepelt. A megépült változat udvari lépcsőháza itt még nem jelenik meg. A tervezett környezetalakítást a város nem vette figyelembe.)

Pécs Barbakán tér

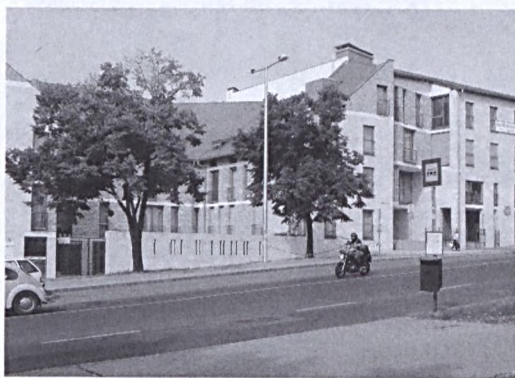

A tereppel szinkronban emelkednek az épületrészek, mintegy fokozódik az intenzitás és az erőteljesség érzete, míg a paneles beépítésnek nem ér. A ház a hátsó oldalon a panel fölé kiszámíthatatlanul magasodik és mégis nagyvonalú.

Az épület házszerű gesztusokból építkezik, nem szakít az építészeti nyelvvél, mely feltétele az érthetőségnek. Nem tagadja meg így a közegét, noha korszerű építészeti kérdésekkel bíbelődik, és e filozófiai értelemben vett harmóniával szép példát állít. E gondolatkörben a homlokzati nyílásrend jelenti a szélsőértéket. A szintmagas nyílások véletlenszerű, ám nagyon is arányérzékeny kiosztása — mint építészeti eszköz — jó ideje a levegőben van. Számos külföldi és néhány itthoni előképét lehet ismerni. Ezen eszköz előtt még nagy távlatok állnak, vélhetően több évtizednyi kifutással. Mögötte valós okok bújnak meg, létrejötté szinte egyenes következmény. A helyiségek szükséges megvilágításának mértéke mellett a magas nyílásarányok nem hangsúlyozzák túl az épület szintbeni tagozását, hitelessé és elég tömörre tehető a falas jelleg, annak felülete és anyagszerűsége egymásnak megfeleltethetők. Így a nyílások nem rombolják szét a falfelületet, mint ahogyan azt tették a korábban adekvát megoldásként alkalmazott megnövelt ablakok, szinte homlokzatrácsá alakítva az épületek falait. Ezzel a képességgel ez az eszköz is hozzájárul a házszerűséghez. Továbbá a mai építészeti programokban a helyiségek változatos méretének és kötött helyzetének a klasszikusan tengelyes, nyílásokkal tagolt homlokzatot már szinte nem lehet megfeleltetni.

A tervezők a homlokzati nyílásrendet és az alkalmazott anyagokat szisztematikusan feleltették meg egymásnak. A kőfalakban a nyílások rendje szabályos, a téglafelületekben eltolásokkal keresik az esztétikai egyensúlyt, míg a vakolt felületekben a nyílásképzést megszabadítják a fegyelmezett szabályszerűségektől. Kritikával itt élnék először: a téglanyag használata két helyen súlytalaná válik — egyik a keleti homlokzat síkator bejárata feletti erőteljesen tagolt, visszahúzott homlokzati betét, másik a nyugati (hátsó) homlokzat kiugró tömege. Bár az anyag bevonat jellegét korábban magam is elfogadtam, más helyeken a bevonat az egyébként klasszikusan felépülő tagoláshoz természetesen illeszkedett, e két helyen viszont a téglával burkolt felületek önálló, a házról leváló önálló testté válnak. A síkator bejárata felett mintha elvitte volna a kísértés a tervezők kezét, a részlet túlzottan meglevenedett, és az addig következetesen válogatott anyagszerűség talán kizárásos alapon maradhatott a téglá. A hátsó homlokzaton jobban értem a kiugrást, a forma illetően megbontását: a telek itteni szűkössége és a belső alapterületi igény a jogszabályi keretek között így volt egymásnak megfeleltethető, a szükséges alaprajzi méret a kiugratás által elérhető. Azonban a lebegő test és

A síkbeli elem, az emblematikus oromzat és az udvar, mint térbeli eszköz, szépen ellenpontozzák egymást.

a téglá társítása itt is zavarba ejtő, kiváltképp az után, ahogyan az északi homlokzaton az építészek felállították a mércét az anyagok, a tömeg és a felületek harmóniájában.

Az épület számomra talán legfeszültebb része a panel lakóépülethez kapcsolódás. A réssel való találkozás szellemes, a hátsó oldali fölé magasodása kiszámíthatatlan és mégis nagyvonalú, a láthatóbb északi oldali viszont bizonytalan. A lépcsőház tetőfelépítménnyel jelenik meg, de léptékében nem képes ezt a kérdést lekezelni.

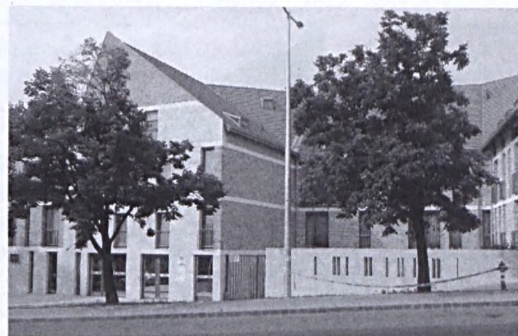
A módosulás jelen van, a célját azonban nem éri el.

Saját preferenciáim alapján meglepőnek találok és elvetem a csüngő ereszel való homlokzati lezárást. Úgy tartom, hogy városi szövetben a házaknak párkányuk van, vagy annak szándékolt hiánya, esetleg markáns, vízszintes alsó felületű eresziük, ahol a tetőszerkezet helyett a felületképzés és a párkányszerű esz szaját tartószerkezete látszik (pl. Irgalmasok u. 3., vagy a Leőwey Gimnázium a közeli Szent István téren). Bár e kérdésben még kitarok eredeti véleményem mellett, azért be kell lássam: az épület csüngő eresze ravaszul megoldott. Az épület léptékében és arányaiban épp csak egy vonalat jelent, mértékével és jellegével biztosítja a homlokzat oromzatszerű átmeneteinek lehetőségét.

A meander motívumra emelt épületek a hegyre felkúsznak. A tetőidomok fokozzák ezt az érzést.

A szobrászian alakított oromzat a homlokzatstruktúra súlyponti, emblematikus eleme. Igazából nem is oromzat, inkább oromzatos idéző módosulás. Az elnyúló struktúrárt szépen szervezi.

Szép gondolat a fal mögé rejtett udvar. Homlokzati szituációban ebben a léptékben meglepő, de erőlyes eszköz — a környéken ez földszintes léptékben honos. Az utca gazdagodik általa, a meghatározó épületszárnyak érzelmek alaprajzi és tömeg törései igazi térbeliséget hoznak az utcai térfalba.

Ki a házat csak kívülről ismeri, az előtt rejtve marad udvarokkal tagolt gyönyörű belső világa. A ház megismeréséhez ez hozzá tartozik. Akkor látszik csak a leleményesség, és az érzék, amivel az alkotók bírnak. Az épületben elhelyezett számos lakás és iroda finoman szervezett terekhez tartozik. A környező utcákra oly jellemző belső téri világot sikerült megtartani az intenzív beépítés mellett is, és ezzel a ház kijelöli a terület növekedésének egy lehetséges és mindenképpen színvonalas útját.

A szakmabeliek igazán figyelik a jól tervezett és szépen kivitelezett részleteket, a járókelők talán csak természetesnek találják, a lakók pedig minden bizonnyal szeretik. Érdemes rácsodálkozni az erkélykorlátokra, a gyönyörű kapukra, az árnyékolókra. Viszonylag kevés részlet, mégis rengeteg találékony-ság! A gondolkodó kortárs építészet sajátja, hogy az egyszerűnek látszó dolgok láthatatlan beltartalmukban gyakran nagyon bonyolultak. Ami viszont látható: mindenütt igényesség építészti és kivitelezői egyaránt.

Az utcai udvar: megejtő szépségű. Az ide néző terek lakói intim térélményben és a Bazilika látványából egyaránt részesülnek.

A sikátor. Valós igényt elégít ki, és mellette építészeti jutalomjáték.

A sikátor bejárata felett a két épületet összekötő részben a téglanyag kiesik a neki szánt szerepből. A negatív formálás légiessé teszi, önálló testet formáz, holott az anyag természetéből fakadóan, és a ház felületein sem ilyen.

A ház minden erényét nagyra becsülöm, de mind közül a legfontosabbnak érzem példamutató erejét, kisugárzását, a városban a mércéről való gondolkodásra gyakorolt hatását. A példamutatóhoz épp úgy hozzá tartozik a tervező kiválasztása, a tervezők elemző, visszafogott alapvetése, és következetes, részletérzékeny fogalmazása, mint a kivitelezés minősége, de szintúgy a tisztas anyagi haszon, mi több a bentlakás és a környezetalakítás igényessége is. Mert beszélve

az építetű Csizmadia Ferencsel megtudhatjuk, hogy a társasházi alapító okiratban kikötés, hogy a lakók milyen árnyékolót rakhatnak ablakukra, vagy a portálokra milyen cégerek hogyan helyezhetők el. A példamutató jól lemérhető. Az emeleti irodák ablakain belesve a mai legkorszerűbb és igényes installációkat, irodabútorokat és lámpákat láthatjuk. Ott az ablak mögött dolgozóknak már nem kell magyarázni, mit jelent mainak és igényesnek lenni, s hogy e fogalmak jól megférnek egymás mellett! ■

A lépcsőházi bejárat. Az anyaghasználat következetesen van jelen itt is. A részletek sora folytatódik, miközben mind beleillik az alaphangba. Gyapardásuk lenyűgöző, de nem zavarba ejtő.

...és a lépcsőház belül: a szárnyakat összekötő építmény, nyílásokkal tagolt falakba rejtve. A nyílások a belső udvarokba néznek, és elhúzható fatáblákkal alkalmanként a zavaró időjárás kizárható.

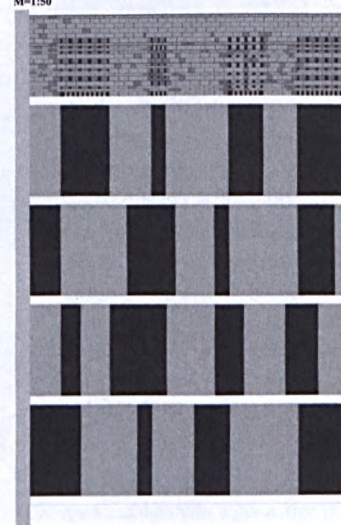
A téglatesterősítő bevonat jellegű használata itt ellentmondásos: a vakolt alsószintről a téglatest kilép. Pikáns adalék: az izléstelen sárga matrica cégreklám az ablakon egy jelentős méretű kivitelező cégé – ők nem érzékelik maguk körül ezt az igényességet.

Elegáns megoldás a réssel való csatlakozás. A lépcsőház felső kialakítása viszont jellegében és mértékében erőtlennek bizonyul a két épület találkozásánál formailag lekezelni.

"HIDLEPCSŐ" NEZETE A BELSŐ UDVAR FELŐL A LEGFELSŐ SZINT TEGLAKOSZTÁSI JAVASLATA AZ ESETLEGES KLÍMAGEPEK KISZELŐZTETÉSÉNEK LEHETŐSÉGÉT A "LYUKAS" HOMLOKZATON KÉRSZTŰL LEHET MEGOLDANI A TEGLAFAL BELSŐ OLDALÁN A MADÁRAK STB. ELLEN. RÖVIRÁHILÓT KELLENE FELTENNİ A MÁS SZÍNŰEL JELELT TEGLÁK A "SZABVÁNYOS" (1/4, 1/2, ILL. EGÉSZ) TEGLÁKTÓL ELTÉRŐKÉNT JELENTIK. M=1:50

A lépcsőházi „nyaktag” udvari nézete.
A lépcsőházi fal terve – pontos instrukciókkal a téglafal rakásához.

Szemle

Pécs, Uránia mozi
Plakátkiállítás Hegedűs Linda és Wéber Tamás munkáiból

„Elvarázsolt játékok birodalma”

Az 1961-es esztendőben 76679 társadalmi munkaórában építették fel a pécsi Vidámparkot Pécs város dolgozói. Sokak számára nosztalgikus élmény a társadalmi munka fogalma, hát még maga a Vidámpark. Felötlük az Elvarázsolt kastély hordója, a repülő, a fák koronája fölé „magasodó” óriáskerék, a horgászat műanyag vámpírfogsorért... Két fiatal pécsi fényképész *Hegedűs Linda* (az egyetemi sajtóban: a Pécsi Campus-ban és az Univ Pécs-ben iskolázódott) és *Wéber Tamás* (Dunántúli Napló, Univ Pécs) arra vállalkozott, hogy dokumentálja az időnként felszámolással fenyegetett vidámparki állapotokat, mert gyönyörű és döbbenetes, ami ott lezajlott az elmúlt évtizedekben. A rozsdás kerítésdrót mögött még megmaradt néhány a hatvanas években vasakból „összefércelt” légvédelmi ágyút formázó ülőkékből a kisgyerekeknek szánt körhintán, ütött-kopott röpcsiket találunk.... A Vidámpark az eltelt negyvenhárom év alatt menthetetlenül elöregedett, és megrendítő erejű lebomlását mutatták meg Hegedűs Linda

és Wéber Tamás képei. Az oxidációtól és a kopástól, a több rétegű olajfestéktől megszépültek a többnyire összetakoltnak tűnő játékok, s az összkép egyszerre szánalmat keltő, felkavaró emocionális élmény, jelenünk és közelmúltunk leképződését szemrevételezhetjük. Miképpen viszonyulunk saját múltunkhoz, tárgyi környezetünkhöz. Az elvarázsolt játékok birodalma című fotó és plakátkiállítás erre mutat rá, a részletekre hívja fel a figyelmet, a fotók megadják a nosztalgia és az eszmélkedés lehetőségét. Egyik legerősebb példa: a gyönyörű, muzeális értékű lovas körhinta egyik lovának alfeléből kikandikáló fényőtozozó látvány!

A kiállítás-megnyitó komplex élményt jelentett, békebeli fúvószena szólt, a Vidámparkból származó, agyonhasznált játékokkal egészítették ki a plakátokat, s hitelesítették a látványt, lehetett horgászni, a szendvicsek mosolyogtak, az üdítőkínálat is megfelelt a nosztalgikus hangulatnak: Szőlő és Meggy Márka. Azonban a kiállítás helyszíne nem optimális, az Uránia mozi emeleti előcsarnoka sötét, a hely szűk, nincs tere a képeknek.

A kiállítás része egy nagyobb projektnek, a Világ-kép Kulturális Egyesület Vidámpark Összművészeti Fesztiváljának, mely szeptember 18-án, a Vidámparkban performance, koncert, zsonglőr és mozgásszínházi programokat kínált.

Balogh Robert

2004. július 9.
Pécsi Kisgaléria

Eszter, Tünde, Jóska és Miklós a Diploma után

Négy végzős festőhallgató úgy döntött, hogy a diplomaszerezés kötelező körei után, egy szűkebb társaságban megmutatják, mire jutottak a végén. Ez a vége persze éppúgy az eleje is valaminek, amit a magyar nyelv a pályakezdés kissé avított paneljével szokott jelölni. A „diploma után” cím sem éppen az érzékeny regiszterekben szól, de ezt a jelen idejű pillanatot talán nem is szükséges másképpen felfogni, mint egy állapot- és helyzetjelentést arról, ami a négy festőnövendéket 2004 táján foglalkoztatta. Mert ami utána jön, az a külső körülmények alakításán-alakulásán, a belső késztetések feszítő erején, a mentális-intellektuális adottságok továbbmunkálásán és „felélésén” — meg még annyi minden ezen kívül is — múlik.

Ahogy a beszélt történet mondja, Eszter, Tünde, Miklós és Jóska éveken át közös műteremben dolgoztak — innen a közös megnyilvánulás ötlete is. Előrebocsátom, tiszta kontúrú, egységes kiállítást láthattunk, négy világos profilt, gondolati pályát és festői alkatot.

Csávás Eszter egy magánjellegű, érzéki, de mondhatjuk, női tematikát jár körbe. De csak első pillantásra, mert ugyanennek a témának ányalt, intellektuális-gondolati feldolgozásával találkozunk szembe. A címadással összevetve és végsőkig egyszerűsítve a kérdést: hogyan ragadhatók meg anyagban és technikában azok az érzelmileg telített pillanatok, amik alvás és ébrenlét rebbenékeny membránjaira vetülnek? Csávás Eszter sorozatának gondolati és technikai héjszerkezete több olvasatot kínál. Két alvó alakot láthatunk: férfit és nőt, alszanak. Felvett helyzetük, az összekapcsolódás, oda- és elfordulás minimális gesztusai nagy érzelmek hordozói is lehetnek, ám a technikai megvalósítás impresszionisztikusan leplezi e telítettséget. A perspektíva is egyszerű: minden síkban van kitergetve, mint egy ágyon. Valóságos fény-árnyék kontrasztok, fókuszváltások, színfátylak, pausz, hengerelés, gyúrnák át és kérdőjelezik meg e jelenet valóságosságát. A figurák gesztusai egymást feltételezik, leginkább együttesen nyerik el teljes értelmüket; ám ez a „teljes értelem” (vagy a teljesség maga?) épp olyan fikatív-vizionárius is lehet, mint amennyire reálisnak tűnnek e figurák. Bármelyikük, kitarva, a másiktól izolálva — egyikük valóságosságát vonja kétségbe, vagy ami ugyanaz, a jelenet reális voltát erősítik. Csávás Eszter képe erős kép; képes egyetlen „interakcióban” ábrázolni az egészt, és a feltételezhető hiányt. A sorozatban való gondolkodás a formális ismétlődés nagy veszélyét rejt magában; Csávás Eszter tablói valami mélyebb rétegekből származó női tudás feszültségét hordozzák, amelyet a sorozat mindhárom eleme képes megtartani.

Fejős Miklós is sorozatokban gondolkodik; elkorrodált hajótetek „információt” hordozó részeit teszi festményei kizárólagos témájává. Igen konkrét kérdésekkel foglalkozik, s eközben a jelen-ség mintha sajátos absztrakción menne keresztül. Fejős homogén, szinte informel felületeket csinál. Olajfestékkel, farost táblán kellene visszaadni az anyag romlékonyságát, látszólag homogén, monokróm felületekbe kell belevinni az idő kiszámíthatatlan és véletlenszerű játékait, rétegzettségét. Persze nem kategorikus imperatívusz ez, s Fejős Miklós, nem feledve, korábbi figurális festő énjét, nem engedi ki teljesen a valóságot a keze közül. Galamb, Millennium, 112-es: hajónevek. Romlékony szépségükkel idéznek meg egy eltűnt világot, amelyben

Fejős festői feladatot talált és megőrzésre méltónak tartott.

Fajka József volt a nagy meglepetés. Nehézkes installálásban, kicsi falrészben, közepméretű temperaképek voltak összezsúfolva, ennek ellenére elevenen süttöttek a falról. Ritkán találkozik össze az ember magától értetődő festői nagysággal, ami szenzuálisan (és ezúttal nem perceptuálisan vagy konceptuálisan) tisztán szólal meg. (Tudom, ezt a nagyságot öregekre és halottakra, mondjuk Munkácsyra, Derkovitsra szokták mondani, meg manapság amúgy is magyarul szorol, mégis). Témáért sem megy messzire, csak a baromfiudvarba, gerlék, kapirgászó tyúkok és kakas közé. Lehet, hogy nem így történt, Fajka József mégis azzal a robusztus és romlatlan tisztasággal és egyszerűséggel ábrázolja őket, amely festészet legjobb hagyományai valahol az alföldiek, Nagy István, Nagy Balog János körül sűrűsödnek.

Ha Fajka tyúkjai földszagúak, akkor Balogh Tünde meg egyenesen éteri. Könnyed, makettszerű szürrealizmusában kétféle képhagyományt ötvöz; az atmoszférikus festészet kvázi impresszionisztikus allúzióit (ám ekkor észre kell vennünk, hogy felhőkkel, köddel fedett vásznai inkább illusztratív elemek maradnak, mint afféle „dekoratív” háttér) és a figurális festészet történetmondó, játékos implikációit. Rutinosan.

Igaz, érettségi után szokás mondani, de kíváncsi vagyok, mi lesz, ha négy év múlva találkozunk.

Aknai Katalin

2004. július 16. – szeptember 12.
Pécsi Galéria

Pécsi textil

Puha nyári kavalkád

A textilművészeti kiállítások általában nagy közönségsikerrel járnak. A lágy anyagok testközeli érzékisége, amely a jelentéskonstruálásban nagy szerepet játszik, a női kézimunka és az aprólékos, időigényes megmunkálás archetipikus gyakorlata, a funkcionalitás és az autonómítás elmosódó határai és a szépség, kellemesség értékeinek dominanciája a befogadáshoz általában szükséges szellemi erőfeszítést a gyönyörködés és a kreativitás tiszteletének medrébe tereli.

Remekül időzítette a turistaszezonra a Pécsi Galéria annak a tizenöt textiltervezőnek a tárlatát, akik meghatározóan különböznek egymástól, mégis egyek abban, hogy valamilyen módon, művészi pályájukon Pécshez kötődnek. Örömmel kell leszögezni, hogy bár a tárlat anyaga — stílusban, kvalitásban, célkitűzésben, technikában, hitvallásban — rendkívül heterogén, az alkotók nem pécsiségükről ismerzenek meg. A pécsi művészeti képzés talán éppen a széles látókörűséget, a szakmai biztonságot és a kísérletezés magabiztosságát jelenti.

A bemutató szellemi anyja Pauli Anna. Az ő kollekciójában érezhető a szándék, hogy egész életművét prezentálja. Azt a kiérlelt stílust, amely a népi szövésből indulva a nagyvonalú design színtrendekig ível. A lépésváltó neoavantgárd textíles nemzedék meghatározó tagjaként, meggyőző szakmai igényességgel mutatna példát, ha a többiek ezt elfogadták volna. Így kicsit bizonytalan az évszám nélküli műveket felsorakoztató válogatás célja, mód-szere. Miért éppen ezek kerültek ide, ezek-e a legjobb darabok, vagy ezek a „legpécsiebbek”, vagy éppen ezek voltak elérhetőek? A nagy nemzedéknél maradvá: a pécsi születésű Pápai Lívia, akinek kísérleti munkái és kárpitjai a világ nagy gyűjteményeiben is fellelhetőek, egyik ismert

Balogh Tünde

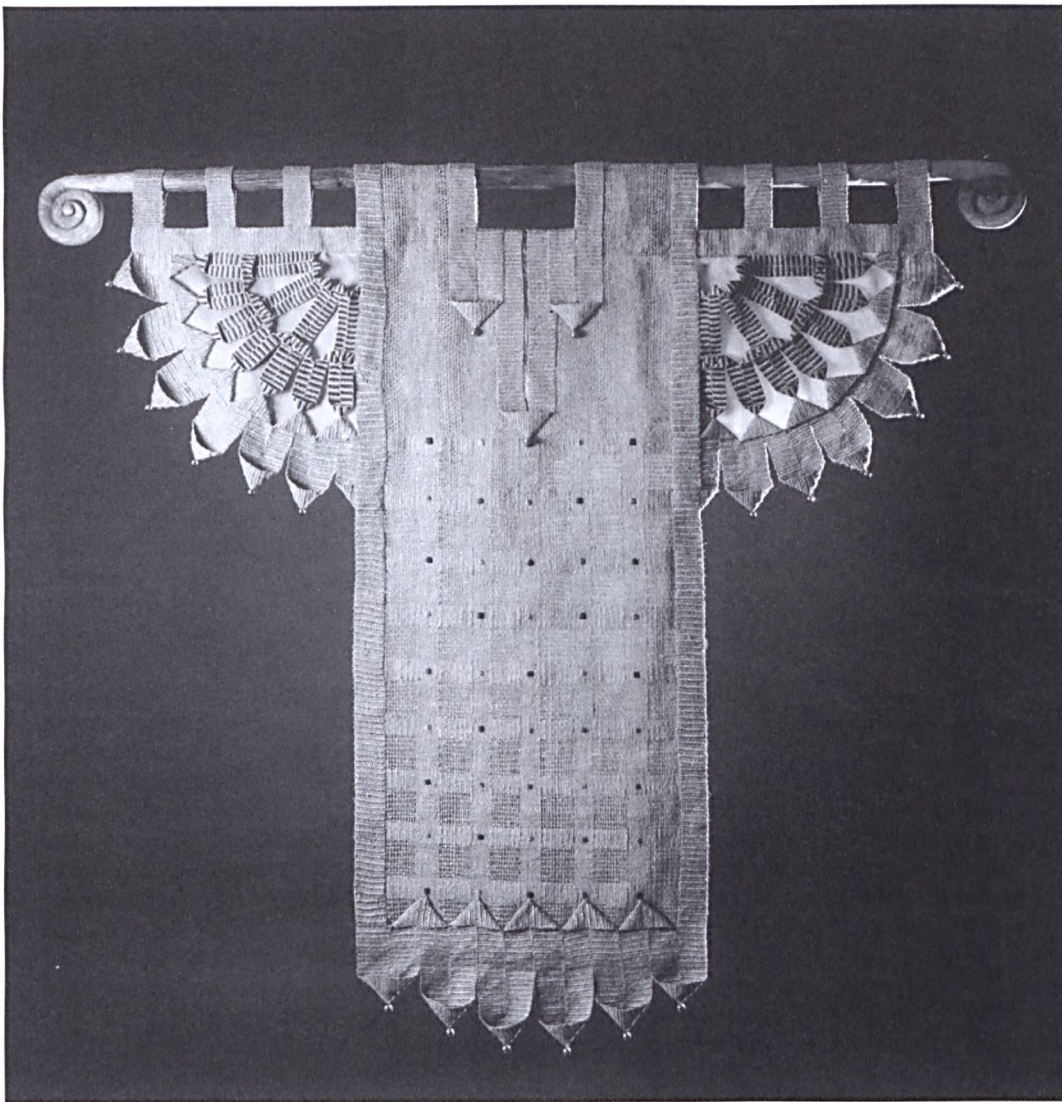
Csávás Eszter

Fajka József

Fejős Miklós

Árvai Ágnes munkája

főművével képviselteti magát. Szellemi eljárásának lényege a térrillúzió különböző megjelenítési lehetőségeinek ütköztetése. A síkon ábrázoló gobelinszövés szigorú struktúráját a fénykép eltérő törvényeket követő raszterszerkezetével vegyíti egy megtervezett, harmadik rendszerben, amelyet a virtuális elemek egymáshoz mért algoritmusai határoznak meg. Bonyolult, monokróm, geometrikus-illuzionisztikus látvány keletkezik a fizikai és virtuális rendszerek ütközéséből (talán egy piramis tetejű, előre ugró, nyitott, lebegő láda), s az eltérő gyökerű valóságok interferenciája rejtélyes spirituális jelentéseket hív elő. A valóság jelenléte és az imitáció foglalkoztatja *Lencsés Idát* is, de architektonikus fantáziamontázsai az ősképek posztmodern jeleinek (oszlop, timpanon, korona, zászló, csúcsára állított háromszög) áttételei. A szürrealisztikus részletek kaotikus gazdagsága, az irracionális szimmetriák, mélybe szippantó pszeudo térrillúziókat keltenek.

A klasszikus és ünnepélyes hangulatot keltő szövött kárpit hagyományát folytatja-lazítja és humanizálja játékosan *R. Fürtös Ilona*. A történelmi és bibliai szövegeket, toposzokat a maga szelíd, felhőtlen világán szűri át. A francia gobelint szumák technikával gazdagító Kecskéhágó átszellemült bordűrös kompozíciója az ismétlés, nagyítás formajátékával a természetes színek és a gyapjú ölelésében az átvonulás atavisztikus gondolatát emeli szimbólummá. A kísérleti textil közvetlen folytatója, *Farkas Gabriella* utánérzéseként ható fotó és papír montázsai a húsz éve Amerikában élő művész nehezen illeszkedő, ebben az anyagban idegen karakterét mutatják meg, míg *Pasqualetti Eleonóra* a feszített síkfelületek és dimenzióváltások puritán szerkesztési elvével az anyag evidenciáját érvényesítve a kortárs festészet lírai geometrikus

vonalára reflektál. Nem így *Kustán Melinda*, akit a klasszikus konstruktívizmus ihlet. Dekoratív applikációit kemény, mechanikus vízszintes és függőleges vektorok tagolják. Kevésbé sikerül ugyanez *Puppi Adrienne*nek, nála a szín- és fakturájátékok üresen dekoratívak maradnak. *Csille Márta* és *Árvai Ágnes* textilplasztikái a mágikus tárgyképzés humorral és áhítattal fűszerezett, kiváló példái. Közös munkájuk egy dinamikus újító, a nemeztechnikát adoptáló művészegyéniség és egy gyengéd, álmodozó, az anyagok és a fények minőségeiből építkező habitus együttműködésének termékenységet bizonyítja.

Az alkalmazott és lakástextil műfajban mintha megállt volna az idő. *Frey Judit* kulturáltan dekorált selyempárnái időtlenek, *Somogyi Klára* batikolt párnái, patchwork ágytakarói formai és színtobzódásuk ellenére bizonytalan esztétikai elképzelésre valának, *Lőrinc Etel* a népi ihletésű falvédők környékén a pedagógiának él, akár a csapat-nesztora, *Zs. Kovács Diana*, aki a modern kárpit hőskorát idézi. *Pintér Mária* gobelinjei befelé fordulók, lírai hangon mesélnek tájélményeiről, mindennapi környezetének szebbik oldaláról.

A kiállítási koncepció hiányát didaktikus gondolat pótolja. Tekintettel arra, hogy a Pécsi Művészeti Szakközépiskola köti össze így vagy úgy az alkotókat, a múlt és a jelen mellé a jövőt is felsorakoztatták, diákmunkák formájában. Ettől aztán a kortárs textilművészet keresztmetszetének bátoran óhajtsa is ellátni, átadva helyét a lokálpatriotizmus kevésbé művészi, ám gyámolítandó gondolatának.

Husz Mária

2004. július hónap
Paksi Képtár

A 25. Vizuális Kísérleti Alkotótelep Pakson

A hagyomány megújulása

Az idén is látható Pakson a 25. Vizuális Kísérleti Alkotótelep kiállítása a Paksi Képtár — volt klasszicista Erzsébet Szálló — emeleti termében. A szeptember 30-ig nyitva tartott tárlat a szokásos, hagyományos nyári alkotótelep résztvevőinek javarészt a helyszínen készült, — esetenként régebbi munkáiból mutat be válogatást. Az idei művésztelep kiállítását június 30-án nyitotta meg *Szepes Hédi* művészettörténész, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának képzőművészeti referense.

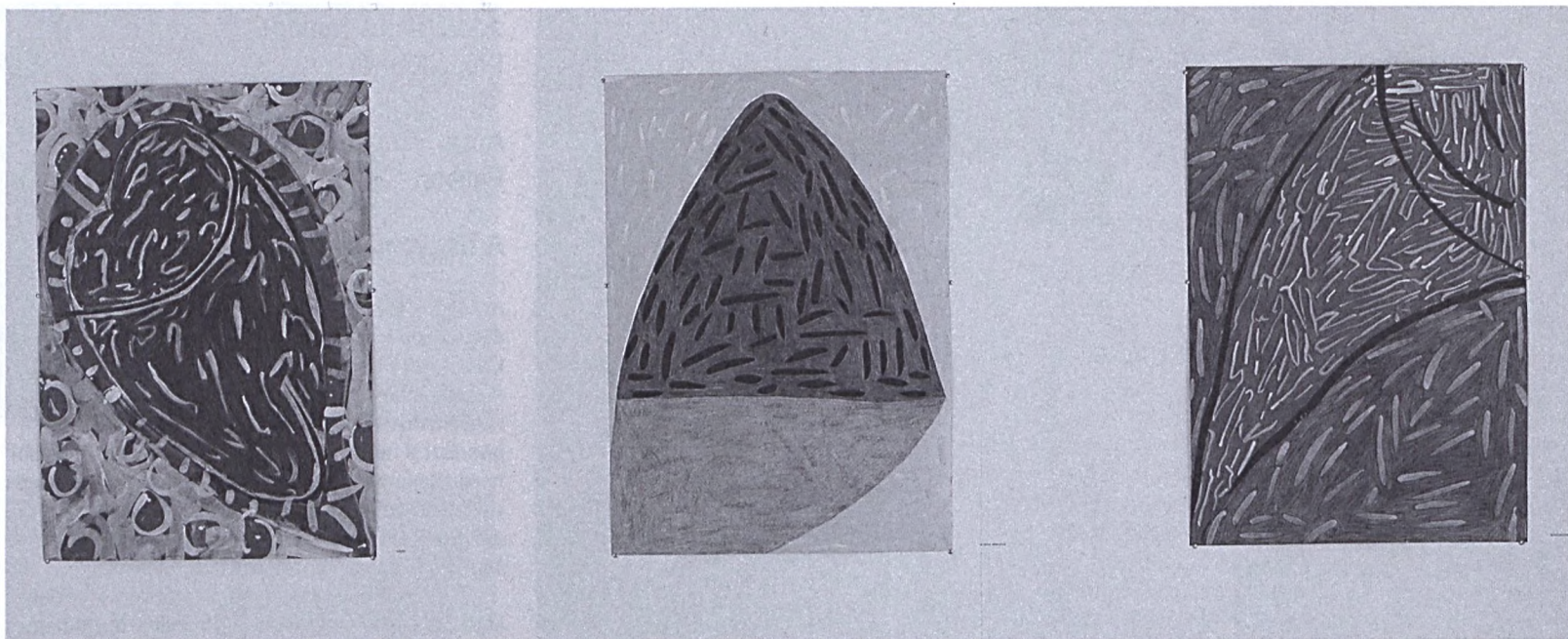
A kiállító művészek — az alkotótelepi zárókiállítás műfajának megfelelően — meglehetősen heterogén alkotásokkal jelentkeztek. A generációs, szemléleti, módszerbeli és műfaji különbségek azonban ismét jól megfértek egymás mellett, és sikerült a klasszicista épületburok belsejében, a 60-as évek rémisztő kultúrházainak hangulatát idéző, neonnal világított, sötétbarna lambériával burkolt, piros PVC-padlós nagyteremben egy friss, üde, aktuális kortárs bemutatót megvalósítani. Ezzel egy időben a képtárban a Pécsi Műhely alkotóinak munkáiból láthattak válogatást az érdeklődő látogatók, a földszinten pedig megtekinthették *Korpácsi Ferenc* egyéni kamarakiállítását. Mindez a képtárvezető *Halász Károly* képzőművész folyamatos, áldozatos és kitartó — sokszor méltatlan körülmények között végzett — szervezőmunkáját is dicséri.

A kiállító művészek közül *Fejős Miklós*, *Nyilas Márta*, *Tari Eszter* és *Varga Rita* a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának frissen végzett hallgatói, a Pécsi Műhely tagjaként is jól ismert *Kismányoky Károly* és *Somogyi Péter* pedig oktatói.

Fejős Miklós Merülés I-II-III. című, nagyméretű, monokróm vásznai elmélyült komolyságról, intellektuális fegyelemről, következetes műgondról tanúskodnak. Puritán, letisztult képei a budapesti Képzőművészeti Egyetemen Károlyi Zsigmondnál végzett hallgatók elvi alapprogramjából születő művekhez hasonlóak, a következő pár évben kiderül, hogy — egyébként meglepően koraérett — művészetét milyen irányban fejleszti tovább. *Fejős* egyébként kritikusként, esszéistaként is folyamatosan gondolkodik a művészetről, véleményt formál kortársairól —, az Echo hasábjain is gyakran találkozhatunk írásaival —, sőt szeptembertől tanítja is a művészettörténetet Pécsen.

Tari Eszter alkotásaira a pop art-os provokatív harsányság és ennek ironikus parafrázisa egyszerre jellemző. Műveinek kiinduló motívuma a cipő, ami egyszerre megszemélyesített sorsemléma, életmód- és jellemzimbólum, ready made, talált tárgy, polgárpukkasztó gesztus és lírai metafora. A készen kapott, elhasznált tárgy banalitása és a hozzáadott kiegészítők jelentésmódosító szerepe együttesen alkotja ezeknek a mutáns objektumoknak különös morbiditását, a triviális és a giccszarkasztikus metamorfózisát. A műkörmökkel tűzdelt csizma, a protézissel kombinált gyermekcipő, a festményformájúra hajtogatott-gyűrt velúrcsizma mind egy-egy koherens történet epizódjai, jellemző fejezetei.

Nyilas Márta biztos mesterségbeli tudással formált *Szerv*, *A hegy árnyéka* és *Bőszársu* című akrilképei az organikus absztrakció jegyében fogantak. A mitikus-naturális címadás is alátámasztja az intenzív, telített képfelületek és szenvedélyes, karakteres megformálás értelmezésének irányát.

Nyilas Márta: Szerv, A hegy árnyéka és Bőségszaru

Varga Ritát — aki a Pécsi Közelítés Művészeti Egyesület néhány tavalyi kiállításának szervezőjeként és kurátoraként is feltűnt — a vizuális kísérletezés, a műfajok határainak tágítása, a helyspecifikus, intermedialis installáció létrehozásának lehetőségei foglalkoztatták. Mint a Paksön nyáron dolgozó művészek közül évről évre sokakat, (hogy csak kiragadott példákat említsék a közelmúltból: Gerhes Gábort és Medve Zsuzsát, Komoróczy Tamást, Nemes Csabát, Szabics Ágnest), őt is a környezettel való interakció, a közeg provokálása, a paksi milliő ellentmondásossága és az arra való tudatos vagy ösztönös reakció foglalkoztatta. A paksi Szent István téren és a Duna-parton végzett, a helyeknek igencsak feltűnő — egyik esetben még a tűzoltókat is kihívták! — drasztikus babaégetésről készített fotódokumentáció, a „Fuck off...!” feliratú vörös zászló és a mozgásérzékelő egyszerre hívja fel a figyelmet a kiállítási szituáció ellentmondásosságára és a provokatív, esztelen agresszió bizonyos aspektusaira, a veszélyre, melyet minden látszólag békés, édeskészen idillikus környezet, és minden demonstratív, didaktikus aktus magában hordoz.

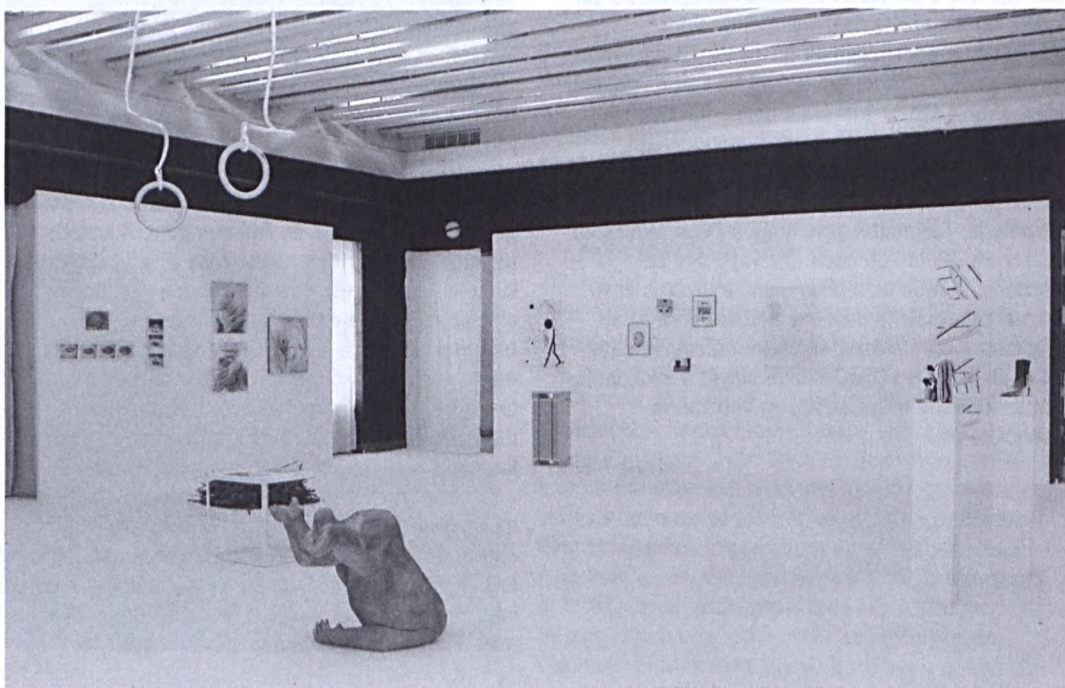
Gyökeresen más értelemben reflektál a környezetre Kismányoky Károly Paks, Duna-átíratok című, meditatív, finom fotósorozata. A kabin, Uszály, a Fa, kő és víz, valamint a Várakozó című művek mindegyike egy-egy dunai táj lekcinsinyített, számítógéppel megsokszorozott és szimmetrikusan tükrözött újraalkotása. A játékosság, a vizuális kísérletező kedv, a letisztult formavilág és gondolkodás-

mód, a békés, sokat sejtető rezignáció a paksi alkotótelepek legjobb hagyományait idézik.

Somody Péter három, falhoz támasztott, festett hungarocell darabból álló installációja egymástól külön és együtt is értelmezhető. Az Izom, az Ész, a Lélek azonos formájú és anyagú, de különböző felszínű darabjai önmagukért beszélnek. Ezzel szemben a győri Tolnay Imrét a képmezőn belüli fakturális játék, a reliefszerűség és a festőiség problémái foglalkoztatták.

A paksi Duna-parton fellelt ágakból rakta össze „Fészket” Rajnai Moni. A földre helyezett mű egyszerű, elemi női princípiumokat: az otthonteremtés, letelepedés, megállapodás, biztonság, örökös, óvás, költés képzetait ébresztik fel. Mindez kiegészül a készítésről, a „fészekrakásról” készített fotódokumentációval, s így az esetleg túl direkt módon lírai objektus ironikus-önironikus felhangot kap, s magára a képzőművészeti alkotófolyamat mibenlétére — esetlegességére — is utal. Közös installációt állított ki a Németországban, Berlinben élő, nemzetközileg is jegyzett szerzőpáros, Sass Valéria szobrász és Uwe Meier-Weitmar

Paksi kiállításrészlet

grafikus. A letisztult, kiérlelt gondolatiság, az alkotómunka tudatossága, a minden elemében végiggondolt koncepció és annak öntudatos, gördülékeny megvalósítása a kiállítás legérettebb művévé avatja az installációt. Az „érzéki konceptualista térberendezés” címszó alá sorolható mű a „fogalmiság és tárgyiasság”, illúzió és valóság, konkrét és elvont ellentétpárok vizuális megjelenítésével játszik. Galbovy Attila-Kovács Gergő-Péli Barna Baleset című szobra viszont frissességével, eredetiségével szinte mellbevág. A három „enfant terrible” elegáns természetességgel hozza az utóbbi pár évben tőlük látható könnyed, markánsan karakteres művek (pl. Delegáció a Trafó Galériában, Rosszcsontok és Plastica Dreams kiállítások a Múcsamokban) színvonalát: a kötélről a padlóra (pofára) esett kövér hungarocell majom laza spontaneitással előadott „ütős”, „húzó” súlyos geg, szürreális, dadaisztikus paradoxon. A munkamódszer — Százados László találó kifejezésével élve — a szokásos „brain storming trióra”, „afféle szabad ötletek jegyzéke”.

Elmondható, hogy az ideai évi művésztelepen készült alkotások — melyek jórészt a múzeum tulajdonában maradnak — a Paksi Képtár gyűjteményét megint több irányban, de mindenképpen jótékonyan fejlesztették tovább. A skála a legkihívóbb- és „trendibb” művektől a hagyományokat őrző, jó értelemben vett lokálpatrióta művekig terjed. A Paksi Képtár toleráns és ügyes közgyűjtemény, jó szemmel, nyitottan, elfogulatlanul gyűjt, műtárgyait megbecsüli, tőle telhetően igényesen és méltón reprezentálja. Gondot fordít a helyi fiatalság képzésére, vizuális nevelésére, tehetségének fejlesztésére éppúgy, mint a nemzetközi képzőművészetben való tájékozódásra, a külföldi kapcsolatok ápolására. Regionális jellege, lokális kötődései ellenére mer és tud kozmopolita lenni. Rendszeresen dokumentálja, rendszerezi, katalógusokban mutatja be és dolgozza fel anyagát. Pályázik, vásárol, kér és kölcsönad, részt vesz a művészeti diskurzusban. Támogatásra és fejlesztésre méltó. Érdemes felkeresni!

Merhán Orsolya

2004. augusztus 26. – szeptember 24.
Budapest, Millenáris Park, C-épület

Gyenis Tibor válogatott munkái 1999–2004

Természet után, avagy „ahogy elhagyod a várost, bajba kerülsz”

„Vidéki kirándulás. Egy túrára készülődve azért pakoljuk össze izgatottan a legszükségesebbeket, hogy magunk mögött hagyjuk mindazt, amit kényelmünk kedvéért gondosan összerakosgattunk. Valójában sokkal több mindent cipelünk a zsákban, mint gondolnánk. A szemlélődés tárgya és maga a szemlélődés funkciója is azzal szembesít, hogy szakadatlanul újjá kell építenünk a tájat, legyen az ipari táj vagy érintetlen vadon. Más tudással lépegetünk a sziklás meredélyen, és más eszméket használunk egy csendes patak partját figyelve. Ezen a kiállításon agresszíven a kép közepére kerülnek azok a szűrők, amik döntően befolyásolják, miként tekintünk a képre. Az egymáshoz nem illeszkedő szegmensek kollázszerű alkalmazása első ránézésre a szürrealizmust idézi. A képek közepén szereplő tárgyak azonban a nézői attitűdökből nyerik formájukat, és válnak valóságos, a tájjal együtt fényképezhető objektékké. Túránk útvonala elhagyja a múltban kikövezett utacskákat és a jövőből előtűnő csapásokon halad.”

Gyenis Tibor

A művész válogatta 1999-től 2004-ig készült munkáit a Millenáris kiállítócsarnokába. (Aki igazi retrospekcióra kíváncsi, annak a Budapest Galéria Lajos utcai kiállítóházában futó basic-projektet ajánlom, melyet a művész Koronczai Endrével jegyez.) Láthatók itt régebbi, reprízen tartott munkák, és hiányzik néhány fotósorozat, ami — ha már Gyenis —, feltétlen eszébe jut az emberek, például a Részletek a tíz felesleges gesztusból, a Hobbigénebeszeti példatár vagy az Ana Mendieta emlékére sorozatok. Ha tehát mégis hiányoznak — ráadásul egy improvizatívnak is csak erős megszorításokkal nevezhető művész esetében —, az nem a tetszőlegesség műve. Mintha éppen azok a munkák hiányoznának, amelyeknek ágense a művész maga (mint test és szellem; kertész, hobbiművész, környezetlakító) amint lankadatlan szorgalommal tevékenységi körének kontúrjait igyekezik megvonni (Ezt a vonalat a kiállításon egyébként a Dilatáció, 2004. képviseli).

Itt most nem a valóság(!) részeseül kreatív kezelésben, hanem a viszony, amellyel a természeti környezethez viszonyulunk. A kiállítás címe az „Ahogy elhagyod a várost, bajba kerülsz”, s egyetlen új eleme a „Vidéki kirándulás” fotóriport, ami különféle „természeti” tájakról készült; látványrögzítés. „A képek közepén szereplő tárgyak a nézői attitűdökből nyerik formájukat, és válnak valóságos, a tájjal együtt fényképezhető objektékké” — szólít meg a meghívószöveg. Gyenis ezúttal nem a tájat alakítja át, vagy terem sajátos flórát és faunát, hanem egyszerűen a tájba helyez egy szinesztéziásan oda nem illő tárgyat, ami „első ránézésre a szürrealizmust idézi” (idézet a meghívóból) — jóllehet, legkevésbé a szürrealizmuson lepődünk meg. A XXI. századra, amikor a virtuális valóság és a géntechnológia a háziasszony konyhájáig hatolt, az átlagos néző szeme is megszokhatta a furcsa dolgokat, s hogy az érintetlen természetben (ha még egyáltalán létezik ilyen) nem csak gabonakörökkel lehet találkozni. Gyenis ilyen furcsa együttállásokat tár elénk.

Gyenis Tibor: Vidéki kirándulás 1., 2004.
80 x 100 cm

Például egy kenut, ami a hófödte fennsíkba szánt barázdákat, mintha Noé bárkája alól párologt volna el a víz, ám az utókorok átmentett állatokat már más képek hőseiként látjuk viszont; vagy a medvehagyma virágzása idején elcsatangolt csorda (erdő?) szellemét, vagy egy kráteres földcsuszamlásban is

fantáziát látó katicabogár képét egy nagyra nőtt répa társaságában. De vannak élettelen képződmények is, amikor szikkadt agyagba mértani pontossággal egy lányszoba szelete merül bele, vagy az ipari tájba csempézett rombusz ékelődik. Gyenis, bár kedveli a valóság illuzionisztikus megoldozását, itt és most nem az illúziókeltés (micsoda rossz szó!) kimunkálásával foglalkozik. Inkább ellenkező előjelű hatásokra törekszik.

A kép fókuszába helyez idegen tárgyakat — amelyeket ő munkál meg természetesen, és amik nem engedik meg az önfeledt természet vagy/és műélvezetet sem. Gyenis látszólag visszavonul az aktív szerepkörből, és hagyja hogy a fotó felületén megjelenített valóságelemekből, mint adottságokból a néző fejében és fogalmai szerint rekonstruálódjék egy történet. Nem hangzik túl demokratikusan ez az ajánlat; arra emlékeztetnek, hogy a vízésés, az erdő mélye vagy a víz színén úszó ezüstpikkelyes hulló láttán alkotható fogalmi építmények és artikulációi mennyire nem függetlenek szociális és kulturális beidegződésektől.

Aknai Katalin

Gyenis Tibor: Fuga, 2004.
70 x 100 cm

2004. szeptember 10 – október 3.
Pécsi Kisgaléria

„Kokuikkoku – As Time Goes By” Ishida Tomoko képzőművész és Seike Akila fotóművész kiállítása

Kicsi mobiltelefon, beépített kamerával...

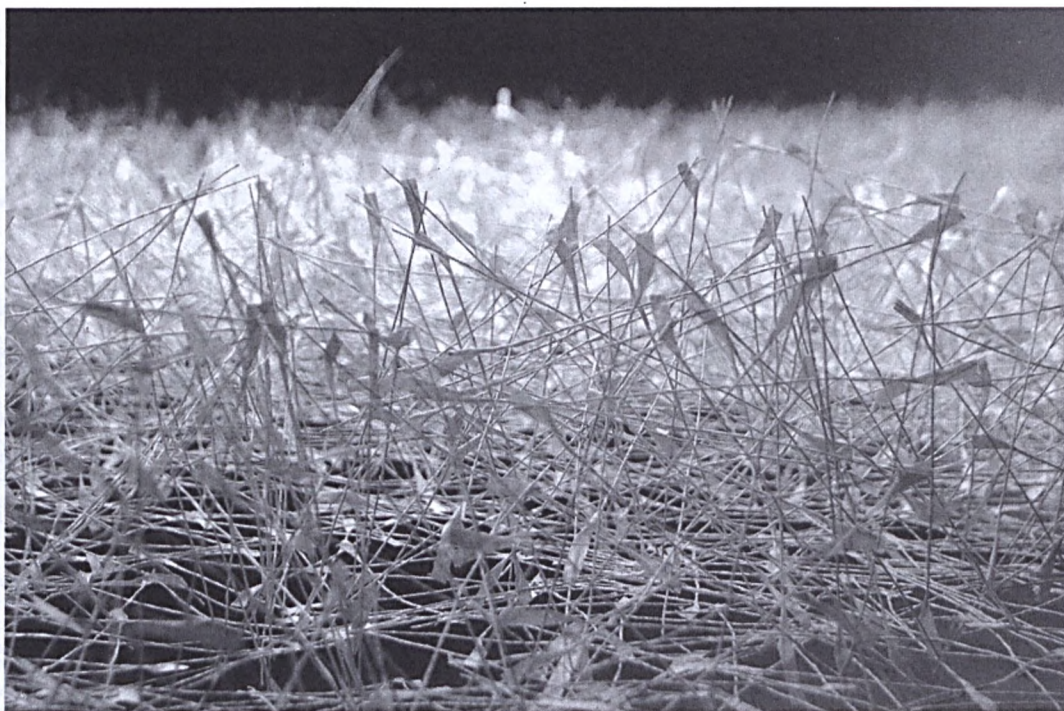
A széles körű technikai tudás és kreativitás szimbóluma ez a parányi készülék. Fejlesztői sok ezernyi fegyelmezett munkaóra és műszaki újítás árán alkoták meg a nagyvilág számára, mégis tapad hozzá egy kellemetlen sztereotípiára, ami őket, japánokat egy végtelenségig mechanizált, lélektelen jövőkép szereplőiként látta el előttünk.

Japánnak létezik egy másik, számunkra kedvesebb, ámbar sokszor elveszettek hitt arca is. *Ishida Tomoko* és *Seike Akila* közös kiállítása kitérő alkalom volt a kétségek eloszlatására. Az automatizálás csúcstechnológiái mögött — azzal kicsit sem ellentmondva egyébként — továbbra is jelen van tehát a japán kultúra szelleme. Megnyilvánulásait pedig akarva-akaratlanul átjárja a hagyománytisztelő, a távol-keleti ember életfelfogása, világszemlélete. Látásmódja akkor is magában hordozza a meghatározottság egyes formáit, ha képkalkoló eszköze a szenvtelen optika.

Seike Akila fotóművész Japánban és Magyarországon készült felvételekből állított ki egy sorozatot. Darabjai leginkább a természetfotó műfajához köthetők, habár kompozícióiba magától értetődő természetességgel simulnak bele az épített környezet járulékos elemei: hidak, lakóházak, villanyoszlop... Az idegen szemlélő azonban nem próbálja ezt a látványt önkényes módon esztétizálni a motívumok közötti rangsorolással, „gyomtalanításal”. Nem érdeke és szándéka, hogy tanult szépérzékére támaszkodva mentesítse azt az „oda nem illő” részletektől. Az élő és élettelen tárgyakat: nádat és csónakot, villanyoszlopot és a rajta fészkelő madarat összetartozó egészként értelmezi, s ezzel az univerzumot felépítő kicsiny alkotóelemek belső harmóniáját, egységét juttatja kifejezésre.

A fotósorozat tiszta képi világa, kompozíciós rendje és az eredeti példákkal közvetített japán tájélmény nagyszerű atmoszférát teremtett *Ishida Tomoko* és a másik helyiségben elhelyezett installációjához. A papírból készült kompozíció fizikai és spirituális értelemben is betöltötte/kitöltötte a rendelkezésre álló teret, tehát műfajilag environmentnek volt tekinthető. Environment volt ez abban az értelemben is, hogy alkotója — csakúgy, mint az azonos elnevezésű stílusirányzat más képviselői — a térnek egy szimbolikus-allegorikus átlénygítését hajtotta végre. A mű egyfajta modellje volt a világmindenségnek, így a falak csupán fizikai kényszerűségből szabtak határokat a metaforikus végtelennek.

E végtelen legkisebb alkotóelemei papírcsíkokból sodort 10-15 cm hosszú pálcikák voltak. Ezen a ponton szükséges bevezetni azt a háttérinformációt, hogy *Ishida Tomoko* férje egy híres zen buddhista templom áldozópapja, aki, mint ilyen, hivatott arra, hogy a hívők által felajánlott ajándékok csomagoló-papírjait összegyűjtse². Ez a „szakrális nyersanyag” *Ishida* képzeletét is megindította: 1993 óta ilyen papírból készíti installációit. Rendszerint hosszúkás papírcsíkokat vág belőlük, majd ujjhegyével pálcikává sodorja őket. Egy-egy mű létrehozásához több ezer ilyen alkotóelemre van szükség, ezért az előkészületek hónapokig eltartanak. Itt a Kisgalériában kis trapéz formává állnak össze ezek a rudacsókák, a trapéz modulok sokaságából pedig két, valószerűtlenül légies téridom formálódik ki egymással szemben. Egyik a földön, másik fejmagasság fölött karmujtásnyira. A kettő egymás

Ishida Tomoko munkája

tükörképe és ellenpárja is egyben. Az alsó rész alatt, a padlón egy tükörlap is található, ez a látvány megsokszorozása által újabb dimenzióval gazdagítja a konstrukciót.

Leegyszerűsített elemek sokszorozásával képződő struktúra, ismétlődő szerkezeti egységek, tiszta ellentétpárok (alsó-felső), anyagtalán térelemek... A minimal artnak minden lényeges ismérve leolvasható erről a munkáról. Gazdag jelentésvilága, finomsága, törekenysége mégis kiemeli ezt a minimal klasszikus programjából, s annak puritán eszközeivel valami egészen tünékeny jelenséget hoz létre. A nyugati minimal art szervesen konstruált ezúttal tartalommal telítődnek. Olyan szellemi szubsztanciával, amelyben nincsen centrum, hierarchia, linearitás. Állandóság van benne, rend és egyensúly.

Fejős Miklós

1 *Genju Szokja az évszázados cseresznyefáról híres Miharu szentélyében szolgál. Ez az egyik legnépszerűbb buddhista zarándokhely, melyet a hívők minden tavasszal, a cseresznyefák virágzása idején szokatlan felkeresni. A templom kertjét ilyenkor halványlila rózsaszín szirmoszőnyeg borítja el.*

2 *A buddhista hívőknek az is szokása, hogy ezekre a papírookra felírják a kívánásaikat, vágyaikat, gondolataikat.*

2004. szeptember 10 – 30.
PTE BTK-TTK aula

Pécsi Szál A Művészeti Kar hallgatóinak kiállítása

A Bölcsészettudományi és a Természettudományi Kar hallgatói számára az újabb tanévkezdés megszokott körülményességét a Művészeti Karról érkező kiállítás próbálta enyhíteni — úgy tűnik, nem is kevés sikerrel. Hiszen az életkortól és a teljesített szemeszterek számától függetlenül ijedt tekintetű vagy fásult diákok a főépület bejáratán átjutva, a porta mellett elhaladva mind gyakrabban álltak meg a tágas, de az ülőhelyek hiánya miatt nem túlságosan népszerű aulában, sőt egyesek rövidebb-hosszabb ideig el is időztek a kihelyezett művek társaságában. A karok közötti túlzóan látványos barátkozás mosolyra fakasztó szokásánál egyedül a karok közötti ellenségeskedés lehet mosolygatóbb. Így hát a művészeti szakosok barátságos köszöntőjét a recenzens e két, számára ellenszenves viszonyulást elkerülve kívánja fogadni — vagyis örömmel, de egyben a kiállítást „komolyan” véve: mely igényt a kar hallgatóinak, oktatóinak más hazai és nemzetközi fórumokon tapasztalt igen színvonalas teljesítménye is előírja.

Nem szeretné tehát elhallgatni a kritikus afölötti értetlenségét, hogy az aula terét a falakra akasztott festményekkel, illetve a helyiség közepére állított plasztikákkal jól kihasználó szervezők miért vették igénybe az aula fölött lévő könyvtárhoz tartozó folyosó korlátait, ahonnan olyan magasságból lógatták le a képeket, hogy túl azon, hogy e festmények szerzői szó szerint a névtelenség homályában maradtak, mintha arról is megfeledkeztek volna, hogy a nézői-befogadói pozíció ellehetetlenítése következményekkel jár. Jelen esetben azzal, hogy a festmények megmaradtak dekorációnak, (lehetőséges) jelentőségük látatlan maradt. Nem tartom szerencsésnek azt sem, hogy az aulából kivezető ajtó mellé szorították *Gábor Kinga* világos színeket használó kompozícióit, amelyek így sajnos nagyon elárvaltán nyújtanak társaságot a szomszédos alkotásoknak, mindenekelőtt *Kormos Krisztina* meglepően gazdag és fegyelmezett színkezelésű templomábrázolásának, egy érett festménynek. Érdekes módon kerültek viszont egymás mellé négy kiállító munkái, akik egyaránt egyetlen alakot vonultatnak fel. *Rádi Hajnalka* képének csaknem egészét elfoglalja az ülő, térdét karjaival átfogva magába

zárkózó alak, személyének teréből zaklattott elhajlásal kilépő vonalak nyúlnak a háttérbe, amely így nem csupán körülveszi a fiút, nem csak teret biztosít számára, hanem szinte meg is semmisül a szorongásban. *Heintz Gábor* kisebb és nyugodtabban árnyalt alakja már-már elveszik a tömör és egyrétegű illetve az érdes, réteges (festék)tér találkozásban, a talaj rögzítettség és a bizonytalan, fenyegető háttér feszültségében keresve helyét. *Simon Edina* klasszikus veretű portréját *Lődör Dániel* egyszerű technikájú, töredezt és megsúszott arcképe egészíti ki. Talán nem vall megengedhetetlenül elméletieskedő hajlamra, ha a recensens négy igencsak különböző értelmezést vél felfedezni e képeken az emberről.

Kása Ilka és *Kollár Andrea* műveinek szomszédságát műfajuk magyarázza: mindketten fotográfiaival érkeztek. *Kása Ilka* sajnos egyfel, amely, ha nem is a legeredetibb — kavicsok között a vízben a szomszédos épület tükröződik — azért nem is érdektelen. Mégis tanácstalanságról árulkodik. *Kollár Andrea* fekete-fehér fényképei a test érzéki közelségének tapasztalatát közvetítik a látás számára — hol a leplezetlen őszinteség élességével, hol titkolózó homályossággal, amelyek közül az első megoldás tűnik sikerültebbnek. Élesség és homály remek aránya tünteti ki a vasútállomást és városi utcát a néző elé táró képeket.

Ha már vasútállomás és utca kép került szóba, itt jegyezném meg, hogy a kiállítás egészét jellemzi

a referencialitáshoz és a figurativitáshoz ragaszkodás. Gábor Kingán kívül csak *Horváth Edit*, *Marton Veronika* és *Lakó Réka* tárgy nélkülsége jelent kivételt. Horváth harsány színvilága rosszindulatúan biedermeieres, jóindulatúan szecessziós vonalvezetésben mutatkozik, míg Marton a kevésbé harsány, de üdítően élénk színezés mellett a geometriát helyezi előtérbe. Lakó Réka kilenc képből álló kompozíciója a képek határain túl imagináriusan egymásba nyúló idomokkal a részegész problémáját aknázza ki.

Antal Tamás magas deszkalapján egy zongorázó figura körvonalazódik. Az anyag szerénysége és a mindössze sárga és fekete szín alkalmazása puritán, de megragadó alkotást eredményez. *Nagy Villő* festménye, amelyen egy keleti vallás követőjére emlékeztető alak néz ki háttal az ablakon, már nem annyira az egyszerűség esztétikai természetű kiemeléséről tanúskodik, mint inkább egy kevésbé ismert kultúra kritikátlan ábrázolásának viszonylagos kudarcáról. Vele szemben *Mázsa Krisztián* ügyes festménye nem merészkedik túl messzire — a recensens engedve az amúgy csekély helyismeretéből fakadó örömeinek, szinte sértő aktussal él: a képen a Damjanich utcai kollégiumot vélem felfedezni. *Mázsa* ennyiben a kiállítás egyedüli lokálpatriótájának is tekinthető.

Jóllehet műfajilag a fényképre csak két, fentebb már említett művésznem esett a választása, *Hegedűs Anna Tünde* kimondottan a fényképezés perspektívájából alkot. A művészeti ág tematikus-retorikai ötvözése nagyszerű. *Farkas Attila* és *Borz Alexandra* portréi a vitathatatlan technikai ügyesség ellenére nem izgalmasak. Annál inkább *Könyves Borbála* hiperrealista edény-kompozíciója, a már-

már duchamp-os fricskával és a tükröződő felületek csábító megfestésével.

A plasztikai szekcióról ugyancsak sok jó mondható el. A legszembetűnőbb *Rigó Tamás* munkája: fémhuzalokból tekeredő kompozíciója a kiterjedés bonyolult formáit vonja magába, olyan szilárdsággá alakul, amelyet a mozgás hajlékonysága rögzít. *Tölgyesi Anna* és *Borbély Ágnes* tárgyai háztartási eszközökre hasonlítanak, a kerámia problematikáját jellemző funkcionalizmus kérdését felvetve. Bár *Kiss Andor*, *Boldizsár Gergely*, *Horváth Csaba*, *Gyuris Róbert*, *Forrás Tímea* és *Falmann László* ötletes és gazdag formakezelése nem vezet kiemelkedő művekhez, e rokonszenves alkotók tehetsége tagadhatatlan. *Fejes István* a különböző kövek és kőzetek egymásra-egymásba játszatasával tér el társai egymáshoz hasonló jellegű poétikáitól.

Végezetül *Detkovic Anikó* alkotását szeretném kiemelni. A dőlésben lévő téglakéményre egy egyszerű zsák hajol rá. Túl a kínálkozó metaforikán — a kémény mint otthonosság, a zsák mint a mezőgazdasági munka kiemelt eszköze; s így együtt a dolgozó élet eredményének és háttérének illetve folyamatának felmutatását nyújtják — tekinthetünk e kompozícióra egyszerűen úgy, mint tárgyak viszonyuló helyzetére. Kapcsolatuk finomságára, mely finomság nem másból fakad, mint abból, hogy e tárgyak gondoskodásunk alá tartoznak, részei életünknek. S a művésznövendékek kiállítása is része volt hallgatótársaik egyetemi napjainak — ennyiben az életünknek is. A képzés igényessége, a tehetség, az ötletesség, a hagyomány eleven továbbvitele ígéretes folytatást előjelez.

Görföl Balázs

Kiállításrészlet a PTE Művészeti Kar kiállításáról

2004. szeptember 17. – október 10.
Pécsi Galéria

Aradi művészek Pécsen

Válasz

Kinek nehéz, kinek könnyű Arad városnévének említésekor rögtönös történeti és nemzetsorssal összefüggő képzetársításokat felvillantani. Vagy éppenséggel rezzenéstelen lélekkel keresgélni valamiféle megfogható tartalom után. Mindenesetre, az Echo azokban a napokban kerül olvasóihoz, az árusítóhelyekre, amikor a 48-as forradalmi periódus gyászos végére emlékezünk és ekkor Arad egy kicsit nemzeti panteonná válik, az onnan érkező, vele összefüggő tények természetesen kapnak többletjelentéseket. 2004 áprilisában kapott kiállítási lehetőséget Pécs romániai testvérvárosának a Delta Nemzeti Galériájában a Pécs-baranyai Művészek Társasága (Mendöl Zsuzsa cikke, Echo, 2004/2., 43. l.) A mostani tárlat az itthoniak bemutatkozására az aradi válasz. És ennek semmi köze nincs a tizenhárom tábornokhoz.

A kiállítás és az azt követő viszontlátogatás megszervezésének motorja *Kocsis Rudolf* szobrászművész volt, aki doktori fokozatát a pécsi Művészeti Karon szerezte korábban. Az ő fáradhatatlan kapcsolatkeresésének és figyelmességének köszönhető elsősorban a szakmai párbeszéd alaphelyzetének kidolgozása, az első találkozások létrejötte. Minden bizonnyal az ő emberségét és felelősségérzetét, valamint cselekvőkészségét fogja terhelni az esetleg elkövetkező további találkozások megszervezése is. Kiállító művészként pedig az említettekől teljes függetlenségben olyan plasztikai lelemények és értékek megjelenítésével lepott meg, amelyeknek következtében talán nem is egészen illendően az ő munkáinak értékelésével szükséges kezdeni a kiállított művek szemléljét. De talán még

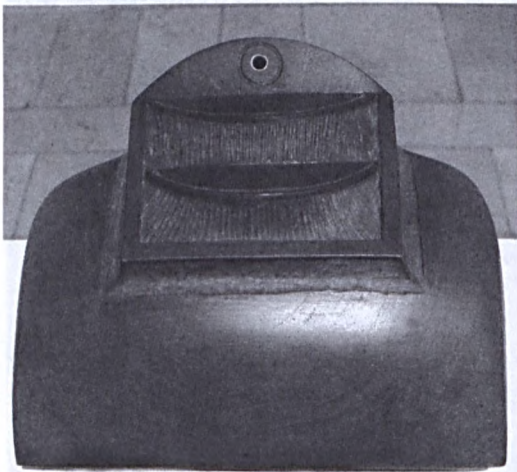
az sem egészen véletlen, hogy emberség és művészi eredetiség olykor ilyen közel kerülhetnek egymáshoz. Valószínűleg érezték ezt a kiállítás rendezői, hiszen a galériába belépés után mindjárt Kocsis Rudolf munkáit láthatja az érdeklődő, ezáltal mintegy az egész tárlat kap egy speciális előjelet, ami lényegében a formálás fanyarságából, a technikai megoldások eleganciájából, az erdélyi magyar és román faművéség hagyományainak több áttételen át felidézett jelvilágából és egy egészen sajátos arányrendszer, lépték megteremtéséből áll. Kocsis rendkívüli érzékkel gondolta át, hogy a Pécsi Galéria boltozatos termének térarányai a plasztikai forma optimális érvényesülésének milyen mértékét követelik. Megteremtette szobraiban az intimitás és a monumentalitás olyan feltételeit, amelyek a nagyobb távolságban és a közvetlen közelségben is érzékeny tömeg-felület-szín-kontúr játékokat eredményeznek. A fanyarságot emlegettem az imént, ez elsősorban az antropomorf – zoomorf alakzatok szabályosságától alig észrevehető elmozdulásokban fedezhető fel, bizonyos formák e finom túlráajolás következtében akár még ironikusnak is tekinthetők. Közben persze igen összetett alakzatokról van szó, amelyeknek plasztikai tartalma nemcsak a fa szálirányának beállítására is figyelő kompozícióban, hanem a szobrok gondosan hangolt színében, a gazdag, a formai változásokat követő, olykor ellentétpontozó felületi frazeológiában is megjelenik. Tudjuk, Kocsis viszonylag hosszú utat járt be, amíg a friss ciklus darabjaihoz eljutott. És nemcsak az a tény dicséri művészi minőségét, hogy az „eljutás” szakadatlan és nagy intenzitású tevékenységben öltött testet, hanem abban is, hogy a jelenkori szobrászat egyetemes tárgyi mintatárától, a szociálkritikai töltésű figurációtól felemelkedett (visszatárlt) egy, a korábbiánál sokkal talányosabb (ezért költőibb) és komplexebb plasztikai világhoz. Ennek idea-tartalma ma tiszta időszerűséggel jelzi a szobrokban egy differenciálatlanabb, természetesebb, a múltnál sokkal ökonomikusabb, intellektuálisan és morálisan is felelősebb magatartás kívánatos bekövetkezését. Az anyagban talán nem is egészen véletlenül, de a legerősebb benyomásokot a plasztikák teszik a nézőre. *Dimitriu Serban* földre helyezett változatos fa konstrukciói, tömör geometriájuk, metszései, arányaik, a felületekre felvett mértani ornamentikájuk mintha középúton lenne az egyszerű favágó munkája és a mívész-cizellált tagozatokat létrehozó ács szekerce nyomai között. Erős munkák, posztamenseket elutasító közvetlenségük kiáltóan hívja fel figyelmünket e jól meggondolt nyersességben rejtőző igazságokra. Merthogy az élet „hangjai” szivárognak elő a ravasz hajlatokból és bemetszésekéből. Az aradi mesterek kiállítása egyebekben – bár a válogatás tényleges szempontjait nem sikerült rekonstruálni a kiállításból – egy olyan vizuális művészeti háttérrel sejtet, amely erős és izgatott, amely tisztában van politikai-földrajzi és történeti helyzetének kulturális adottságaival és őszintén vállalja mindazt, ami ezekből következik. A modernség majd minden lehetséges pályája, a tájékozódás megfontolandó irányai határozottan tükröződnek a művekben. Figyelemre méltó frissességet kölcsönöz számos kiállított munkának, hogy nincs „túlcsinálva”. Miközben kétségtelenül itt vannak a már-már manierisztikusan

Mihail Pacurar Ablak című munkája

míves, talán még a lényeglátást is korlátozó formaakkumulációk, amelyeknek somintába rendeződő arabeszkjei éppenséggel a szándékozott magasrendű jelentés kioltását eredményezik. Köreinkben szokatlan perfekcióval létrehozott katalógust kaptam *Onisim Colta*-tól. Nagy grafikai formabiztonsággal hozza létre műveit, amelyeket nemcsak a katalógusban szereplő tekintélyes történész és kritikus kortársak tekintenek az istenkeresés csapásainak, a mindenségben rejtekező teremtő erő bizonyításának. Mi is elfogadhatjuk ezt az ítéletet, de hozzáteszük: a programművek, amiket látunk, nagymértékben spekulatív és oly mértékben mechanikus tárgy-, és

Kocsis Rudolf műve

létszemléletet tükröznek, amelyeknek — ha a spirituális tartalmú törekvések megjelenítése a céljuk — az emberi készségek kevésbé végleges, kevésbé tökéletes, kevésbé begyakorlott, kevésbé vizuális poénközpontú készségeiről kellene vallaniuk. Hogy valóban, emberi lényegünkkel kapcsolódhassunk hozzá a számunkra nyitott réseken, a befejezetlenség és tökéletlenség nyílásain keresztül. Igen mély dialektika küld felszínre néhány figyelmeztető jelet Colta nagy formabiztonságú képeinek szemléje közben. Ezek halkán utalnak az ember korlátozottságára, bűnbeesésének következményeire, amelyek nyomában a szellemi természetű kísérletekben a tökéletesség látszata a hamisság alteregója lehet. Nem kétséges, hogy ezek a művek igen magas szakmai színvonalon követelnek vitát, de az sem, hogy az itt megjelenő konzervatív minták, motívumok nem ismerik el az organicizmus — konzervatív gondolkodó számára szinte kötelező — princípiumait. Emiatt azután előrefelé — ha van egyáltalán ilyen irány ma — nincsenek utalásai. Visszafelé csupán, így leginkább az illusztratívitás kissé lefokozó regiszterén foghatók „adásai”. *Lia Cott* grafikai világa szenvedélyes közvetítőjévé válik a természet és táj, valamint a vízió egymást átfedő játékanak, tárgy és tárgyiatlan elemek átmenete, egymásba csúsztatása és szétválása izgalmas formai játékokban valósul meg. *Iosip Stroia* Orsója a formázott vászon hatását is felhasználva szervezte lendületes futamokba az izgalmas kontraszthatásokat, a gondosan kimunkált faktúra és szálgomolyagot felidéző, besűrűsödő íves karélyok sokaságát. *Adrian Sandu* Tiltott játékaiban (2004) filmszerűen pergő kockákban, igen gondos grafikai megmunkálással jelennek meg a legkülönbözőbb élet és természeti helyzetekre, emberi és más formagabalyodásokra emlékeztető figurák, némiképpen emlékeztetve a nézőt az ötvenes évek végének CoBrA normáira. A történetileg tisztázott korosabb és fiatalabb nagy formabontó stílusok vonzerejéből nagyon nehéz kikeveredni. De az vessen követ az e harcban résztvevőkre egyedül, aki a merőben új formát, technikát, eszmét abban a szintetikus teljességben vegyíteni képes, ami a paradigmaváltásokhoz feltétlenül szükséges. Mondhatnánk: nem azt az időt éljük.

Aknaí Tamás

Onisim Colta alkotása

Szemle

Pécs – Kalmár Lajos fotós kötete

Alexandra Kiadó

Pécs album – európai színvonalon

Pécsről már jó néhány fotóalbum jelent meg az elmúlt évtizedekben, bár nagy részük a rendszer-váltás után látott napvilágot. A kötetek mindegyike nagyjából azonos szándékkal született, felmutatni mindazokat a kulturális értékeket, amelyekkel a város dicsekedhet idehaza vagy külföldön. Miután ezek az értékek nemigen képezik vita tárgyát fotográfus körökben, a Pécsről szóló könyvek jórészt ugyanazokat a látnivalókat tálalják elénk, még a nézőpontok is sok esetben hasonlóak. A történelmi belváros ismert terei, utcái tavasszal, nyáron, ősszel és télen, hajnalban, alkonyatkor vagy délután, székesegyház, dzsámi, városháza, színház előlről, hátulról, alulról és felülről, valamint néhány felvétel a környék természeti szépségeiről, naplementével. Mindezek természetesen önmagukban nem fogyatékosok az albumoknak, hiszen nyilvánvaló, hogy egy település pozitív oldalait felmutató munka az idegenforgalmi szempontból vonzó, és kevésbé taszító jelenségeket mutatja be, s semmiképpen például a kórház elfekvő osztályát vagy a vágóhídon parizernek jelentkező, önként felsorakozó dísznökat. Érthető módon inkább az évszázados építészeti emlékekkel kívánnak dicsekedni, mintsem a külvárosi nyomortelepekkel, hajléktalanszállóval, a kertvárosi kopott panelekkel. A város mindennapjaihoz persze hozzátartoznak az utóbbiak is, s nem lenne érdektelen művészi vagy szociográfiai jegyeket hordozó fotográfiákból álló kötetek megjelentetése, amelyek szélesebb spektrumot ölelnének fel, mint amit fényképészeink a megszokott módon időnként elénk tárnak. Ám azt tudni kell, hogy amíg az idegenforgalmi szempontoknak egyre inkább megfelelő albumok eladhatónak, egy szociófotókból álló, az üzleti megfontolásokat figyelmen kívül hagyó fotó-összeállítás eladhatatlannak számít. Eladhatatlan termék előállítására pedig, úgy tűnik, nemigen akad vállalkozó fényképész és kiadó.

A legújabb Pécs könyv, *Kalmár Lajos* fotóművész munkája, amely *Nácsa János* szövegével jelent meg a boltokban, bár tartalmában beleilleszkedik abba a megszokott vonulatba, amelyről az előbb szó esett, de az eddig megjelent albumok közül a legprofibb munka mind a fotográfiák minőségét, mind a könyvtervezést, mind a nyomdai kivitelezést illetően. De mielőtt néhány szót ejtenénk róla, lapozzunk fel néhány kötetet a korábbi évek témáiból.

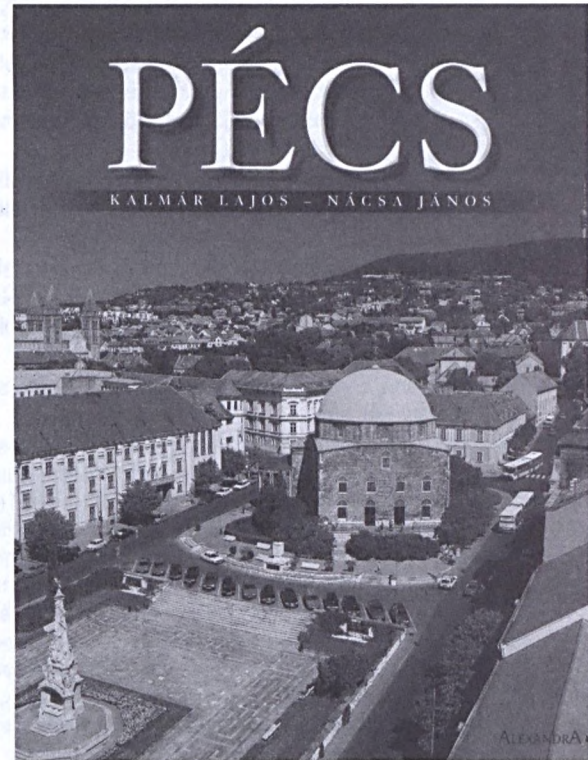
A *Sellei-Panyik házaspár* 1975-ben megjelent albuma, bár a neves Kner Nyomdában készült, technikai szempontból sok kívánnivalót hagy maga után. Panyikék azok, akik a belvárosból leginkább kimerészkedtek a szélekre, és bátran fényképeztek Kertvárosban vagy Uránvárosban, de megtalálhatók kötetükben a korra jellemző, úgynevezett munkafotók is, vagyis a szocialista nagyüzemekben „ellessett” pillanatok. Képanyaguk nagyon vegyes színvonalú, a profi felvételektől az amatőr minden

fokozat megtalálható fekete-fehérben és színesben egyaránt. Szándékaik szerint igyekeztek a város építészeti, és egyéb vizuális művészeti tárgyain túl a kultúra szélesebb területét bemutatni az irodalomtól a borkultúráig, több-kevesebb sikerrel. Mindenesetre, túl azon, hogy a képek színvonalá egyenetlen, sikerült megörökíteniük abból a korszakból néhány kiváló irodalmárt, művészt, mint például *Várkonyi Nándort*, *Martyn Ferencet*, *Victor Vasarelyt* vagy *Uhrík Dórát*, s képeiken olyan részleteket fedezhetünk fel a város szövetében, amelyek már megváltoztak, esetleg örökre eltűntek a szemünk elől. Az azóta eltelt időben, ahogyan ez a fotó esetében gyakorta előfordul, képeiket kezdő körülményei egy sajátos aura, aminek következtében egyre kevésbé lesz fontos számunkra a fotográfus művészi teljesítményének nagysága, hiszen nem mással szembesülünk, mint magával a kimerevített múlttal, amelynek értéke egyre inkább növekedni látszik.

Körtvélyesi László 100 panorámakép című kötete nagy totálokat mutat be, miután, mint a címből is kiderül, panorámaképek tálalására vállalkozott. A képanyag viszonylag egységes színvonalú, bár az azonos arányú felvételek halmozódása okoz némi monotóniát. Körtvélyesi megpróbál a város peremvidékéről is néhány képet közölni, de nagyrészt a Széchenyi tér és a Székesegyház dominál köztük az indokoltnál jóval nagyobb arányban, bár a Tettye is túlsúlyos. A Sellei-Panyik-féle könyvnél egységesebb, kevésbé átgondolt munkáról van szó, amelynek léte feltételezhetően egy polgármesteri gesztusnak köszönhető. Erre lehet következtetni abból, hogy a Lectori salutem! fölé odabiggyesztett fénykép az éppen regnáló polgármesterről, Páva Zsoltról, több mint meglepő egy ilyen jellegű kiadványban. S csak úgy mellékesen jegyezzük meg, hogy ráadásul a polgármester olvasót üdvözlő sorai voltaképpen közhelyekkel telezsúfolt politikai beszédnek felelnek meg inkább, mintsem egy a város szépségeit bemutató album felvezetőjének.

A *Csonka Károly*-féle *A város mindörökké* című könyv fotográfiáinak nagy része szigorúan szerkesztett, tömör, minden felesleges képelemet mellőző alkotások sora. Csonka nem szándékozik mindent felmutatni, amit fontosnak gondol a városban, inkább csak szemezget a látnivalókból, jó érzékkel. Kitűnőek az épületrészeket, különböző tárgyakat ábrázoló felvételei, olyan finomságokat is észrevesz, amelyek mellett számos fényképész elmegy. Ebben a részleteteket felvonultató szférában lényegesen többet és jobbat nyújt, mint a Sellei-Panyik házaspár vagy Körtvélyesi. Nála a fő gond a rendkívül tárgyilagos, kifogástalan ábrázolások mellé becsúsztató érzélgős, giccses hatású képek megjelenése, a kötetbe nem illő montázsok, vagy a nosztalgikus hatású nőfigurák ábrázolása, amelyek mintha egy másik könyvből keveredtek volna át ide véletlenszerűen.

A *Szebeni András* által fotográfált „látott dolgok... PÉCS” című kötet valamennyi korábbiánál elegánsabb, nyomdaipari terméként pedig a lehető legjobb színvonalon kivitelezett munka. Csupán a képanyaga nehezen elfogadható. Leszámítva néhány

felvételt, amelyek bizonyítják, hogy Szebeni tanult fotográfus, többnyire slendrián, rosszul komponált képeket sorakoztat föl egy műkedvelő turista által választott nézőpontból, s mindent lencsevégre kap, amibe belebotlik. Az ő Pécs könyve leginkább egy félkész ételhez hasonlítható, amely nyersen még sokat ígért, készen fogyasztható lenne, de így, ebben az állapotában ehetetlennek bizonyul.

Kalmár Lajos kötete, ellentétben a korábban felsoroltakkal, nélkülözi az esetlegességeket. A minőség egyenletes, minden egyes felvétel megfontolt, kiszámított, a megvilágítások jók, a színek telítettek, a kompozíciók kifogástalanok, a képek és szövegek aránya kiváló, s remek könyvtervezői munkával szembesülhetünk *Nagy Péter* jóvoltából. Az album legfeljebb *A Pécsi Bazilika* és a város ókeresztény emlékei című könyv színvonalához mérhető, de hát azt is Kalmár fényképezte. Nagyon jó a külső és belső felvételek aránya, a totálok és a részletek váltakozása, a fekvő és az álló felvételek egyensúlya.

Egy kicsit zavaró csupán, bár a képek értékét nem feltétlenül csökkentí, hogy közülük néhányat a nyomdai előkészítés során, feltehetően a számítógép segítségével feljavítottak. A feljavítás ténye önmagában nem elítélendő tevékenység, csupán ott zavaró, ahol különösen szembetűnő. Azokon a képeken tetten érhető leginkább — pl. a Tettye és környéke, a borító Széchenyi tere stb. —, ahol nem várt mennyiségben szaporodnak meg a piros háztetők vagy a tűzpiros autók. Kényelmi szempontoktól is vezérelt képjavító emberünk ugyanazzal a színárralalatt frissítette fel a különböző tetőzeteket, még ha öt-tíz kilométeres távolságban is vannak a valóságban, bár ez a piros néha megjelenik egyéb képalkotó elemként is itt-ott a kötetben, ha egy kis élénkségre van szükség. A meleg sárgától sem idegenkedett, bár annak alkalmazása során jóval körültekintőbbnek mutatkozott. Mindez azonban csak a vájt szemű, kukacoskodó olvasónak tűnik fel, s nem változtat azon a tényen, hogy ezúttal egy valóban európai színvonalú Pécs könyvet vehetünk a kezünkbe.

Cseri László

In memoriam BÜKKÖSDI LÁSZLÓ

A város kulturális életének ismert alakja Sásdon született 1939. március 20-án. Volt újságíró, könyvtáros, népművelő, uránbányász, zöldségraktáros, színházi főtitkár. Az MTV Pécsi Körzeti Stúdiójának alapító tagja, főrendezője volt. Szerkesztőként és riporterként is dolgozott. Rendezett irodalmi műsört, bábszínházat, pantomimet, prózai és zenés színházat, bábműsört. Művészetkritikákat és főzési recepteket írt. Bábdarabjai japánul és németül is megjelentek, több hazai bábszínház játszotta őket. Több mint 300 tv-műsor létrehozásában vett részt.

Díjai: Pécsi Közművelődéséért-díj, Babits Emlékplakett, SZOT-díj, Pécsi Sajtódíj, Baranya megyei Közművelődési díj, Pécs Város Közművelődési díja.

Szeressétek a macskát! Egy öregember emlékiratai alcímmel jelentette meg a Pro Pannonia Kiadó legújabb könyvét. Gazdag életút tapasztalatai összegződnek a könyvben, megjelennek benne mindazok, akikkel munkája, élete során találkozott.

Hosszan tartó betegeskedés után halt meg 2004. szeptember 2-án.

Részlet dr. Ujvári Jenő temetésén mondott búcsúbeszédéből:

...A sárga, vöröses lombokon áttűző fénynyalábok teljessé festik az életet, szívünk a régi dobbanással botlik egyet, még boldog lélegzettel kóstoljuk a levegőt. Nem látjuk: a díszlet itt-ott már kopottas, nem tudjuk felidézni azt a pillanatot, amikor az idő rohanni kezdett, hiszen a múlt és jelen vegyülő állapotában másra figyelünk. De talán szembenézünk régi önmagunkkal, az ifjú, daliás férfival, kinek az élet épp úgy adott örömet, mint bánatot, küzdelmeket, sikereket és tépelődni való gondolatokat. S előttünk a visszatekintés nagy kérdései, honnan indultam, kik közül, mire vittem, mert ezek éppen olyan fontosak, mint megtalálni a választ arra, hogy mit szeretnénk kezdeni életünkkel. Így látott, így érzett, így gondolkodott a magát öregembernek túl korán kikiáltott Bükkösi Laci is, aki most tudom, elvárja, hogy a város önkormányzata képviselőjében is az élet hangján beszéljek róla, hogy itt leginkább arcvonásai, gesztusai elevenedjenek fel és eszméi kutatószelleme.

Hogy elismerjük igazságkereső magatartásodat kedves Laci, alkotó tehetségedet, mindig kezdeményező fantáziádat. Említsük meg, hogy a tisztaságot, a jóságot, az örömet és a szabadságot kerested, erre hangolódttál rá képességeddel, tudásoddal, lelked viharával. Fel kell idézni, hogyan vált az élet folyamán egyre többretegűvé, több síkban tanulságul szolgáló tevékenységed. Erőt és dacot sugároztál, a művészetek: a báb, a színház, a képzőművészet, film, televízió értelmének keresése közben új látásmódot sugallva. Írásaiddal nevelted és szórakoztattad a pécsi közönséget. A tükörnek írtál „vallomásaidban”, helyettük is emlékezve, helyettük is figyelve napjaink néha derűs, néha ellentmondásos eseményeire. Szeretted ezt a várost. Élt még benned a kanyargó, csengető villamos képe és a sok régi híres barát emléke is, akik már nem ezeket az utcákat járják.

A társadalmi változások sok feszültséget oldottak fel Benned, de nem vagdalkoztál, nem ártottál, nem gyalázkodtál. Inkább azon fáradoztál, hogy élhetőbb legyen Pécs az élet, legyen több öröm, kikapcsolódás és a polgári élet kereteinek legyenek közösségi tartalmai. Az idei ősz csalfa fényeinek nem hittél már Bükkösi László. Nem akartál, kedves barátunk az élettől és tőlünk már semmit. Megjártad az utat, ott hagyta lábnyomod, ahol fontosnak tartottad, gondolataidat, tépelődéseidet jó szívvel hintetted el közöttünk. Sokoldalú egyéniségednek és tudásodnak lenyomatát őrzik műveid és az emlékező, szerető város lakossága.

Ezért itt fel kell idéznünk a helyszínt, Pécs városát, amelynek kitüntette voltál, amely miattad is vált szellemi életünk friss keringésű gyülekező helyévé, ahol most is élőként gondolunk Rád, hogy újra ajtót nyiss közénk.

Nem csak elsiratni jöttünk Bükkösi László, drága barátunk, mert velünk leszel még sokáig a város örökös polgáraként ott sétálsz lassan, ezüststégű botodra támaszkodva a Király utcában és csiklandós sóhajjal tekintesz a könnyűléptű lányok után. Ott ülsz a színházban és szeretettel, értő kritikával nézed az előadást és a kiállítások megnyitóján talán a régi jó baráttal, Simon Bélával beszél meg a tárlat egyes képeit. A borfesztivál, a gasztronómiai hét ünnepi eseményein bele-bele kóstolsz a versengő borokba és fantáziadús recepteken, új menüsoron töröd a fejed, miközben barátságos hátbaveregetéssel, óvatos biztatással segíted a pályára gyanútlanul vállalkozó új kollégákat.

Te is azok közé tartozol kedves Laci, akinek üzenete jóval később is visszhangra lel, mert minden közösségnek vannak olyan kiemelkedő személyiségei akikre emlékezni kell, akiket nem szabad és nem lehet elfelejteni. Egy népdal soraival búcsúzunk Tőled: „Ám de mégis mindazáltal új dalok útján indultam, utat leltem, jelet tettem, útmutatót ágat törtem. Messze megy majd ez az ösvény, új utak ágaznak szerte nálam nagyobb dalosoknak, éneket többet tudóknak, most növekvő nemzetében serdülőknak seregében.”...

Helyreigazítás

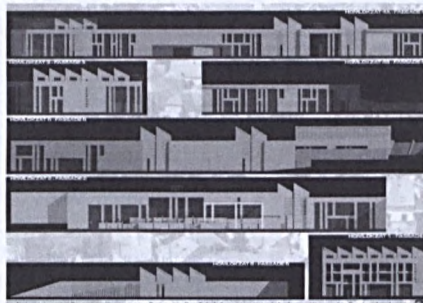
Az Echo 2004/3 számában Szabó Levente A hamisság esztétikája című írásának illusztrációi a 10. oldalon helytelenül jelentek meg. Egy hivatkozott terv ábrája kimaradt, szerzői a megépült épület képaláírásában lettek feltüntetve.

A képeket és aláírásokat e helyütt szerepeltetjük helyesen.

A 8. oldalon a láblécben a „Fotók: Cseri László” szöveg szintén helytelenül jelent meg.

A hibákért ezúton is elnézést kérünk az érintettektől és olvasóinktól!

A szerkesztőség

Tóth Péter és Benkő Melinda első díjas tervpályázata a homlokzatok látványterveivel.

Homlokzat és tető, téglá és fém találkozása a Nagy Lajos király útja felőli homlokzaton. (Fotó: Sz. L.)

Tektonika és atektonika: a leghosszabb homlokzat eltérő identitású részeinek találkozása. (Fotó: Sz. L.)

Két ház vagy egy ház? A gazdasági udvar felőli nézet. (Fotó: Sz. L.)

Echo az Interneten

Lapunk megjelenését az Interneten többször megkíséreltük. Több, egymástól eltérő ízlésű, munkamódszerű, eltérő szoftver-feltételek között működő csoport vette kezébe a lapot, hogy annak élő számai, archívuma, fóruma végre a ma elvárható közvetlenséggel és sebességgel legyenek hozzáférhetőek olvasóinknak. Számos balsikerű kísérlet után most a Dravanet internetes szolgáltató gesztusának köszönhetően már valóban azt találja az érdeklődő a

www.echopecs.hu

címen, amit mi magunk is szeretnénk volna: teljes lapot. Kérjük a nyomtatott és az elektronikus változatot olvasóktól, hogy mondják el véleményüket, vitatkozzanak szerzőinkkel, keressenek fel bennünket a Fórum rovat adta lehetőségek között.

Segítsenek bennünket egy még inkább tájékoztató, még inkább kritikus és még inkább a minőség feltárását, megőrzését, népszerűsítését szolgáló lap kialakítása érdekében.

Internetes médiapartnerünk: www.epiteszforum.hu

350 Ft